

ANKAD

ANADOLU KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
Journal of Anatolian Cultural Research (JANCR)

ISSN: 2587-0491

YIL: 2023 CİLT:7 SAYI: 2

ANADOLU KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

(Journal of Anatolian Cultural Research)

E-ISSN: 2587 - 0491

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Turhan ÇETİN, Gazi Üniversitesi, Türkiye

ALAN EDITÖRLERİ

Prof. Dr. Ali Çağatay KILINÇ, Karabük Üniversitesi, Türkiye (Eğitim Bilimleri)

Prof. Dr. Hasan KARA, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
(Coğrafya-Tarih-Sosyoloji- Kültürel Araştırmalar ve diğer Sosyal Bilimler)

Prof. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
(İktisadi ve İdari Bilimler, Hukuk, Turizm, Bankacılık ve Sigortacılık vd.)

Doç. Dr. Bahadır KILCAN, Gazi Üniversitesi, Türkiye (Sosyal Bilimler Eğitimi)

Doç. Dr. Halide ASLAN Ankara Üniversitesi, Türkiye (İlahiyat)

Doç. Dr. Müzeyyen Nazlı GÜNGÖR, Gazi Üniversitesi, Türkiye (Yabancı Diller Eğitimi)

Doç. Dr. Nurcan UZEL, Gazi Üniversitesi, Türkiye (Fen Bilimleri Eğitimi)

Doç. Dr. Vedat BAYRAKTAR, Gazi Üniversitesi, Türkiye (Temel Eğitim)

Doç. Dr. Veli Savaş YELOK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye (Türk Dili ve Edebiyatı - Türkiye Türkçesi ve Diğer Türk Lehçeleri)

Assoc. Prof. Dr. Aliya KURALBAYEVA, Ahmet Yesevi University, Kazakistan (Türk Dünyası Araştırmaları)

Assist. Prof. Dr. Seyhan İBRAHİMİ, International Balkan University, North Macedonia (Balkan Araştırmaları)

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Adem SEZER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Bülent AKBABA Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Çıgıl AYKUT, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Elman NESİROV, State Academy of Administration, Azerbaijan

Prof. Dr. Erdal AKSOY, Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Prof. Dr. Farzand Ali JAN, Iqra Nation University, Pakistan

Prof. Dr. Ferudun Hakan ÖZKAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Liliana DUMITRIACHE, University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Osman ÇEPNİ, Karabük Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Seokhee CHO, St. John's University, USA

Prof. Dr. Serdar ERKAN, International Final University, Turkish Republic of Northern Cyprus

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Adriatik DERJAJ, Tiran University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Liudmyla RADOVETSKA, National Academy of Security Service of Ukraine, Ukraine

Assoc. Prof. Dr. Muhidin MULALIC, International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Assoc. Prof. Dr. Mürteza HASANOĞLU, State Academy of Administration, Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Rehman SEFEROV, Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Zaynabidin ABDIRASHIDOV, Tashkent State University, Uzbekistan,
Assist. Prof. Dr. Sezen ISMAIL, International Balkan University, North Macedonia.
Doç. Dr. Fitnat GÜRGİL, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yaşar KOP, Kafkas Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yusuf İNEL, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Dr. Alper ALTUNÇEKİÇ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Dr. Aydın KUDAT, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye
Dr. Erika HANCZ, University of Pecs, Hungary
Dr. Ghazawi SAHAR, Wayne State University, USA

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali MEYDAN, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali Rıza GÖKBUNAR, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye.
Prof. Dr. Anna HLAVNOVA, University of Zilina, Slovakia
Prof. Dr. Aybala AKSOY, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Biljana CUBROVIĆ, University of Belgrade, Serbia and Montenegro
Prof. Dr. Bülent AKSOY, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Duran AYDINÖZÜ, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Elif ALADAĞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Erdal AKSOY, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ergin HAMZAOĞLU, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Erol DURAN, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Eyüp ARTVINLİ, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fatih AYDIN, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fuad MEMMEDOV, State Academy of Administration, Azerbaijan
Prof. Dr. Gülay GÜNAY, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, Ege Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin KÖKSAL, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İhsan KALENDEROĞLU, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Juhani LAURINKARI, University of Kuopio, Finland
Prof. Dr. Kadir KARATEKİN, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kasım İNCE, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Korkmaz MUSTAFAYEV, Academy of Languages, Azerbaijan
Prof. Dr. Lemara SELENDİLİ, University of Tavrida, Crimea, Russia
Prof. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Musa ÇİFÇİ, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Musa YILDIZ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa ERGÜN, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa YILDIZ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nurettin PARILTI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ, Samtskhe-Cavakheti State University, Georgia
Prof. Dr. Rüstem ŞÜKÜROV, Moscow Molonsov State University, Russia
Prof. Dr. Saim KAYADİBİ, International Islamic University Malaysia, Malaysia
Prof. Dr. Selahattin KAYMAKÇI, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Serkan KOŞAR, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Servet ÖZDEMİR, Başkent Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR, Mersin Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Tacida HAFIZ, University of Pristina, Kosovo
Prof. Dr. Ufuk KARAKUŞ, Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Uwe BLAESİNG, University of Leiden, Netherlands

Prof. Dr. Zafer KUŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ana KECHAN, International Balkan University, North Macedonia
Doç. Dr. Davut GÜREL, Bartın Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Hacı ÇOBAN, Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Mehmet DENİZ, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Pusat PİLTEN, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Seher ERSOY QUADİR, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Selman ABLAK, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Sibel OĞUZ HACAT, Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Tülay POLAT ÜZÜMCÜ, Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Abdurrahman OKUR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Arcan AYDEMİR, Artvin Çoruh Üniversitesi, Türkiye
Dr. Bağdagül MUSA, University of Jordan, Jordan
Dr. Eric GEOFFROY, University of Strasbourg, France
Dr. Esmâ ÖZTÜRK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Dr. Irina KAYAN POKROVSKAYA, Kiev Taras Shevchenko Institute of Philology, Ukraine
Dr. Klawns ELDMAN, University of Berlin, Germany
Dr. Leo James MAHONEY, University of Toronto, USA
Dr. Mehmet ÖZAY, Malaysia Technology University Faculty of Education, Malaysia
Dr. Mohd ROSLAN, Mohd Nor, University of Malaya, Malaysia
Dr. Nazım CAFEROV, Azerbaijan State University of Economics, Azerbaijan
Dr. Nudzejma OBRALIC, International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Dr. Stale KNUDSEN, University of Bergen, Norway
Dr. Ümit YEL, Türkiye
Dr. Vedat YEŞİLÇİÇEK, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Dr. Zeynep KOYUNCU, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ

Dr. Seda ÖNGER, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Öğr. Gör. Şeyda KIR, Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye

TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ

Dr. Eda Nur KARAKUŞ AKTAN, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Dr. Seda ARTUÇ BEKTEŞ, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye

KAPAK TASARIM

Öğr. Gör. Veysel ŞAYLI, Gazi Üniversitesi, Türkiye

SEKRETERYA

Arş. Gör. Hüseyin KARAASLAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye

Dr. Alaattin ARIKAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye

Tarandığı İndeksler

CİLT 7, SAYI 2, YIL 2023

İÇİNDEKİLER/TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri/Research Articles

2020-2022 Yılları Arasında Türkiye’de Yayınlanan Çevre Eğitimi Konulu Tezlerin Yönelimleri.....	94
<i>Tendencies of Environmental Education Theses Published in Turkey Between 2020-2023....</i>	94
Somut Olmayan Kültürel Miras Araştırmalarında Küresel Trend: Bibliyometrik Bir Analiz	116
<i>Global Trend on Research of Intangible Cultural Heritage: A Bibliometric Analysis.....</i>	116
Arktik’teki Deniz Yetki Alanı İhtilafları ve Ukrayna-Rusya Savaşı’nın Bölge Devletlerindeki Silahlanmaya Etkisi.....	138
<i>Maritime Jurisdiction Disputes in the Arctic and the Impact of the Ukraine-Russia War on Armament in Regional States .....</i>	138
Ortaokul Öğrencilerine Yönelik 21.Yüzyıl Becerileri Öz Yeterlik Ölçeği Geliştirme Çalışması	157
<i>Development of 21st Century Skills Self-Efficacy Scale for Middle School Students .....</i>	157

Derleme Makaleleri/Review Articles

Stoa Felsefesinde Doğayla Bütünleşip Kayalaşan Bilgenin Düşündürdükleri	181
<i>The Thoughts of the Sage Who Integrates with Nature and Becomes Rock in Stoic Philosophy .....</i>	181

Araştırma Makalesi / Research Article

**2020-2022 Yılları Arasında Türkiye’de Yayımlanan Çevre Eğitimi
Konulu Tezlerin Yönelimleri***Tendencies of Environmental Education Theses Published in Turkey
Between 2020-2023*Meryem DEMİRCİ ARSLAN ¹ & Ergin HAMZAOĞLU ²

Geliş/Received: 11.07.2023

Kabul/Accepted: 02.08.2023

Öz

Bu çalışmada, 2020 yılından 2023 yılının Mayıs ayına kadar Türkiye’de hazırlanan ve YÖK Tez Merkezi’nde yayımlanan “Çevre Eğitimi” konulu tezlerin çeşitleri, araştırma yöntemleri, örneklem tercihleri, veri toplama araçları ve çalışma odakları araştırılmıştır. Tez verileri toplanırken tez tarama formu kullanılmıştır. Doküman analizi şeklinde tasarlanan bu çalışma için YÖK Tez Merkezi’nde 2020, 2021, 2022 yılı ve 2023 yılının Mayıs ayına kadar yayımlanmış toplam 116 tez incelenmiştir. Veriler fen eğitimi alanında uzman üç farklı kodlayıcı tarafından kodlanmış ve kodlayıcılar arası tutarlılık katsayısı %90 olarak hesaplanmıştır. Betimsel analize ve içerik analizine tabi tutulan verilerden elde edilen bulgulara göre çevre eğitimi konulu tezlerin en fazla 2022 yılında yayımlandığı; örneklem grubu olarak sırasıyla öğretmen adayları, öğretmenler ve ortaokul öğrencilerinin tercih edildiği, nicel araştırma desenlerinin sayıca daha fazla çalışıldığı ve veri toplama araçlarında sayıca en fazla tercih edilenlerin ölçekler, görüşme soruları olduğu belirlenmiştir. Bulgulara göre en fazla çalışılan konu başlıkları “bir yöntemin çevre eğitiminde kullanılması, çevre tutumu, çevre okuryazarlığı, ders kitapları ve öğretim programlarının incelenmesi” olmuştur. Yıllar içinde en az çalışılan konu başlıkları ise “uygulamalı çevre eğitimi, ölçek geliştirme, su ayak izi- sıfır atık, ekolojik kimlik gelişimi, doğa vizyonu- algısı- metaforu, ekobilimsel düşünme” şeklinde olmuştur. Yapılan araştırmaya göre çevre eğitimi temasında sınırlı bir çerçevede çalışıldığı fakat dünyadaki güncel literatür yansımalarının sayıca az dahi olsa ülkemizde de çalışılmaya başlandığı görülmüştür. Bireye bütün ömrü boyunca eşlik edecek bir ekolojik kimlik gelişiminin hedeflendiği çevre eğitiminde, uygulamaya dönük süreç değerlendirmenin olduğu ve her sınıf seviyesinde bu eğitimlerin devam ettiği araştırmalar önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: Çevre eğitimi, doküman analizi, çevre eğitiminde eğilimler, ekolojik kimlik, tez inceleme

Abstract

¹ **Sorumlu Yazar/Corresponding Author**, Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Matematik ve Fen Bilimleri ABD, Fen Bilgisi Eğitimi, Ankara-Türkiye. E-posta: mrymdmrc.1990@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6591-2359

²Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Eğitimi Ana Bilim Dalı Ankara-Türkiye. E-posta: erginhamzaoglu@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-6053-6796

Önerilen Atıf/Suggested Citation: M. Demirci Arslan & E. Hamzağlu. (2023). 2020-2022 Yılları Arasında Türkiye’de Yayımlanan Çevre Eğitimi Konulu Tezlerin Yönelimleri. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 94-115.

In this study, the types, research methods, sample group preferences, data collection tools and study focuses of the theses on "Environmental Education" prepared in Turkey and published in YÖK Thesis Center from 2020 to May 2023 were investigated. While collecting thesis data, a thesis screening form was employed. For this study, which was designed as a document analysis, a total of 116 theses published in YÖK Thesis Center until 2020, 2021, 2022, and 2023- May were examined. The data were coded by three different coders who were experts in the field of science education and the consistency coefficient between the coders was calculated as 90%. According to the findings obtained from the data subjected to descriptive and content analysis, it is stated that the theses on environmental education were published in 2022 at the most. It was determined that prospective teachers, teachers and secondary school students were preferred as the sample group, quantitative research designs were studied more in number, and scales and interview questions were the most preferred ones in data collection tools. According to the findings, the most studied topics were the use of a method in environmental education, environmental attitude, environmental literacy, textbooks and examination of curricula. The least studied topics over the years have been applied environmental education, scale development, zero waste water footprint, ecological identity development, nature vision-perception-metaphor, ecoscientific thinking. According to the research, it has been seen that the environmental education theme has been studied in a limited framework, but the current literature in the world has started to be studied in our country, even if it is few. In environmental education, where the development of an ecological identity that will accompany the individual throughout his life is aimed at, practical process evaluation and studies in which these trainings continue at every grade level have been suggested.

Keywords: *Environmental education, document analysis, trends in environmental education, ecological identity, thesis review*

1. GİRİŞ

Doğal kaynakların tüketimi, hava ve su kirliliği, iklim değişikliği gibi çevresel sorunlar insan sağlığı, ekonomik gelişme ve ulusal güvenlik gibi birçok alanı tehdit etmektedir. Bu sorunların çözümünde, farklı bakış açılarını anlama, sorunları analiz etme, çeşitli ihtiyaçları dengeleme ve bilinçli hareket gereklidir. Çözüme giden yol şüphesiz uygun şekilde verilmiş bir eğitimidir. Çevre eğitimi bireyleri düşünmeye, karar vermeye ve yaşamlarını değiştirmeye teşvik etmelidir (North American Association for Environmental Education [NAAEE], 2016). Ancak son kırk yılda çevre eğitiminin istenen etkiyi gösterememesi ve çevresel yıkımın geri dönülemez bir noktaya ulaşması, çevre bilincinin ve ekolojik kimlik gelişiminin önemini artırmıştır (Saylan ve Blumstein, 2011; Erten, 2005). Bu nedenle, çevre eğitimi son derece önemli hâle gelmiştir. Eğitimin odağındaki bireyde meydana gelebilecek bilinçli ve istendik bir davranış değişikliği ile ekolojik kimliğe sahip bir bireyin yetişmesi; çevre sorunlarının çözülmesi hatta hiç oluşmaması mümkün olacaktır (Erten, 2005; Ürey, 2018). Dünyada olduğu gibi ülkemizde de çevre eğitimine verilen önem her geçen gün artmaktadır.

Araştırmacılar için çalışılan alandaki gelişim ve değişimlerden haberdar olunması oldukça önemlidir. Literatürdeki boşlukların bulunması, eksikliklerin fark edilmesi araştırmacılar için çıkış noktası olabilmektedir. Bu sebeple belli alanlarda belli periyotlarla yapılmış literatür taramaları, araştırmacılara hem yol gösterici olmakta hem

de kolaylık sağlamaktadır. Bahsi geçen literatür taraması çalışmalarına birçok alanda rastlanmaktadır. Özel eğitimde Coşkun, Dündar ve Parlak (2014); drama eğitiminde Can Yaşar & Aral (2011); müzik eğitiminde Karkın (2011); sosyal bilgiler eğitiminde Duman & İnel (2019); Sezer, İnel & Gökalp (2019) çalıştıkları alanda genel araştırma yönelimin anlaşılabilmesi için belirli kriterlere göre literatür taramaları yapmışlardır.

Çevre eğitiminde de bu alanda yapılan çalışmaların genel yönelimleri her zaman merak konusu olmuş ve bu alanda da belirli periyotlarla literatür taramaları yayımlanmıştır. Yapılan literatür çalışmalarının bazılarında örneklem grubunu tezler oluştururken bazılarında örneklem grup olarak makaleler tercih edilmiştir. 2023 Mayıs ayı itibariyle Türkiye’de literatür incelendiğinde Bahar & Kiras (2005); Güven, Kaplan, Varinlioğlu, Sungur Gül & Bozkurt (2014); Yılmaz, Aydın & Bahar (2015); Altuntaş & Turan (2016); Kahyaoğlu (2016); Özbey & Şama (2017); Candaş & Karataş (2017); İbret & Yılmaz (2019); Arık (2019), Demirci & Hamzaoglu (2020); Şahin (2022); Gültekin (2022); Kanık & Çavuş Güngören (2022), Toksöz Barlas’ın (2022) çevre eğitimindeki odak konu yönelimlerini belirlemeye yönelik çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Yapılan tarama çalışmalardan elde edilen sonuçlar incelendiğinde çevre eğitimi araştırmalarında genelde nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği örneklem grup tercihlerinin genelde öğretmen adayları, ortaokul öğrencileri ve öğretmenler olduğu; veri toplama araçlarında genellikle ölçeklerin tercih edildiği görülmüştür (Altuntaş & Turan, 2016; Demirci & Hamzaoglu, 2020; Güven, Kaplan, Varinlioğlu, Sungur Gül & Bozkurt, 2014; Kahyaoğlu, 2016; Özbay & Şama, 2017). Yapılan araştırmanın güncel tarihiyle çevre eğitimi araştırmacılarına yol göstereceği, literatürdeki çevre eğitimi konulu tezlerde sıklıkla çalışılmış ya da çalışılmamış alanları içereceği, yönelimi belirleme yönüyle literatüre katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Araştırmada 2020, 2021, 2022 ve 2023 Mayıs ayına kadar yazılan çevre eğitimi konulu tezler yıllara, örneklem gruplarına, araştırma yöntemlerine, veri toplama araçlarına ve odak konularına göre incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada 2020 yılından 2023 yılı Mayıs ayına kadar Türkiye’de yapılmış ve YÖK Tez Merkezi’ne yüklenmiş tezlerin yöntem, örneklem, veri toplama aracı, çalışma odağı gibi kriterlere göre genel yönelimlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın doğası

gereği nitel araştırma desenlerinden doküman analizi tercih edilmiştir. Doküman analizinde belli bir amaç doğrultusunda kaynaklar bulunur, okunur, çeşitli analizlerden sonra değerlendirmeler yapılır (Karasar 2005; Yıldırım & Şimşek, 2013).

2.2. Verilerin Elde Edilmesi

Araştırmada 2020, 2021, 2022, 2023 yılı Mayıs ayına kadar hazırlanan “Çevre Eğitimi” konulu tezler incelenmiştir. YÖK Tez Merkezi’nin arama butonuna “Çevre Eğitimi” anahtar kelimesi yazılmış ve bu kelimenin tezlerin bütün bölümlerinde aranması sağlanmıştır. Sonrasında “Eğitim ve Öğretim” konu sınırlaması ile yıl sınırlaması eklenerek toplam 150 teze ulaşılmıştır. Yapılacak araştırma için uygun olmayan tezler çıkarıldıktan sonra kalan toplam 116 tez incelenmiştir. Araştırma verilerinin toplandığı 2023 yılı Mayıs ayı itibariyle 2023 yılında toplam yirmi bir tez yayımlanmıştır. Tezler taranırken benzer tarama çalışmalarında kullanılan tez tarama formları incelenmiş ve uzman kişilerden yardım alınarak, araştırmacı tarafından tezin adı, örneklem grubu, araştırma deseni, veri toplama araçları ve tezin odak konusuna ilişkin verilerin toplanacağı bir form hazırlanmıştır. Bahsi geçen uzman kişiler fen eğitimi alanında doktorasını yapmakta olan iki öğretmen ve yine fen eğitimi alanında çalışan bir akademisyendir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacına uygun olarak tezlerin yayımlandığı yıllar, örneklem grupları ve araştırma desenleri incelenirken betimsel analizden faydalanılmış; veri toplama araçları ve araştırma konusunun odağı belirlenirken içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi yapılırken sırası ile verilerin kodlanması, temaların bulunması, tema ve kodların düzenlenmesi ve yorumlama şeklinde bir süreç izlenir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu süreçte birbirinden bağımsız üç uzman verileri kodlamıştır. Fidan & Öztürk (2015)’e göre farklı uzmanların kodladığı veri setinin benzerliği önemlidir. Bu benzerlik oranı nitel araştırmalarda güvenilirliğin bir ölçütü olarak ifade edilmektedir. Kodlayıcılar arasındaki fikir birliğini ifade etmek için kullanılan Miles ve Huberman’ın benzerlik formülü yardımıyla yapılan hesaplamalar sonucunda kodlayıcılar arasındaki benzerlik oranı %90 olarak hesaplanmıştır. Miles Huberman (1994)’a göre içsel tutarlılığı ifade eden bu sonucun en az %80 olması gerekmektedir. Elde edilen sonuç kodlayıcılar arasındaki tutarlılığın yüksek olduğunu göstermektedir.

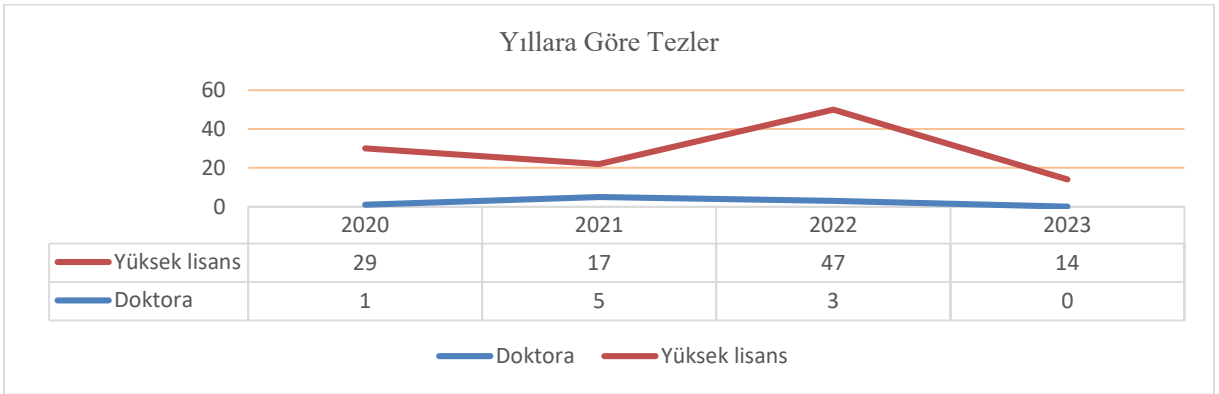
2.4. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırmada kamuya açık bir kaynak olan YÖK Tez Tarama yer alan tezler taranarak *doküman analizi* tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında incelenen toplam 116 teze ilişkin bulgular, tezlerin yayınlandığı yıl, örneklem grup tercihi, araştırma deseni, çalışma konusu odağı temalarına göre tablo ve grafikler ile okuyuculara sunulmuştur.

Araştırma kapsamında incelenen 116 tezin 9’unun doktora, 107’sinin yüksek lisans tezi olduğu belirlenmiştir. 2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan çevre eğitimi konulu tezlerin yıllara göre dağılımı 1.Grafik’te verilmiştir.

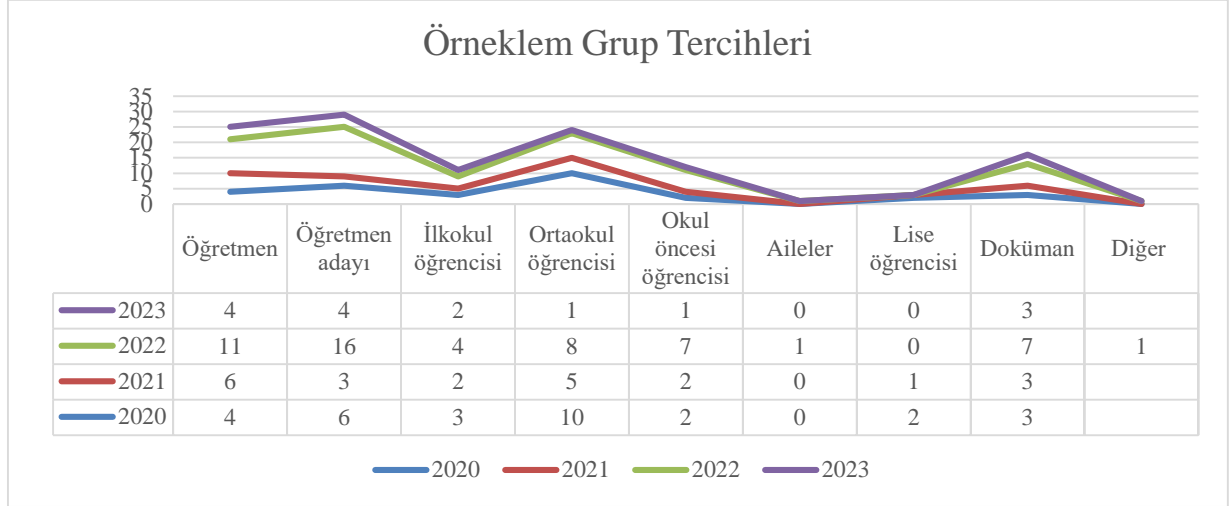

Grafik. 1. 2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan çevre eğitimi konulu tezlerin yıllara göre dağılımı

Türkiye’de yayımlanan çevre eğitimi konulu tezlerin sayısında 2022 yılında büyük bir artış olduğu ve verilerin toplandığı 2023 Mayıs ayı itibariyle de bu artışın devam ettiği

görülmektedir. Doktora tezlerinin ise toplam dört yıl içerisinde sadece 9 adet olması dikkat çekicidir.

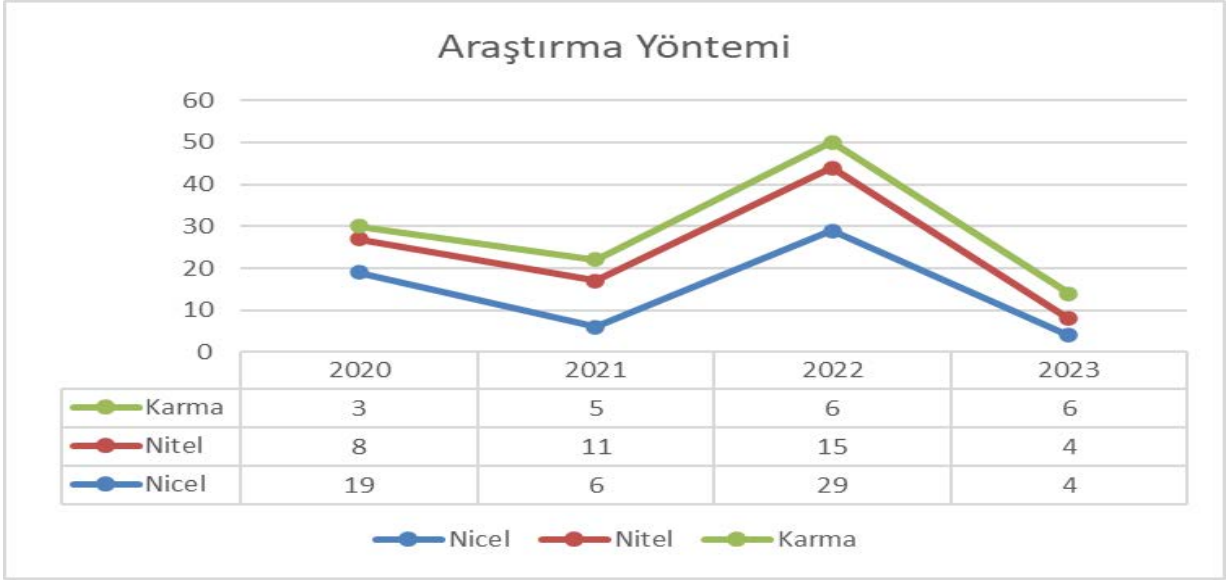
2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan çevre eğitimi konulu tezlerin örneklem grupları tercihleri 2. Grafik’te verilmiştir.

Grafik 2. 2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan çevre eğitimi konulu tezlerin örneklem grupları tercihleri

Türkiye’de 2020 yılından 2023 yılı Mayıs ayına kadar yazılan “çevre eğitimi” konulu tezlerde örneklem grubu olarak genellikle öğretmen adayları, öğretmenler ve ortaokul öğrencileri tercih edilmiştir. Ayrıca araştırmaya konu olan tezlerin örneklem grupları incelenirken, toplam 5 çalışmada birden fazla örneklem grupla çalışıldığı tespit edilmiştir. Aileler ile lise öğrencileri en az tercih edilen örneklem grupları olmuştur (Grafik 2).

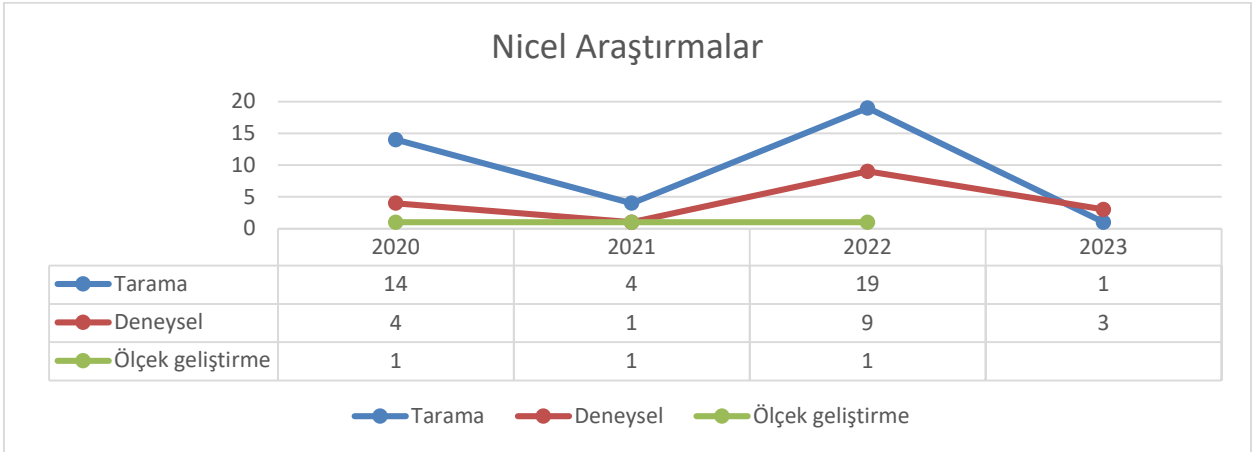
2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan “çevre eğitimi” konulu tezlerin araştırma yöntemi tercihleri 3. Grafik’te verilmiştir.

Grafik. 3. 2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan çevre eğitimi konulu tezlerin araştırma yöntemi tercihleri

Buna göre; 2020, 2021, 2022 ve 2023 yılı Mayıs ayına kadar Türkiye’de yayımlanan “çevre eğitimi” konulu toplam 116 tezdten 58’inin nicel araştırma deseninde; 38’inin nitel araştırma deseninde; 20’sinin ise karma desende planlandığı görülmektedir.

Çalışmalarında nicel araştırma yöntemlerini tercih eden araştırmacıların hangi nicel deseni tercih ettiği 4.Grafik’te gösterilmiştir.

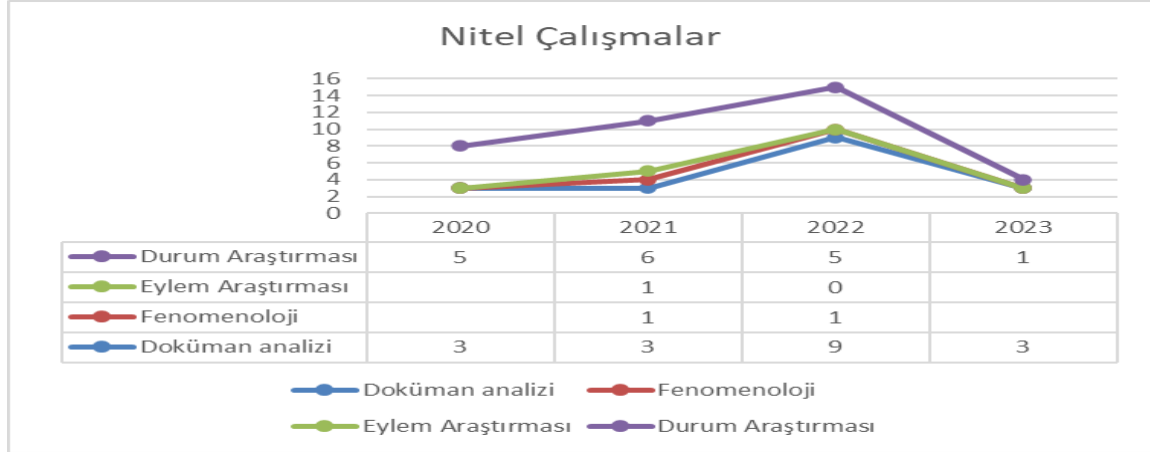

Grafik. 4. 2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan ve nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği tezlerde nicel araştırma deseni dağılımı

Buna göre nicel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği araştırmalarda, genellikle tarama yönteminin kullanıldığı görülmektedir. 2021 yılında tarama çalışmalarının sayısındaki

düşüş dikkat çekicidir. Ölçek geliştirme çalışmaları, her dönem en az çalışılan araştırma türü olmuştur.

Çalışmalarında nitel araştırma yöntemini tercih eden araştırmacıların nitel desen tercihleri 5.Grafik'te verilmiştir.

Grafik 5. 2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan ve nitel araştırma yöntemlerinin tercih edildiği tezlerde desen dağılımı

2020 yılından 2023 yılı Mayıs ayına kadar Türkiye’de yayımlanan çevre eğitimi konulu tezlerde, nitel araştırma desenleri arasında durum araştırması ve doküman analizlerinin nispeten daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Nitel çalışmalarda tercih edilen desenin bazı tezlerde net olarak ifade edilmediği görülmüş ve tez ayrıntılı incelenerek bir karara varılmıştır.

2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan çevre eğitimi konulu tezlerin veri toplama aracı tercihleri 1.Tablo’da verilmiştir.

Tablo 1. 2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan çevre eğitimi konulu tezlerin veri toplama aracı tercihleri

	2020		2021		2022		2023	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Tutum ölçeği	10	20,40	6	16,21	17	20,48	3	14,28
Görüşme soruları	7	14,28	12	32,43	11	13,25	5	23,80
Başarı testi	7	14,28	1	2,70	5	6,02	0	0
Davranış ölçeği	6	12,24	0	0	8	9,63	2	9,52

Çevre ve çevre etiği farkındalık ölçeği	4	8,16	3	8,10	4	4,81	2	9,52
Diğer	4	8,16	2	5,40	8	9,63	1	4,76
Doküman analizi	3	6,12	3	8,10	7	8,43	4	19,04
Çevre- fen okuryazarlığı ölçeği	2	4,08	1	2,70	4	4,81	0	0
Resimler çizimler	1	2,04	1	2,70	0	0	1	4,76
Gözlem- günlük	1	2,04	3	8,10	1	1,20	0	0
Çevre eğitimi öz yeterlilik ölçeği	1	2,04	0	0	5	6,02	1	4,76
Duyuşsal eğilimler ölçeği	1	2,04	1	2,70	3	3,61	1	4,76
Çevre risk algısı ölçeği	1	2,04		0	1	1,20	1	4,76
Ekolojik ayak izi ölçeği	1	2,04	1	2,70	2	2,40	0	0
Ekolojik vatandaşlık, kimlik ve ekolojik okuryazarlık ölçeği	0	0	1	2,70	4	4,81	0	0
Çevre bilinci testi	0	0	2	5,40	3	3,61	0	0
	49		37		83		21	

1.Tablo'ya göre 2020-2023 yılları arasında en çok tercih edilen veri toplama araçlarının “ölçekler” olduğu görülmektedir. Tezlerin genelinde birden fazla veri toplama aracı kullanılmıştır. 2021 yılında veri toplama aracı olarak tutum ölçekleri kullanımı azalmıştır. Diğer olarak ifade edilen veri toplama araçları “epistemolojik inanç ölçeği, problem çözme testi, doğa sevgisi ölçeği, davranış değerlendirme formu, duyuşsal eğilimler ölçeği, çevre paradigması ölçeği, derin ekoloji ölçeği, fen ilgi anketi, karbon ayak izi bilgi testi, küresel ısınma bilgi ölçeği, ekobilimsel düşünme alışkanlıkları ölçeği, çevreye yönelik sorumlu davranış ölçeği, cümle tamamlama, yansıtıcı düşünme düzeyi belirleme” ölçeğidir.

2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayımlanan çevre eğitimi konulu tezlerin araştırma odağı tercihleri 2.Tablo’da verilmiştir.

Tablo 2. 2020-2023 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan çevre eğitimi konulu tezlerin araştırma odağı tercihleri

	2020		2021		2022		2023	
	F	%	f	%	f	%	f	%
Çevre tutum- duyuşsal eğilim belirleme	6	14,29	1	3,33	10	14,71	1	4,76
Bir yöntemin çevre eğitiminde kullanımı	5	11,90	9	30,00	6	8,82	3	14,29
Çevre bilgisi	4	9,52	1	3,33	4	5,88	0	0,00
Çevre algısı- doğa algısı	3	7,14	1	3,33	0	0,00	1	4,76
Sürdürülebilirlik- enerji tasarrufu	3	7,14	1	3,33	1	1,47	0	0,00
Çevre okuryazarlığı	3	7,14	1	3,33	7	10,29	2	9,52
Ekolojik ayak izi- karbon ayak izi	3	7,14	1	3,33	1	1,47	1	4,76
Diğer	3	7,14	0	0,00	3	4,41	1	4,76
Ders kitapları ve öğretim programının incelenmesi	2	4,76	2	6,67	6	8,82	3	14,29
Çevre eğitimi farkındalığı- çevresel farkındalık	2	4,76	3	10,00	1	1,47	1	4,76
Çevre sorunları iklim değişikliği	2	4,76	1	3,33	4	5,88	1	4,76
Stem- çevre eğitimi	1	2,38	0	0	5	7,35	0	0
Çevre eğitimine ilişkin görüşler	1	2,38	0	0	1	1,47	1	4,76
Uygulamalı çevre eğitimi	1	2,38	0	0	1	1,47	0	0,00
Çevre eğitimi ve teknoloji	1	2,38	0	0,00	2	2,94	0	0,00
Öz yeterlilik	1	2,38	0	0,00	2	2,94	1	4,76
Çevresel davranış	1	2,38	0	0,00	2	2,94	1	4,76
Çevresel risk	1	2,38	0	0,00	1	1,47	1	4,76
Ölçek geliştirme	1	2,38	1	3,33	0	0,00	0	0,00
Çevre bilinci- çevre duyarlılığı	1	2,38	2	6,67	2	2,94	0	0,00
Çevrimiçi çevre eğitimi	0	0,00	1	3,33	0	0,00	2	9,52
Tezlerin genel incelenmesi	0	0,00	0	0,00	6	8,82	0	0,00
Su ayak izi- sıfır atık	0	0,00	1	3,33	0	0,00	1	4,76
Ekolojik kimlik gelişimi	0	0,00	0	0,00	2	2,94	0	0,00
Doğa vizyonu- algısı- metaforu	0	0,00	1	3,33	1	1,47	0	0,00
Ekobilimsel düşünme	0	0,00	0	0,00	1	1,47	0	0,00
Ekolojik vatandaşlık- çevresel vatandaşlık	0	0,00	1	3,33	1	1,47	1	4,76
Çevre etiği	0	0,00	2	6,67	1	1,47	0	0,00
Toplam	45	100	30	100	71	100	22	100

2.Tablo incelendiğinde çevreye yönelik tutum ve duyuşsal eğilim, çevre eğitiminde bir yöntem veya tekniğin etkililiği, çevre okuryazarlığı, çevre eğitimi konusunda kitap ve öğretim programlarının incelendiği araştırmalar her sene sayıca en çok tercih edilen araştırmalar olmuştur. Tez tarama çalışmalarının 2022 yılında daha fazla yapıldığı görülmüştür. Stem’in çevre eğitimine entegre edildiği çalışmaların sayısında 2022 yılında

bir artış mevcuttur. Ölçek geliştirme, çevrimiçi çevre eğitimi, doğa vizyonu, algısı, ekobilimsel düşünme gibi konular araştırmacılar tarafından daha az tercih edilen araştırma odakları olmuştur.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan araştırma 2020, 2021, 2022 ve 2023 yılı Mayıs ayına kadar Türkiye’de hazırlanan çevre eğitimi temalı tezlerdeki örneklem grubu, araştırma yöntem ve deseni, veri toplama aracı, odak araştırma konusu yönelimini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaçla YÖK Tez Merkezi’nde yayımlanan toplam 116 tez incelenmiştir. Belirli konularda hazırlanan tezlerin, belirli periyotlarla taranması literatürdeki eksiklikleri, yenilikleri ve yönelimleri görmek açısından araştırmacılara yol gösterebilmektedir (Sak, Şahin Sak, Öneren Şendil & Nas 2021). Bu amaçla yapılan araştırmanın literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmadan elde edilen bulgulara göre yıllar içinde oransal olarak en fazla doktora tezi 2021, en fazla yüksek lisans tezi ise 2022 yılında hazırlanmıştır. 2022 yılında hazırlanan tezlerin sayıca çok olmasının sebebinin sık sık gündeme gelen iklim değişikliği haberleri, bu soruna ilişkin düzenlenen zirveler, anlaşmalar ve toplantılar ile yenilenen çevre eğitimi öğretim programının olduğu düşünülmektedir. 2020 yılında bütün dünyayı etkileyen ve insanlığın evlere kapanmasına sebep olan salgın sürecinin de konuyla ilgili tez sayısındaki artışta etkili olduğu düşünülmektedir.

Yapılan araştırmada örneklem gruplarının tercihleri incelenmiş ve bütün yıllarda öğretmen adayları, öğretmenler ile ortaokul öğrencilerinin en fazla çalışma yapılan gruplar olduğu görülmüştür. Çevre eğitimi konulu tezlerin tarandığı araştırmalar, bu çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir (Bahar & Kiras, 2017; Candaş & Karataş, 2017; Güven ve diğ., 2014; Kahyaoğlu, 2016; Özbey & Şama, 2017; Varela-Losada, Vega-Marcote, Pérez-Rodríguez & Álvarez-Lires, 2016; Yılmaz & Aydın, 2015). Yağcı’ya (2022) göre 2010 yılının sonrasında Türkiye’de yapılan çevre ve doğa eğitimi konulu tezlerde en fazla tercih edilen örneklem grubunu ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Gültekin’in (2022) toplam 85 bilimsel araştırmayı incelediği araştırmasında örneklem grubu olarak genelde öğrencilerin tercih edildiği ve örneklem büyüklüğünün de 2-30 kişi arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toksöz Barlas’ın (2022) okul öncesi dönemde çevre eğitimi konulu elli tezi taradığı çalışmada ise

genellikle 0-50 kişi arasında örneklem büyüklüğü ile çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma bulguları Demirci & Hamzaoglu'nun (2020) yaptıkları araştırmanın bulguları ile uyuşmamaktadır. Demirci & Hamzaoglu'nun (2020) araştırmasında örneklem grubu tercihleri en fazla öğretmen adayları ve ortaokul öğrencileri olmuştur. Fakat bu araştırmada örneklem grubu olarak öğretmenler en fazla tercih edilen ikinci grubu oluşturmuştur. Eğitimin sacayaklarından biri olan öğretmenlerde, çevre eğitimine yönelik farkındalık oluşturmak ya da onlara öğrencilerde nasıl farkındalık yaratılabileceğini öğretmek, eğitim paydaşlarına ulaşmada en az zahmetli ve zaman açasından ekonomik bir yoldur. Buradan hareketle örneklem seçiminde kolay ulaşılabilirlik hâlâ önemli bir kriterken; örneklem grup seçiminde öğretmenlerin tercih edilmesi çok daha fazla kişiye doğrudan veya dolaylı etki edebilmek anlamında önemlidir. Yapılan araştırmada örneklem grup seçimleri incelendiğinde aileleri örneklemine dâhil eden bir tek çalışmaya rastlanmaktadır. Benzer şekilde örneklem grubu olarak okul öncesi öğrencilerinin seçildiği araştırmalar da nispeten sınırlıdır. Çevreye karşı farkındalık ve ekolojik kimlik geliştirebilmek için, çevre eğitimine olabildiğince küçük yaşlarda başlanması gereklidir ve bu durumda aile faktörü oldukça önemlidir. Çevre eğitiminin temel amacının ekolojik kimliğe sahip bireyler yetiştirmek olduğu düşünüldüğünde ailede başlayan ve okul öncesi dönemden başlayarak devam eden bir eğitimin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Kanık & Çavuş Güngören, 2022). Bu anlamda yapılan çalışmalarda okul öncesi öğrencilerinin ve ailelerinin uygulamalı çevre eğitim araştırmalarına dâhil edilmesiyle ekolojik kimlik gelişimi desteklenebilir (Erol, 2016). Bu nedenle ailelerin çevre eğitimine katılması ve hatta yetişkinler için de uygun çevre eğitim programlarının düzenlenmesi düşünülebilir. Araştırma dâhilinde taranan beş tezde birden fazla örneklem tercih edildiği görülmüştür. 2016-2020 yılları arasında çevre eğitimi temalı tezlerin incelendiği bir araştırmada birden fazla grubun tercih edildiği tez sayısı 12 iken (Demirci & Hamzaoglu; 2020) yapılan araştırmada bu sayısının beşe düştüğü görülmüştür. Bu durumun sebebinin zaman yetersizliği, veri toplamadaki zorluklar, ekonomik sebepler, veri analiz sürecinin çeşitlenmesi ve zorlaşması olduğu düşünölmektedir.

Bu araştırmada taranan tezlerin araştırma desenleri incelendiğinde “nicel araştırma desenleri”nin en fazla, “karma araştırma desenleri”nin ise en az tercih edildiği fark edilmiştir. Elde edilen bulgular Gültekin'in (2022) araştırma sonuçları ile uyumsuzdur. Araştırmacı 85 bilimsel çalışmayı incelediği araştırmasında, en fazla “nitel araştırma

desenleri”ne rastlamıştır. Araştırma yöntem ve desenlerinin birbirinden daha üstün oldukları yönler vardır fakat yöntem belirlenirken problem durumu oldukça önemlidir. Genelde nicel araştırma desenlerinin tercih edilme sebepleri arasında kolay genellenebilme, zaman ve maliyet açısından ekonomiklik ile veri analizlerinin nitel ve karma çalışmalara göre nispeten daha kolay olması sayılabilir. Elde edilen veriler, literatürdeki birçok çalışma ile aynı doğrultudadır (Aikens, McKenzie & Vaughter, 2016; Altuntaş & Turan, 2016; Bahar & Kiras, 2017; Candaş & Karataş, 2017; Demirci & Hamzaoglu, 2020; Güven ve diğ., 2014; Hart & Nolan, 1990; İbret & Yılmaz, 2019; Kahyaoğlu, 2016; Kanık & Çavuş Güngören, 2022; Özbey & Şama, 2017; Varela-Losada, Vega-Marcote, Pérez-Rodríguez & Álvarez-Lires, 2016; Yılmaz & Aydın, 2015). Nicel araştırma yöntemlerini tercih eden araştırmacılar genelde “tarama deseni”ni kullanırken, sadece üç araştırmacı “ölçek geliştirme çalışması” yapmıştır. Ölçek geliştirme çalışması yapılan araştırmaların üçünün de doktora çalışması olmasının sebebi, ölçek geliştirmenin ayrı bir uzmanlık alanı olmasından kaynaklanmaktadır. Toksöz Barlas’ın 2022 yılında 50 tezi taradığı araştırmasında en fazla tercih edilen araştırma yönteminin *nicel*; en fazla tercih edilen desenin ise *deneysel* desen olduğu ifade edilmiştir. Bahsi geçen araştırma bulgusu ile yapılan çalışmadan elde edilen bulgular uyuşmamaktadır. Bu durumun örneklem gruba dâhil edilen tez seçiminden kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitel araştırma yöntemlerini tercih eden araştırmacıların genelinde durum çalışması yaptığı görülmüştür. Durum çalışmasının yapıldığı araştırmalarda genelde örneklem grubunu öğrencilerin oluşturduğu ve araştırmacının da araştırmada bizzat yer aldığı görülmüştür. Bu durumun veri toplama aşamasındaki kolaylık ve sürecin yakın takibi açısından tercih edildiği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen tezlerin veri toplama aracı tercihleri incelendiğinde tutum ölçeklerinin, görüşme sorularının, davranış değerlendirme formlarının en çok tercih edilen veri toplama araçları olduğu görülmüştür. Kısıtlı zamanda hızlı ve genellenebilir verilerin toplanabilmesi avantajından ötürü her dönem ölçek ve anketler en fazla tercih edilen veri toplama araçları olmaktadır. Benzer bulgulara ulaşan çok sayıda araştırma vardır. Güven ve diğ., (2014), Yılmaz & Aydın (2015), Altuntaş & Turan (2016), Kahyaoğlu (2016), Özbey & Şama (2017), Candaş & Karataş (2017), Bahar & Kiras (2017), Demirci & Hamzaoglu (2020) da yaptıkları araştırmalarda veri toplama aracı olarak en çok ölçeklerin tercih edildiğini ifade etmişlerdir.

Çevre eğitimi amacının ekolojik kimlik gelişimini desteklemek olduğu düşünüldüğünde sadece bilişsel ve duyuşsal verilere dayalı bir veri toplama sürecinin yeterli olmayacağı açıktır. Bu yüzden davranışa dönük, davranışın ardındaki itici gücün sebeplerini bulmaya yönelik alternatif veri toplama araçları süreç için daha uygundur. Yapılan araştırmaya göre yıllar içinde alternatif veri toplama araçlarının çeşitliliğinde bir artış söz konusudur. 2020 yılında Demirci ve Hamzaoglu'nun yaptığı araştırmada 2016-2020 yılları arasında taranan tezlerde 2018 yılından sonra tutum, başarı ve davranış ölçeklerinin yanı sıra karikatürler, çizimler, etkinlik değerlendirmeleri, günlükler vb.nin kullanımlarının arttığı ifade edilmektedir. Bu artışın 2020-2023 yılları arasında da devam ettiği söylenebilir. Veri toplama araçlarının çeşitliliği araştırma konularının da değiştiğine işaret eder. Artık çevre eğitiminde çevre bilgisi, tutumu ve davranışın incelenmesinden ziyade çevre eğitiminde daha spesifik konular araştırılmaya başlanmıştır.

Yapılan araştırmanın asıl amacı çevre eğitimi konulu tezlerdeki konu odağı yöneliminin bulunmasıdır. Veriler incelendiğinde çevre tutumu, bir yöntemin çevre eğitiminde kullanılması ve çevre okuryazarlığı konu başlıkları en çok tercih edilen konular olmuştur. Çevre eğitimi kitap ve öğretim programlarının incelenmesi ile çevre bilgisi de popüler olan konu başlıklarındandır. Çevre sorunları ve iklim değişikliği konuları 2022 yılından itibaren daha fazla araştırılan konu başlıkları olmuştur. Şahin'in (2022) okul öncesi gruplarıyla yapılan tezleri taradığı araştırmasında da en fazla araştırılan konunun çevre tutumu ve algısı olduğu sonucuna varılmıştır. Güven ve arkadaşları (2014) ile Altuntaş & Turan'ın (2016) yaptıkları tarama çalışmalarında da en fazla odağa alınan konu çevre tutumu olmuştur. Hart & Nolan (1999) kırka yakın doktora tezini taradıkları araştırmalarında bir yöntemin çevre eğitiminde kullanılması ve sonucunda bilişsel, duyuşsal değişimlerin oluşması konu başlığının en fazla tercih edilen konu başlığı olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Briggs, Trautmann ve Fournier'in (2018) 84 bilimsel çalışmayı taradıkları araştırmalarında da odağa alınan ve araştırılan çevre eğitimi konusunun çevre bilgisi ve bilinci olduğu ortaya çıkmıştır. Varela-Losada, Vega-Marcote, Pérez-Rodríguez & Álvarez-Lires'a (2016) göre çevre eğitimi konulu makalelerde en fazla "çevre bilgisi, davranışı ve tutumu, çevre eğitimi etkililiği, iklim değişikliği ve çevre kirliliği" konuları çalışılırken; en az çalışılan başlıkların "uygulamalı çevre eğitimi, doğa bağlılığı, çevre eğitimi becerileri" olduğu ifade edilmiştir.

Yapılan araştırmaya göre Türkiye’de Stem eğitiminin popüler hâle gelmesi ile evre eğitimine Stem etkinliklerinin entegre edildiği çalışmaların sayısı 2022 yılında en yüksek düzeye ulaşmıştır. “Ekolojik kimlik gelişimi, doğa vizeyonu, doğa algısı, ekobilimsel düşünme, evre etiği” konuları nispeten daha az çalışılan konu başlıklarıdır. Aikens, McKenzie & Vaughter (2016) yaptıkları uluslararası düzeydeki araştırma neticesinde, araştırmacıların gelecekte iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik konularına yoğunlaşmalarını önermişlerdir.

Demirci & Hamzaoglu’nun 2020 yılında hazırladıkları ve 2016-2020 yılları arasında yayımlanmış toplam 147 tezi taradığı çalışmada evre etiği, evre konulu kavram yanılığları, ekolojik kimlik gelişimi, evre eğitiminde bilimsel süreç becerileri, eko okullar ve orman okulları, çevresel risk algısı, biyoçeşitlilik okuryazarlığı konu başlıklarının yok denecek kadar sınırlı çalışmalarda odağa alındığına işaret edilmiştir. 2020-2023 yılları arasında yapılan tezlerin tarandığı bu araştırmada eko okul, orman okulu gibi uygulamalı çalışmalara hiç rastlanmamıştır. Yapılan araştırmada evre eğitimi konu odağının çeşitlendiği söylenebilir. Araştırmacılar alışılagelmiş konu başlılıklarını devam ettirirken yeni konu başlıklarını az da olsa araştırmışlardır. Sonuç olarak 2020-2023 yılları arasında yayımlanan tezlerde diğer akademik çalışmalara paralel olarak benzer yöntem ve tekniklerin, örneklem grupların, veri toplama araçlarının tercih edildiği görülmüş; veri toplama araçları ve odak konu çeşitliliği nispeten artmıştır.

Dünya literatüründe evre eğitimi için nc dergilerde yayımlanan akademik çalışmalar incelendiğinde iklim değişikliği, sürdürülebilirlik, eko okul, orman okulu, insan doğa ilişkilileri, ekolojik kimlik gelişimi gibi konulara odaklanıldığı görülmektedir. Fakat Türkiye’deki literatür incelendiğinde henüz uygulamaya dönük, karakter değişimini hedefleyen, öğrencilere ömür boyu eşlik edecek ekolojik kimlik gelişimini destekleyen uygulamalı araştırmaların hâlâ sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Oysa yapılan araştırmalarda sadece var olan durumun ortaya konulmasından ziyade örneklem grubuna katkı sağlaması da önemlidir. Bu yüzden kimlik değişiminin hedeflendiği evre eğitiminde uygulamalı evre eğitimi çalışmalarının yapılması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Aikens, K., McKenzie, M., & Vaughter, P. (2016). Environmental and sustainability education policy research: A systematic review of methodological and thematic trends. *Environmental Education Research*, 22(3), 333-359.

- Altuntaş, E. Ç., & Turan, S. L. (2016). Çevre eğitiminde 2010-2015 yılları arasında yapılan araştırmalar ve eğilimler. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-14.
- Arık, S. (2019). Sürdürülebilir çevre eğitimi ile ilgili tezlerin eğilimleri: Bir sistematik inceleme. *I. Uluslararası Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Sempozyumu (UBEST-2019)*, (02-04 Mayıs 2019), İzmir.
- Bahar, M., & Kiras, B. (2017). Türkiye’de yayımlanan çevre eğitimi konulu makale ve tezlerin genel analizi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 17(4), 1702-1720.
- Briggs, L., Trautmann, N. M., & Fournier, C. (2018). Environmental education in Latin American and the Caribbean: the challenges and limitations of conducting a systematic review of evaluation and research. *Environmental Education Research*, 24(12), 1631-1654.
- Can Yaşar, M., & Aral, N. (2011). Türkiye’de okul öncesinde drama alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(22), 70-90.
- Candaş, Z., & Karataş, A. (2017). Türkiye’de 1996-2016 yılları arasında çevre eğitimi alanında yapılan çalışmaların içerik analizi. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 5(2), 143-159.
- Coşkun, İ., Dündar, Ş., & Parlak, C. (2014). Türkiye’de özel eğitim alanında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (2008-2013). *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), 375-396.
- Demirci, M., & Hamzaoglu, E. (2020). General Trends in Theses on Environmental Education in Turkey. Turhan Çetin, Yurdal Dikmenli, Adem Sezer (Eds.), *New Trends in Educational Sciences* (ss. 242-256). SRA Academic Publishing.
- Duman, A., & Inel, Y. (2019). Review of master's theses in the field of social studies education between 2008 and 2014. *Universal Journal of Educational Research*, 7(1), 66-73.
- Erten, S. (2005). Okul öncesi öğretmen adaylarında çevre dostu davranışların araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 91-100.
- Erol, A. (2016). *Proje yaklaşımına dayanan aile katılımlı çevre eğitimi programının 5-6 yaş çocuklarının çevreye yönelik farkındalık ve tutumlarına etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Gültekin, M.E. (2022). *Okul Öncesi Eğitimde Çevre Eğitimi Alanında Yapılan Çalışmaların İçerik Analizi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

- Güven, E., Kaplan, Z., Varinlioğlu, S., Sungur, K., & Bozkurt, O. (2014). Çevre eğitimi alanındaki çalışmaların incelenmesi: Türkiye’de mevcut durum. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 8(2), 1-18.
- Hart, P., & Nolan, K. (1999). A critical analysis of research in environmental education. *Studies in Science Education*, 34(1), 1-69.
- İbret, B. Ü., & Yılmaz, O. (2019). Sosyal bilgilerde çevre eğitimi: lisansüstü çalışmalara ait bir inceleme. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 431-449.
- Kahyaoğlu, M. (2016). Türkiye’de çevre eğitimi üzerine yapılan araştırmalar: bir içerik analizi çalışması. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 34, 50-60.
- Kanık, B., & Çavuş Güngören, S. (2022). *Çalışma grubunun öğretmen adaylarının olduğu çevre eğitimi tezlerinin incelenmesi*. VI. Uluslararası Öğretmen Eğitimi ve Akreditasyon Kongresi, Özet kitapçığı, s.5-6, Çanakkale.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karkın, A. M. (2011). Müzik bilimleri alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(2), 143-149.
- Korfiatis, K. (2016). Science education journals as hosts of environmental education research: perspectives and trends in the 21st century. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(16), 9489-9506.
- North American Association for Environmental Education (2016). *Developing a state environmental literacy plan*, Washington.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. sage.,
- Özbey, Ö. F., & Şama, E. (2017). 2012-2016 arasındaki yıllarda çevre eğitimi kapsamında yayımlanan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 212-226.
- Sak. R., Şahin Sak. İ., Öneren Şendil. Ç., & Nas. E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256.
- Saylan, C., & Blumstein, D. (2011). *The failure of environmental education (and how we can fix it*. Univ of California press.
- Sezer, A., İnel. Y, & Gökalp, A. (2019). Çalışma grubu sosyal bilgiler öğretmenleri olan Türkiye’deki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1-17.
- Şahin. S. B. (2022). *Okul öncesi dönemde çevre eğitimi alanında yapılan araştırmalara yönelik inceleme: meta-sentez çalışması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.

- Toksöz Barlas, F. (2022). *2005-2020 yılları arasında Türkiye’de yapılan okul öncesi eğitim alanındaki çevre eğitimi tezlerinin yöntem açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Tsevreni, I. (2011). Towards an environmental education without scientific knowledge: an attempt to create an action model based on children's experiences, emotions and perceptions about their environment. *Environmental Education Research*, 17(1), 53-67.
- Ürey, M. (2018). Çevre eğitimi. Ahmet Tekbıyık (Ed.), Gültekin Çakmakçı (Ed.), *Fen Bilimleri Öğretimi ve STEM Etkinlikleri* içinde (s. 323-352). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Varela-Losada, M., Vega-Marcote, P., Pérez-Rodríguez, U., & Álvarez-Lires, M. (2016). Going to action? A literature review on educational proposals in formal Environmental Education. *Environmental Education Research*, 22(3), 390-421.
- Yağcı, G. (2022). *2010 yılı ve sonrasında doğa ve çevre eğitimi alanında türkiye’de yapılmış tezlerin nitel ve nicel açıdan incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Amasya Üniversitesi, Amasya.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Ş., Aydın, F., & Bahar, M. (2015). 1992-2011 yılları arasında çevre eğitimi ile ilgili yayımlanan yüksek lisans ve doktora tezlerindeki genel yönelimlerin belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 383-413.

EXTENDED ABSTRACT

Tendencies of Environmental Education Theses Published in Turkey Between 2020-2023

Introduction:

Environmental problems such as consumption of natural resources, air and water pollution, climate change threaten many areas such as human health, economic development and national security. Understanding other viewpoints, critically analyzing issues, striking a balance between competing needs, and acting consciously are all required for solving these problems. Without a doubt, properly administered education is the path to a solution. Environmental education should encourage individuals to think, make decisions and change their lives (North American Association for Environmental Education [NAAEE], 2016). However, the inability of environmental education to show the desired effect in the last forty years and the fact that environmental destruction has reached an irreversible point have increased the importance of environmental awareness and ecological identity development (Saylan and Blumstein, 2011; Erten, 2005). Therefore, environmental education has become extremely important. Raising an individual with an ecological identity with a conscious and desired behavioral change that may occur in the individual at the center of education; it will make it possible for environmental problems to be solved or even not to occur at all (Erten, 2005; Ürey, 2018). As in the world, the importance given to environmental education in our country is increasing day by day. The general orientation of the studies in this field of environmental education has always been a matter of curiosity and literature reviews have been published periodically in this field. It is expected that the research to be conducted will guide environmental education researchers with its current history, express the areas that have been studied or not studied in the theses on environmental education in the literature, and contribute to the literature in terms of determining the orientation. In the research, theses on environmental education made until 2020, 2021, 2022 and 2023- May were examined according to years, sample groups, research methods, data collection tools and focus topics.

Material and Methods:

Research Model

In this research, it is aimed to determine the general orientation of the theses made in Turkey from 2020 to May 2023 and uploaded to the YÖK Thesis Center according to criteria such as method, sample, data collection tool, study focus. Due to its nature, document analysis, one of the qualitative research designs, was preferred in the research.

Data Collection

In the research, theses on "Environmental Education" prepared until 2020, 2021, 2022, and 2023- May were examined. The keyword "Environmental Education" was added to the search button in the Yök Thesis Center and this word was searched in all sections of the thesis. Afterwards, a total of 150 theses were reached by adding the "Education and Training" subject limitation and the year limitation. After eliminating the theses that were not suitable for the research to be conducted, a total of 116 theses were examined. As of May 2023, when the research data were collected, a total of twenty-one theses were published in 2023. While scanning the theses, the thesis screening forms used in similar screening studies were examined and a form was prepared by the researcher with the help of experts to collect data on the name of the thesis, sample group, research design, data collection tools and the focus of the thesis. The experts mentioned are two teachers who are doing their doctorate in science education and an academician working in the field of science education.

In accordance with the purpose of the research, descriptive analysis was used while examining the years in which the theses were published, sample groups and research designs; content analysis was used while determining the data collection tools and the focus of the research topic. In this process, three independent experts coded the data. As a result of the calculations made using Miles and Huberman's similarity formula, which was used to express the consensus between the coders, the similarity rate between the coders was calculated to be 90%.

Findings

The findings of a total of 116 theses examined within the scope of the research were presented to the readers in tables and graphs according to the year the theses were

published, sample group preference, research design, and study subject focus. It can be seen that the number of dissertations on environmental education published in Turkey increased significantly in 2022 and that this increase continued in May 2023, when the data was collected. It is noteworthy that there are only 9 doctoral theses in a total of four years. Teacher candidates, teachers and secondary school students were generally preferred as the sample group in the theses on "environmental education" conducted from 2020 to May 2023 in Turkey. In addition, while examining the sample groups of the theses that are the subject of the research, it was determined that a total of 5 studies were studied with more than one sample group. Families and high school students were the least preferred sample groups. In the quantitative research design of 58 out of a total of 116 theses on "environmental education" published in Turkey until May 2020, 2021, 2022 and 2023; In the qualitative research design of 38 of them; It is seen that 20 of them are planned in mixed design. In the theses on environmental education published in Turkey from 2020 to May 2023, it is seen that case studies and document analyzes are relatively preferred among qualitative research designs. It was observed that the preferred design in qualitative studies was not clearly expressed in some theses, and a decision was made by examining the thesis in detail. According to the results, it is seen that the most preferred data collection tools between 2020-2023 are scales. More than one data collection tool was used throughout the theses. In 2021, the use of attitude scales as a data collection tool has decreased. Other stated data collection tools are epistemological belief scale, problem solving test, love of nature scale, behavior evaluation form, affective tendencies scale, environmental paradigm scale, deep ecology scale, science interest questionnaire, carbon footprint knowledge test, global warming knowledge scale, ecoscientific thinking habits scale, environmentally responsible behavior scale, sentence completion, reflective thinking level determination scale. Studies examining the attitudes and affective tendencies towards the environment, the effectiveness of a method or technique in environmental education, environmental literacy, environmental education books and curricula have been the most preferred research every year. It has been observed that more thesis screening studies were carried out in 2022. There is an increase in the number of studies in which stem is integrated into environmental education in 2022. Topics such as scale development, online environmental education, nature vision and perception, and ecoscientific thinking have become less preferred research focuses for researchers.

Conclusion and Suggestions

When the sample group preferences are examined in the research, it is seen that the pre-service teachers, teachers, secondary school students are the most studied groups in all years.

In this study, in which the theses made between 2020-2023 were scanned, no applied studies such as eco school or forest school were encountered. It would not be wrong to say that the focus of environmental education has diversified in the research. While the researchers continued their usual topics, they also searched for new ones, albeit a little. As a result, in the theses published between 2020-2023, it was seen that similar methods and techniques, sample groups, data collection tools were preferred in parallel with other academic studies. The variety of data collection tools and focus topics has increased relatively.

When the academic studies published in leading journals for environmental education in the world literature are examined, it is seen that the focus is on issues such as climate change, sustainability, eco school, forest school, human-nature relations, and ecological identity development. However, when the literature in our country is examined, it is seen that there are still a limited number of applied studies that are practical, aim at character change, and support the development of an ecological identity that will accompany students for a lifetime. However, it is also important to contribute to the sample group rather than just reveal the existing situation in the research. Therefore, applied environmental education studies will be appropriate in environmental education where identity change is aimed at.

Araştırma Makalesi / Research Article

**Somut Olmayan Kültürel Miras Araştırmalarında Küresel Trend:
Bibliyometrik Bir Analiz***Global Trend on Research of Intangible Cultural Heritage: A Bibliometric
Analysis*Davut GÜREL ¹

Geliş/Received:28.04.2023

Kabul/Accepted:19.07.2023

Öz

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM), 2003 yılında UNESCO tarafından hazırlanan ve pek çok ülke tarafından imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinden bu yana çok sayıda bilim insanının ilgi alanına giren konulardan biri olmuştur. Bu çalışma, “Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) üzerine yapılan çalışmalarda nasıl bir eğilim görülmektedir?” sorusuna yanıt aramayı amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik, sistematik bir literatür taraması yapılmış ve araştırmada nicel bibliyometrik analiz metodu kullanılmıştır. Çalışmada Web of Science (WoS) çekirdek veri tabanından SOKÜM ile ilgili toplam 645 makaleye ulaşılmıştır. Bütün makalelerin bibliyometrik analizi için VOSviewer analiz programı kullanılmıştır. Program aracılığıyla, çalışmaların anahtar kelimeleri ve özetlerinde yer verilen kavramların neler olduğu, en çok atıfa sahip yazarların kimler olduğu, yayınların yıl ve ülke bilgileri gibi özellikler analiz edilmiş ve elde edilen sonuçlar görsel olarak sunulmuştur. Çalışma sonucunda, yazar atıf ve eserlerine ilişkin bir tutarlılığın olmadığı; çalışmaların daha çok kültürel miras, turizm, sürdürülebilirlik, kimlik, otantiklik gibi kavramlarla ilişkili olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 2003 yılından bu yana geçen sürede yapılan araştırmaların sayısında dramatik bir yükselişin olduğu; çalışmaların Çin, İngiltere, ABD, İspanya gibi yüksek gelirli ülkelerde daha fazla yapıldığı ve en fazla yayınlandığı derginin Sustainability, yayıncının ise MDPI olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Somut olmayan kültürel miras, SOKÜM, bibliyometrik analiz, VOSviewer

Abstract

Since the adoption of the Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage by UNESCO in 2003, the topic of Intangible Cultural Heritage (ICH) has garnered significant attention from scholars worldwide. This research aims to explore the prevailing trends in ICH studies through a systematic literature review, and the quantitative bibliometric analysis method was used to achieve this aim. A total of 645 articles pertaining to ICH were identified from the Web of Science (WoS) core database. VOSviewer analysis program was used for the bibliometric analysis of all articles. Through this program, the keywords and the concepts included in their abstracts, the most cited authors, and the year and country information of the publications were analysed, and the results were presented visually. As a result of the study, it was found that there is no consistency regarding author citations and works, and the studies are mostly related to concepts such as cultural heritage, tourism, sustainability, identity, and authenticity. Also, there has been a dramatic increase in the number of studies since 2003; the studies have been done more in high-income countries such as China, England, the USA, and Spain. It has been concluded that the journal in which the studies are published the most is Sustainability, and the publisher is MDPI.

Key Words: Intangible cultural heritage, ICH, bibliometric analysis, VOSviewer

¹ Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bartın-Türkiye. E-posta: gureldavut@gmail.com, ORCID ID:0000-0003-2309-9202

1. GİRİŞ

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM), yeryüzündeki bütün toplumların kültürel kimliklerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu kavram, toplumların geleneklerinden, sahip oldukları bilgi ve deneyimlere kadar geniş bir kültürel birikimi ifade etmektedir. Bu birikim, toplumsal aidiyet bağını güçlendiren ve toplumsal sürekliliği sağlayan halk oyunları, müzik, geleneksel el sanatları, çeşitli ritüeller, inanış biçimleri ve sözlü gelenekler gibi pek çok kültürel unsuru içermektedir. Birleşmiş Milletler (BM) alt kuruluşlarından biri olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) bu mirası, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar olarak ifade etmektedir (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003). Ayrıca, bu tanımlı yaparken de sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ile el sanatları geleneği olmak üzere beş farklı alandan hareket etmektedir.

SOKÜM yalnızca bir toplumun değil aynı zamanda insanlığın zengin kültürel çeşitliliğinin temelini oluşturan bir unsurdur (Logan, 2007). Kültürel çeşitliliğin hayati bir bileşeni olarak SOKÜM, bir topluluğun sosyal ve kültürel yapısının şekillenmesinde, kültürlerarası iletişimin güçlendirilmesinde ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında destekleyici bir role sahiptir. Bu nedenle bu mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması çabaları hemen her toplum için oldukça önemli görülmektedir. Fakat günümüzde özellikle küreselleşme ve onun beslediği kültürel homojenleşme ortamı, modernleşme çabaları ve buna yüklenen anlam SOKÜM'ün korunmasını giderek zorlaştırmakta, bu durum da millî varlığı devam ettirmek adına uluslar için bir varoluş sorunu olarak algılanmaktadır (Kolaç, 2009). Ayrıca, dünyanın hemen her bölgesinde küçük yerleşim yerlerindeki nüfusun büyük kentlere göçü, yeni bir kent kültürü yaratmakta, mevcut geleneklerin devamı üzerinde yıpratıcı bir etkiye sahip olmaktadır. Köyler gibi küçük yerleşim yerlerinin yabancı etkileşiminin daha az olduğu ve değişime daha az tolerans gösterildiği yerler olması nedeniyle buralarda geleneksel özellikler yaşatılabilirken kentlerde bu çok daha zordur (Turhan, 2010). Benzer şekilde teknoloji de doğrudan veya dolaylı olarak kültür değerleri ile çatışma hâline girebilmektedir ve hiçbir kültür bu değişime direnememektedir (Kongar, 2011, s. 29). Bütün bu ve bu gibi nedenlerle SOKÜM'ün korunması ve yaşatılması için ulusal ve uluslararası alanda pek çok çalışma yapılmaktadır. Bununla birlikte, bu koruma için neler yapılması gerektiği de bilimsel olarak hazırlanmış

akademik çalışmalarla ortaya konulmaktadır (Cominelli & Greffe, 2012; McDonough vd., 2017; Ren, 2017; Dagnino vd., 2015).

UNESCO, SOKÜM'ün korunması ve gelecek nesillere aktarılması için uluslararası alanda çalışmalar yapan en önemli kuruluştur. UNESCO öncülüğünde 1972'de *Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesinin* imzalanmasının, 1989'da alınan *Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararının* ve bu amaçla 1994 yılında *İnsanlığın Yaşayan Hazinesi Programının* ilanının, SOKÜM'ün korunması yolunda atılan oldukça önemli adımlar olduğu söylenebilir. 2003 yılında ise *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* ile SOKÜM'ün korunması için doğrudan bir sözleşmenin hayata geçirilmesi sağlanmıştır. UNESCO'nun, SOKÜM'e ilişkin koruma kavramı, SOKÜM'ün yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir. Bu da kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ve okul dışı eğitim araçları ile kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar bu mirasın farklı alanlarının canlandırılması anlamına gelmektedir (Oğuz, 2008). Ayrıca UNESCO, toplumda somut olmayan kültürel mirasın tanınmasını ve geliştirilmesini sağlamak için formel ve informel eğitime yönelik farkındalık artırıcı ve bilgilendirici programların yapılmasını, okullarda yerel müfredata somut olmayan kültürel miras konularının eklenmesini önemli görmektedir (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003). UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi genel olarak, kültürel mirası bir süreç ve uygulama olarak gördüğü; kimlik, yaratıcılık, çeşitlilik ve sosyal tercihlerin bir kaynağı olarak tanımladığı, mirasa ve uygulayıcılarına saygıyı geliştirmeyi amaçladığı, kültürel mirasın gelişimi için sanatçıların, uygulayıcıların veya toplumların öncelikli rollerini garanti altına aldığı, nesiller arası geçiş için eğitim öğretime öncelik tanıdığı; doğal, somut ve somut olmayan kültürel miras arasındaki ilişkiyi tanımladığı ve evrensel kabul edilen insan haklarını gözettiği söylenebilir (Aikawa, 2004). Bu açıdan değerlendirildiğinde sözleşmenin misyonunun oldukça geniş kapsamlı olduğu ifade edilebilir.

SOKÜM konusunda literatürde pek çok araştırma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların genel olarak eğitim (Barbara, 2022; Ferrer-Yulfo, 2022; Castro-Calvino, Rodriguez-Medina & Lopez-Facal, 2021; Kong, 2020; Gürel & Çetin, 2020; Gürel & Çetin, 2019a; Gürel & Çetin, 2019b; Wang, 2019; Barghi vd., 2017; Kasapoğlu Akyol, 2015; Çengelci, 2012), folklor (Karabaşa, 2014; Oğuz, 2013; Ulusoy, 2011), antropoloji (Torrealba Alfonso, & Navas Méndez, 2021; Shahab, 2021; Juarez, 2013; Marschall, 2012; Savova, 2009), turizm (Qiu, 2023; Pelit & Türkoğlu, 2019; Esfehni, 2019; Karakul, 2019; Esfehni & Albrecht, 2018;

Sangchumnong & Kozak, (2018; Wang, 2017; Türker & Çelik, 2012; Çetin, 2010) alanında yoğunlaşmakla birlikte pek çok farklı alanda yapıldığı görülmektedir. SOKÜM'ü daha iyi anlamak ve gelecek çalışmalara yönelik bir perspektif oluşturabilmek için bu konuda yapılmış çalışmalardaki eğilimlerin görülmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Konuya ilişkin yapılan literatür taramasında da bu alanda farklı tarama kriterlerinin ve farklı analiz araçlarının kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında Godinho (2022), Dang vd. (2021), Tavares vd. (2021), Baytok, Boyraz & Başar (2021), Chen, Xue & Dai (2020), Álvarez-García (2019) & Su, Li & Kang (2019) çalışmaları öne çıkmaktadır. Bu çalışmaların farklı yıllarda, farklı kriterler ve CiteSpace analiz programı kullanılarak yapıldığı, bu yönüyle çalışmanın daha güncel ve kapsamlı sonuçlar elde etmesi bakımından söz konusu araştırmalardan farklı olduğu söylenebilir. Böylece çalışmanın, alana katkı sağlayacağı ve sonraki çalışmalara rehber olacağı düşünülmektedir. Araştırmanın amacına istinaden şu sorulara yanıt aranmıştır:

- SOKÜM konusunda en çok esere sahip yazarların atıf ve eser sayıları ne kadardır?
- İncelenen makalelerde en sık kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?
- İncelenen makalelerin özet bölümlerinde en sık kullanılan kelimeler nelerdir?
- İncelenen makalelerin yıllara, dergilere ve yayıncılara göre dağılımları nasıldır?
- İncelenen çalışmaların coğrafi dağılımları nasıldır?

2. YÖNTEM

Bu araştırmada keşfedici nicel bibliyometrik analiz metodu kullanılmıştır (Andrés, 2009). Bu metot, çeşitli veri tabanlarından elde edilen büyük hacimlere sahip bilimsel verilen işlenmesi, haritalanması ve yüksek araştırma etkisi oluşturma amaçlarına hizmet eder (Hallinger ve Kovacevic, 2019; Donthu vd., 2021). Ayrıca, makale ve dergilerin performansını, çeşitli iş birliği modellerini ve araştırmalarda oluşan eğilimleri, belirli bir konu alanının mevcut literatürdeki entelektüel yapısını keşfetmek amaçları için de bilim insanları tarafından kullanılan bir metottur (Donthu vd., 2021, p. 285). Bibliyometrik metodoloji, pek çok bilim insanının çok sayıda araştırma raporunun sonuçlarını anlamasında oldukça önemli görülmektedir (Ellegaard, 2018). Bu yöntemle belirli bir konu alanındaki araştırmaların yıllara göre dağılımları, araştırmalarda kullanılan anahtar kavramlar, yazar sayıları ve yazarların ülkeleri, bir yazarın aynı konudaki yayın sayısı, atıfları gibi pek çok bilgiyi araştırmacılara görselleştirerek sunan bir metot olarak öne çıkmaktadır. Bu araştırmada da bibliyometrik yöntem ve betimleyici analizler kullanılarak somut olmayan kültürel miras alanında yapılmış çalışmalardaki eğilimlerin neler olduğu sistematik olarak değerlendirilmiştir.

2.1. Araştırma Stratejisi ve Verilerin Toplanması

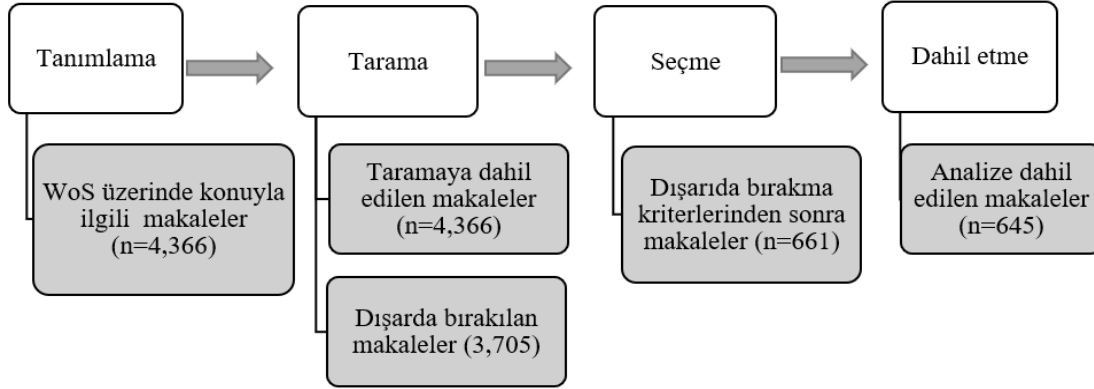
Bibliyometrik çalışmaların ilk adımı, çalışmanın kapsamı ve amacının tanımlanmasıdır. Bu çalışmaların bir araştırma alanı veya konusunda yapılan çalışmaların geriye dönük olarak incelenmesini içermesi gerektiği ifade edilmektedir (Donthu vd., 2021). Somut olmayan kültürel miras alanında 20 yıllık süreçte oluşan küresel trendleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada, sistematik literatür taraması ve bibliyometrik analiz kullanılmıştır. Çalışmada ilgili araştırmaların seçiminde pek çok farklı kriter kullanılmıştır. Öncelikle Web of Science (WoS) Core Collection veri tabanında 09-11 Şubat 2023 tarihlerinde belirli kriterler kullanılarak tarama yapılmıştır. Tarama yapılırken WoS veri tabanında arama satırına “intangible cultural heritage”, “intangible heritage” ve “ICH” yazılmış ve Language: English, Document Types: Article, Timespan: 2003-2022, Indexes: Social Sciences Citation Index (SSCI), Emerging Sources citation Index (ESCI) ve Arts & Humanities Citation Index (A&HCI), Open Access: All Open Access kriterleri uygulanarak tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda “intangible cultural heritage” ve “intangible heritage” anahtar kavramlarını içeren 2003-2022 yılları arasında İngilizce yayınlanmış SSCI, A&HCI ve ESCI indeksli toplam 645 çalışmaya ulaşılmıştır.

Dışarıda bırakma ve dâhil etme kriterleri, doğrudan somut olmayan kültürel miras konusunda yayınlanmış yalnızca bilimsel makalelerdeki somut olmayan kültürel miras sözleşmesinin imzalandığı yıl olan 2003 yılından bu yana ortaya çıkan eğilimleri görmek için oluşturulmuştur. İncelenen makale sayısında değişiklik olmaması içi erken görünümde olan makaleler de kapsam dışı bırakılmıştır.

Tablo 1. Makalelerin seçiminde kullanılan kriterler

Dahil etme kriterleri	Dışarıda bırakma kriterleri
“Intangible cultural heritage” or “intangible heritage” anahtar kavramlarını içeren çalışmalar	2003 öncesinde ve 2023 sonrasında yapılan çalışmalar.
WoS’ta listelenen makalelerdir. SSCI, ESCI ve A&HCI indekslerinde indekslenir. İngilizce dilinde yazılmıştır. 2003-2023 yıllarında yayınlanmıştır.	Erken görünümde olan makaleler. Bildiri metinleri.

Şekil 1. İncelenen makalelerin taranması ve tanımlanması adımları

Şekilde gösterildiği üzere, verilerin toplanması sürecinde ilk olarak WoS veri tabanında yer alan arama satırına “Intangible cultural heritage”, “intangible heritage” and “ICH” anahtar kavramları girilmiş sonrasında ise araştırma alanında “topic” (searches title, abstract, author keywords, and Keywords Plus), seçilerek bir tarama yapılmış ve yapılan tarama sonucunda toplam 4.366 çalışmaya ulaşılmıştır. Sonraki aşamada Tablo 1’de yer verilen dâhil etme kriterlerinin uygulanması sonucunda 661 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmaların 16’sı Early Access olduğundan bu çalışmalar da kapsam dışında bırakılarak nihayetinde 645 çalışma araştırmaya dâhil edilmiştir. Ulaşılan bütün çalışmalar WoS üzerinden “Tab Delimited File” kullanılarak dışa aktarılmış (Export) ve veri analizinde kullanılacak olan veri seti oluşturulmuştur.

2.2. Verilerin Analizi

WoS veri tabanından elde edilen verilerin analizi için 1.6.19.0 versiyonuna sahip VOSviewer yazılımı kullanılmıştır. VOSviewer; dergileri, araştırmacıları, makaleleri, atıfları ve ortak alıntılar veya ortak yazarlıklar gibi bibliyometrik ağları oluşturmak ve bunları görselleştirmek amacıyla (Van Eck & Waltman, 2010) Nees Jan van Eck & Ludo Waltman tarafından geliştirilmiş bir yazılımdır. Ayrıca bu yazılım, bilimsel literatür üzerinden metin madenciliğine de olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada WoS tarafından indekslenen ve araştırma konusu kapsamında ulaşılan makalelere ilişkin verileri görselleştirmek, bunlar arasındaki ağları görebilmek ve anahtar sözcükleri bibliyometrik açıdan analiz ederek ortak ilgi alanlarını görebilmek için VOSviewer kullanılmıştır.

2.3. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırmada kamuya açık bir kaynak olan WoS veri tabanında yer alan makaleler taranarak *doküman analizi* tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

3. BULGULAR

Çalışmada ulaşılan bulgular, bu bölümde araştırma sorularına göre izlenen bir sıra ile sunulmuş ve yorumlanmıştır.

3.1. Yazar Atıf ve Eser Analizi

Somut olmayan kültürel miras konusunda eserleri bulunan toplam 1641 yazardan en fazla atıf alan ilk 10 yazar ve bu yazarların eser ve atıf sayıları incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda ulaşılan veriler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. En çok atıf alan yazar, atıf ve eser sayıları

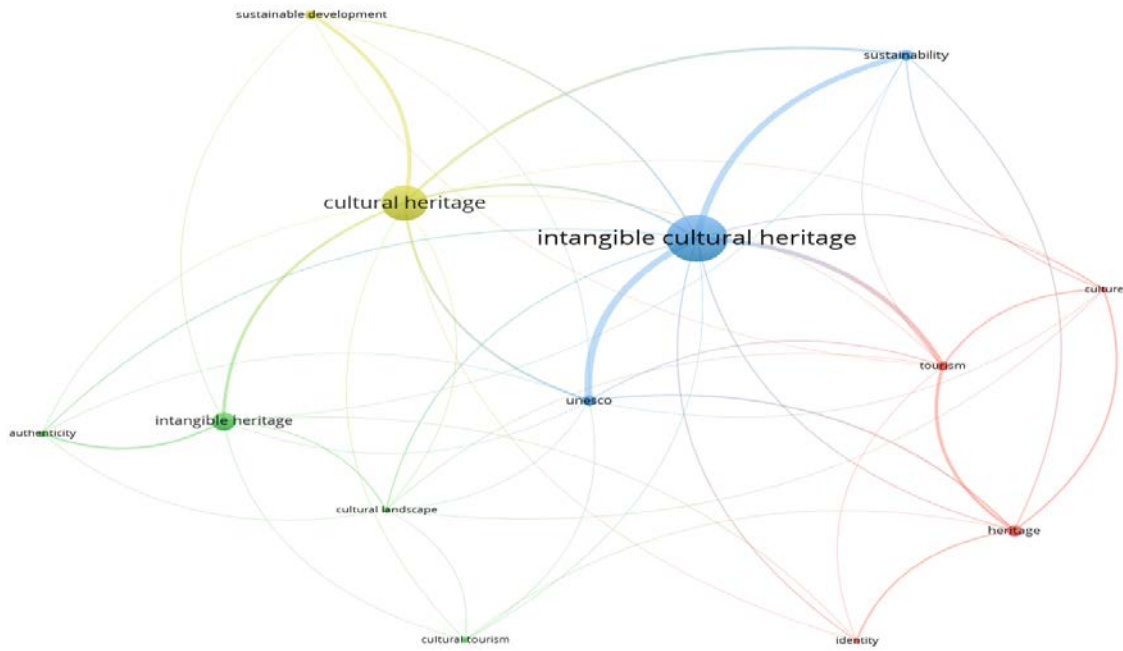
En çok atıf alan yazarlar	Atıf sayısı	Eser sayısı
Bottero, M.	216	9
Lo Iacono, V.	213	2
Lenzerini, F.	154	4
Fredheim, L. H.	148	3
Mu, Z.	101	8
Banfi, F.	65	2
Nahuelhual, L.	60	1
Ross, D.	55	1
Lixinski, L.	46	1
Qui, Q.	42	3
Lahdesmaki, T.	41	2

*Çok yazarlı çalışmalarda yalnızca ilk yazar verilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere somut olmayan kültürel miras konusunda en fazla eser sahibi olan yazar, en çok atfa da sahiptir. Bununla birlikte bu durum sadece ilk yazar için geçerli olup diğer yazarların eser sayıları ile aldıkları atıf sayıları arasında doğrudan bir orantı bulunmamaktadır.

3.2. Makalelerde En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler

Çalışmalarda geçen toplam 2 bin 309 anahtar kelimeye ulaşılmıştır. Bu kelimeler arasında en çok kullanılan kelimelerin hangileri olduğunun görülebilmesi için bir kelimenin bütün makalelerde en az 10 kez kullanılmış olması kriteri uygulanmış ve böylece 13 anahtar kelime listelenmiştir. Bunlardan intangible cultural heritage² (f=115), cultural heritage (f=87), intangible heritage (f=45), heritage (f=29), UNESCO (f=27), sustainability (f=27), tourism (f=22), sustainable development (f=22), authenticity (f=16), cultural tourism (f=15), cultural landscape (f=14), culture (f=12), identity (f=12). Bu kelimeler ve aralarındaki ilişki Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Çalışmalarda en çok yer verilen anahtar kelimeler

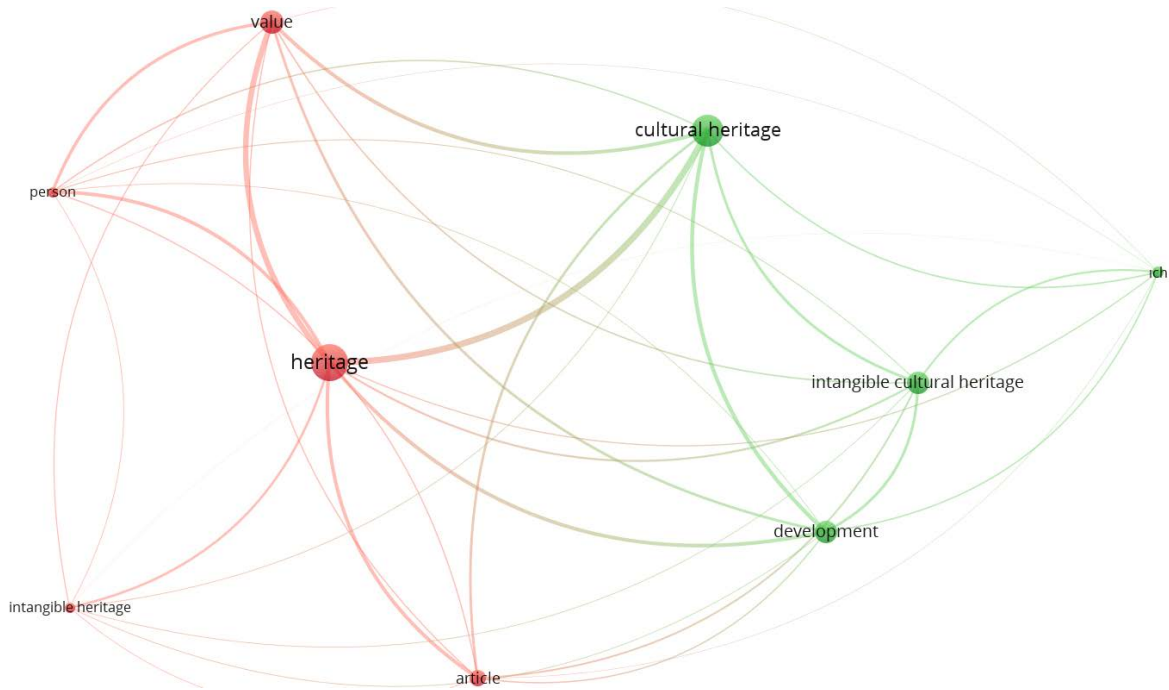
Şekil 2’de gösterildiği gibi incelenen kavramlar ilişkilerine göre 4 farklı kümede toplanmıştır. Birinci kümede “culture”, “heritage”, identity” ve “tourism” kavramları; ikinci kümede “authenticity”, cultural landscape”, “cultural tourism” ve “intangible heritage” kavramları; üçüncü kümede “intangible cultural heritage”, “sustainability” ve “UNESCO” kavramları; dördüncü kümede ise “cultural heritage” ve “sustainable development” kavramlarının yer aldığı

² Makalede yer alan İngilizce bazı kelimelerin Türkçe karşılıkları liste halinde ek olarak verilmiştir.

görülmektedir. Bu kavramların birbiri ile ilişkilerine bakıldığında ise “intangible cultural heritage” kavramının “tourism”, “sustainability”, “UNESCO” ve “cultural heritage” kavramları ile güçlü bir ilişki içinde oldukları, diğer bir ifade ile bir çalışmada birlikte yer alma ihtimallerinin daha fazla olduğu söylenebilir.

3.3. Makalelerin Özet Bölümlerinde En Sık Kullanılan Kelimeler

Özetlerde geçen toplam 14 bin 946 kavramdan sıklıkla kullanılanların belirlenebilmesi için bir kavramın en az 100 kez kullanılmış olması kriteri uygulanmış ve böylece 19 kavrama ulaşılmıştır. Bu kavramlardan da %60 ve üzerinde bir oranla birbiri ile ilişkili olan 11 kavram listelenmiş, listelenen bu kavramlar arasında yer alan ve çalışılan konudan bağımsız olarak hemen her çalışmanın özet bölümlerinde sıklıkla yer alan “paper” ve “study” kavramları çıkarılarak 9 kavrama ulaşılmış ve Şekil 3’te görselleştirilerek sunulmuştur. Ulaşılan kavramlar frekanslarına göre şöyle sıralanmaktadır: heritage (f=516), cultural heritage (f=442), value (f=322), intangible cultural heritage (f=314), development (f=314), article (f=227), ICH (f=166), person (f=154) ve intangible heritage (f=145).

Şekil 3. Çalışmaların özetlerinde en sık kullanılan kavramlar

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların özet bölümlerinde en fazla yer verilen kavramlar ve bunlar arasındaki ilişkiye yönelik hazırlanan Şekil 3’te gösterildiği üzere somut olmayan kültürel miras konusunda hazırlanan çalışmaların iki kümede toplanmaktadır. Birinci kümede “article”, “heritage”, “intangible heritage”, “person” ve “value” kavramlarının; ikinci kümede

ise “cultural heritage”, “development”, “ICH” ve “intangible cultural heritage” kavramlarının birbiri ile %60 ve üzerinde bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Özellikle kümeler arası ilişkide “heritage” kavramının şekilde yer alan tüm kavramlarla bir ilişkisinin olduğu görülse de “cultural heritage” ve “value” kavramları ile diğer kavramlara göre daha yüksek bir oranla birlikte kullanıldığı söylenebilir.

3.4. İncelenen Makalelerin Yayınlanma Bilgileri

3.4.1. Yayınların yıllara göre dağılımları

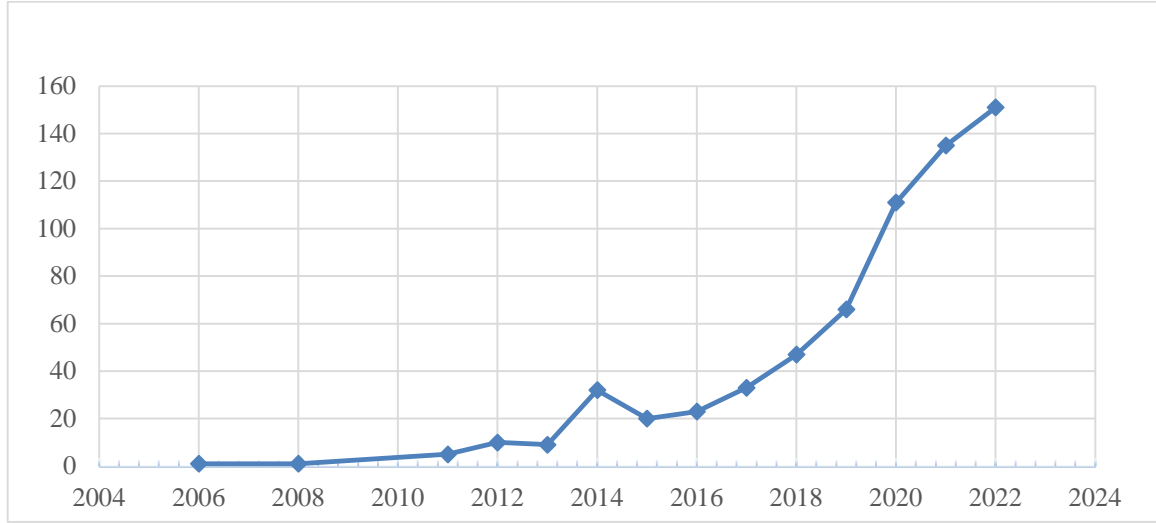
Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların yıllara göre dağılımları Tablo 3’te frekans ve yüzde olarak gösterilmiştir.

Tablo 3. Yayınların yıllara göre dağılımı

Yıllar	Yayın Sayısı (f)	%
2022	151	23,4
2021	135	20,9
2020	111	17,2
2019	66	10,2
2018	47	7,3
2017	33	5,1
2014	32	5,0
2016	23	3,6
2015	20	3,1
2012	10	1,6
2013	9	1,4
2011	5	0,8
2010	1	0,2
2008	1	0,2
2006	1	0,2
Toplam	645	100

Tablo 3’te görüldüğü üzere en fazla yayının yapıldığı yıl toplam 151 (%23,4) yayımla 2022’dir. 2017 yılından sonra yapılan yayınların sayısında sürekli bir artış görülürken önceki yıllarda bu sayılarda azalma ve artışlar yıllardan etkilenmemiştir. 2014 yılında yapılan yayın sayısının 2015 ve 2016 yıllarından, 2012 yılı yayın sayısı da 2013 yılından fazladır. Tablodan hareketle 2007, 2009 yıllarında ve *somut olmayan kültürel miras sözleşmesinin* imzalandığı, 2003 yılından 2006 yılına kadar da araştırma kriterlerine uygun bir yayının olmadığı görülmektedir.

Ayrıca, Tablo 2’de yer alan verilere göre çalışma sayılarındaki en büyük oransal artışın 2019 ile 2020 yılları arasında olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmaların yıllara göre dağılımlarındaki değişim Şekil 4’te daha iyi görülebilmektedir.

Şekil 4. Makalelerin yıllara göre sayısal değişimi

3.4.2. Dergiler ve yayıncı bilgileri

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların en fazla yayımlandığı akademik dergiler ve yayıncı bilgileri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. En çok yayın yapılan 10 dergi ve yayıncı bilgileri

No	Dergi adı	Yayın sayısı (f)	%	Yayıncı	Yayın sayısı (f)	%
1	Sustainability	119	21	Mdpi	217	25
2	Heritage	40	7	Taylor & Francis	89	10
3	International Journal of Heritage Studies	38	7	Springer Nature	28	3
4	Land	19	3	Elsevier	23	3
5	Ethnologies	17	3	Frontiers Media Sa.	18	2
6	Frontiers in Psychology	13	2	Sage	18	2
7	Heritage Science	10	2	Folklore Studies Assoc. Canada	17	2
8	International Journal of Cultural Property	10	2	Cambridge Univ. Press.	12	1
9	Folklore Electronic Journal of Folklore	9	2	Estonian Literary Museum	9	1
10	Religions	8	1	Hindawi Publishing Group	9	1
	Toplam	283	100	Toplam	440	100

Tablo 4’te görüldüğü gibi araştırma konusu kapsamında en fazla yayının yapıldığı derginin “Sustainability” olduğu, en fazla yayın yapılan yayıncının ise “Sustainability” dergisini de bünyesinde barındıran “Mdpi” grubu olduğu görülmektedir. Aynı yayıncı, ikinci en fazla yayın yapılan dergi olan “Heritage” dergisine, “Land” ve “Religions” dergilerine de sahiptir. Bu yayıncının Tablo 3’te yer alan ilk on derginin ve toplamda yapılan yayın sayısının neredeyse yarısına sahip olduğu görülmektedir.

3.5. İncelenen Makalelerin Coğrafi Dağılımları

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların ülke ve kıtalara göre dağılımları Şekil 5’te verilmiştir. Buna göre en fazla yayın yapılan kıtanın Avrupa (f=487) olduğu Asya (f=227) kıtasının da onu takip ettiği görülmektedir. Ükelere bakıldığında ise en fazla yayın yapılan ülkelerin Çin (f=100), İngiltere (f=93), İspanya (f=74), İtalya (=52) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) (f=34) olduğu görülmektedir.

Asya (227)	Avrupa (487)	K. Amerika (50)	G. Amerika (21)	Afrika (16)	Okyanusya (42)		
☐ Çin (100)	☐ Ukrayna (3)	☐ İngiltere (93)	☐ Çekya (8)	☐ A.B.D. (34)	☐ Brezilya (7)	☐ Mısır (5)	☐ Avustralya (28)
☐ Türkiye (19)	☐ Vietnam (3)	☐ İspanya (74)	☐ İrlanda (7)	☐ Kanada (11)	☐ Şili (6)	☐ G. Afrika (4)	☐ Yeni Zelanda (7)
☐ Malezya (17)	☐ Kazakistan (2)	☐ İtalya (52)	☐ Letonya (7)	☐ Meksika (3)	☐ Arjantin (2)	☐ Nijerya (3)	☐ Endonezya (6)
☐ G. Kore (13)	☐ Bahreyn (1)	☐ Yunanistan (27)	☐ İsveç (7)	☐ Küba (1)	☐ Kolombiya (2)	☐ Botsvana (1)	☐ Fiji (1)
☐ Tayvan (13)	☐ Brunei (1)	☐ Hollanda (21)	☐ Hırvatistan (6)	☐ Haiti (1)	☐ Ekvador (2)	☐ Gana (1)	
☐ Japonya (11)	☐ Irak (1)	☐ Polonya (20)	☐ Danimarka (6)		☐ Peru (2)	☐ Fas (1)	
☐ Rusya (9)	☐ Lübnan (1)	☐ Fransa (19)	☐ Avusturya (5)			☐ Tanzanya (1)	
☐ Ürdün (5)	☐ Pakistan (1)	☐ Portekiz (19)	☐ K. İrlanda (5)				
☐ İsrail (4)	☐ S. Arabistan (1)	☐ Almanya (18)	☐ Galler (5)				
☐ Kıbrıs (3)	☐ Singapur (1)	☐ Romanya (14)	☐ Macaristan (4)				
☐ Hindistan (3)	☐ Tayland (1)	☐ İskoçya (12)	☐ Belçika (3)				
☐ İran (3)	☐ B.A.E. (1)	☐ Finlandiya (11)	☐ Bosna Hersek (3)				
		☐ İsviçre (10)	☐ Litvanya (3)				
		☐ Estonya (9)	☐ Sırbistan (3)				
		☐ Norveç (9)	☐ Slovakya (2)				
			☐ Slovenya (2)				
			☐ Bulgaristan (1)				
			☐ İzlanda (1)				
			☐ Malta (1)				

Şekil 5. Makalelerin coğrafi dağılımları

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada SOKÜM konusunda yapılan çalışmalarla oluşan eğilimin ne olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen verilerin analizleri sonucunda 2003 yılından 2022 yılına kadar yayımlanan makale sayısında genel olarak bir artış eğilimi olduğu; özellikle de 2019, 2020 ve 2022 yıllarında bu artışın geçmiş yıllara oranla çok daha fazla olduğu görülmüştür. Bu bulgu, daha önce Godinho (2022), Tavares vd. (2021), Chen, Xue & Dai (2020), Álvarez-García (2019) & Su vd. (2017), tarafından yapılan çalışmalarla da desteklenmektedir. Dang vd.’nin (2021) Çince de taranan makaleleri inceledikleri araştırmada ise çalışmaların yıllarında genel olarak artma eğilimi olsa da inişli çıkışlı bir süreç yaşandığı

görülmüştür. Benzer şekilde konuyla ilgili en çok atıf alan yazarların eserlerinin yıl ve inceledikleri konulara bağlı olarak atıf sayıları sürekli değişse de öne çıkan bazı yazarların daha önceki çalışmalarda öne çıkan yazarlarla (Dang vd., 2021; Su, Li & Kang, 2019) benzer olduğu söylenebilir.

En fazla yayın yapılan dergilere ilişkin bulguların daha önceki çalışmalarla benzer ve farklı yönleri olduğu görülmüştür. Mevcut çalışmada en çok yayın yapılan dergi “Sustainability” dergisi olurken Chen, Xue & Dai (2020) tarafından yapılan çalışmada “Museum International” dergisi olmuştur. Bununla birlikte en çok yayın yapılan dergilerin genel olarak benzer dergilerden oluştuğu söylenebilir. Bu durum dergileri yayınlayan yayıncılar için de geçerlidir. En çok yayının yer aldığı dergilerin MDPI grubunda olduğu görülmüştür. Onu da sırayla Taylor & Francis, Springer Nature, Elsevier gibi yayıncılar izlemektedir. Bu verilerin sonraki çalışmalarla veya herhangi bir derginin indeks dışı bırakılması ile zaman içinde değişebileceği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca Álvarez-García'nın (2019) çalışmalarında görüldüğü gibi farklı veri tabanlarında yer alan çalışmaların da araştırma kapsamına alınması ile bu sıralamalar değişebilmektedir.

En çok yayının yapıldığı ülkelere ilişkin bulgular incelendiğinde ulaşılan sonuçların daha önceki çalışmalar tarafından da desteklendiği söylenebilir. Mevcut çalışmada en çok yayının Çin, İngiltere, İspanya, İtalya, ABD, Avustralya, Yunanistan, Türkiye gibi ülkeler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ülkelerin sırlaması ve yayın sayıları farklı olmakla birlikte daha önce farklı çalışmalar tarafından ortaya konulan bilgilerin de bu bulguları destekler nitelikte olduğu söylenebilir (Chen, Xue & Dai, 2020; Álvarez-García, 2019; Su, Li & Kang, 2019). Ayrıca, ülkelerin sahip oldukları yayın sayısından hareketle diğer çalışmalardan farklı olarak toplam yayın sayılarının kıtasal dağılımlarının incelendiği bu çalışmada en çok yayının Asya kıtasında, en az yayının ise Afrika kıtasında yapıldığı görülmüştür. Ülkelerin ve kıtaların yayın sayılarının farklı olmasına dayalı bu sonuç değerlendirilirken akademisyen üretkenliği, üniversite olanakları, yayınların yapıldığı dergi ve indeksler gibi pek çok farklı özellikten etkilenildiği unutulmamalıdır. Bununla birlikte konuyla ilgili bazı ülkelerin daha az çalışmaya sahip olması bu konuda yeterince çaba göstermedikleri şeklinde de yorumlanabilir (Su vd., 2019).

Çalışmada elde edilen diğer bir bulguya göre, incelenen makalelerde yüksek sıklığa sahip anahtar kelimeler “intangible cultural heritage”, “cultural heritage”, “intangible heritage”, “heritage”, “UNESCO”, “sustainability”, “tourism”, “sustainable development”, “authenticity”, “cultural tourism”, “cultural landscape”, “culture” ve “identity” kavramlarıdır. Bu kavramların doğası gereği SOKÜM ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Daha önceki

çalışmalarda da anahtar kelimelerin sıklık derecesi değişmekle birlikte benzer anahtar kelimelere yer verildiği görülmektedir. Su, Li & Kang (2019) çalışmasında anahtar kelimeleri sıklığına göre sıralamış ve mevcut çalışmadan farklı olarak ve “China”, “politics”, “tradition”, “memory”, “management” kelimelerini sıklıkla kullanılan kelimeler olarak ortaya koymuştur. “Intangible cultural heritage”, “cultural heritage”, “intangible heritage”, “heritage”, “UNESCO”, “tourism”, “culture”, “identity” kelimeleri ise benzerdir. “Sustainability” ve “cultural landscape” anahtar kelimeleri ise mevcut çalışmanın Su, Li & Kang (2019) çalışmalarında yer verilmeyen anahtar kelimelerden olduğu görülmektedir. Dang vd. (2021) çalışmalarında daha fazla anahtar kelimeyi SOKÜM ile ilişkili olarak ortaya koymalarına rağmen “ICH preservation”, “centrality”, “inheritors”, “ethnic minority”, “tourism development”, ve “productive protection” anahtar kelimelerini en sık kullanılan anahtar kelimeler olarak ifade edilmiştir. Bu kelimeler mevcut çalışmada elde edilenlerden farklılık gösterse de diğer anahtar kelimelerle birçoğu benzerdir. Chen, Xue & Dai'nin (2020) çalışmalarında inceledikleri makalelerde en sık kullanılan ilk 10 anahtar kelime listelenmiş ve bu kelimelerden 9'unun mevcut çalışmayla uyumlu olduğu, yalnızca “management” kelimesinin farklı olduğu görülmüştür. Godinho'nun (2022) çalışmasında ise “preservation”, “protection” ve “conservation” en sık kullanılan kelimelerken diğer kelimeler ise genel olarak aynıdır. Bütün bulgulardan hareketle SOKÜM konusunda yapılan çalışmaların amaç ve kapsamlarının farklı olmasından kaynaklı çeşitli anahtar kelimelere sahip olsalar da genel olarak “tradition”, “intangible cultural heritage”, “cultural heritage”, “intangible heritage”, “heritage”, “UNESCO”, “tourism”, “culture”, “identity”, “sustainability”, “preservation” anahtar kelimeleri etrafında gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılabilir.

Çalışmanın bir başka bulgusu, özetlerde geçen ve %60 ve üzerinde bir oranla birbiri ile ilişkili kavramların sırayla “heritage”, “cultural heritage”, “value”, “intangible cultural heritage”, “development”, “article”, “ICH”, “person” ve “intangible heritage” kavramlarına yönelik bulgudur. Bu kavramların önemli bir kısmının makalelerde kullanılan anahtar kelimelerle aynı olduğu söylenebilir. Bu bulgu daha önce yapılmış çalışmaların bulguları ile kıyaslandığında farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Baytok, Boyraz & Başar (2021) tarafından Türkçe tezler üzerinden yapılan bir çalışmada araştırma kapsamında incelenen çalışmaların başlıklarında en sık kullanılan kavramlar incelenmiş ve burada ulaşılan bulguların mevcut çalışmada ulaşılan bulgulardan önemli derecede farklı olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Tavares vd. (2021) araştırmalarında çok sayıda kavram üzerinden çalışmalarını tanımladıklarından SOKÜM ile ilişkili inceledikleri metinlerde geçen farklı kavramlara

ulaşmışlardır. Bu yönüyle mevcut çalışmanın özet kısımlarında geçen kelimelerden çok az bir bölümü Tavares vd.'nin (2021) çalışmalarında elde ettikleri ile benzerlik göstermektedir. Çalışmalarda ortaya çıkan farklılıkların çeşitli sebepleri olsa da en önemli nedenin, araştırmacıların çalışmalarında kullandıkları kriterler olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada elde edilen veriler, WoS veri tabanından elde edilen nispeten dar kapsamlı verilerdir. Bu veri tabanında bulunmayan çok sayıda akademik derginin olduğu, dergilerde yayımlanan makalelerin kapsam dışında kaldığı, bu nedenle de ulaşılan verilerden elde edilen sonuçların geneli temsil etmesi adına önemli bir sınırlılığı bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle daha nesnel bir sonuç elde edilebilmesi için farklı indeksler ve veri tabanlarında yer alan çalışmaların incelendiği araştırmaların yapılması veya farklı çalışmaların sonuçlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aikawa, N. (2004). An historical overview of the preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. *Museum international*, 56(1-2), 137-149. <https://doi.org/10.1111/j.1350-0775.2004.00468.x>
- Álvarez-García, J., Maldonado-Erazo, C. P., Del Río-Rama, M. D. L. C., & Castellano-Álvarez, F. J. (2019). Cultural heritage and tourism basis for regional development: mapping of scientific coverage. *Sustainability*, 11(21), 6034. <https://doi.org/10.3390/su11216034>
- Andrés, A. (2009). *Measuring academic research: How to undertake a bibliometric study*. Chandos Publishing.
- Barbara J. (2022). Re-live history: An immersive virtual reality learning experience of prehistoric intangible cultural heritage. *Front. Educ.* 7:1032108. <https://doi.org/10.3389/educ.2022.1032108>
- Barghi, R., Zakaria, Z., Hamzah, A., & Hashim, N. H. (2017). Heritage education in the primary school standard curriculum of Malaysia. *Teaching and Teacher Education*, 61, 124-131. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.10.012>
- Baytok, A., Boyraz, M. & Başar, B. (2021). Somut olmayan kültürel miras konulu bilimsel yayınların veri görselleştirme tekniği ile bibliyometrik analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 246-262. <https://doi.org/10.32572/guntad.907746>
- Castro-Calviño, L., Rodríguez-Medina, J., & López-Facal, R. (2021). Educación patrimonial para una ciudadanía participativa. Evaluación de resultados de aprendizaje del alumnado en el programa Patrimonializarte. *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 24(1). <https://doi.org/10.6018/reifop.444881>
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık köyünde kültürel miras ve turizm algısı. *Milli Folklor*, 11(87), 181-190.
- Dang, Q., Luo, Z., Ouyang, C., Wang, L., & Xie, M. (2021). Intangible cultural heritage in China: a visual analysis of research hotspots, frontiers, and trends using citeSpace. *Sustainability*, 13(17), 9865. <https://doi.org/10.3390/su13179865>

- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Esfehani, M. H. (2019). *Intangible cultural heritage in tourism strategy. in experiencing persian heritage*. Emerald Publishing Limited.
- Esfehani, M. H., & Albrecht, J. N. (2018). Roles of intangible cultural heritage in tourism in natural protected areas. *Journal of heritage tourism*, 13(1), 15-29. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2016.1245735>
- Ferrer-Yulfo, A. (2022). Transforming museum education through intangible cultural heritage. *Journal of Museum Education*, 47(3), 319-330. <https://doi.org/10.1080/10598650.2022.2080966>
- Godinho, F. C. M. (2022). *Trends in the scientific production on intangible cultural heritage, a bibliometric analysis*. [Doctoral dissertation]. Universidade Nova de Lisboa.
- Güngör, E. (2011). *Kültürü Değişmesi ve milliyetçilik*. (17. Baskı). Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Gürel, D., & Çetin, T. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol üzerine bir inceleme. *AJELI-Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction*, 6(2), 22-40. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ajeli/issue/41881/474998>
- Gürel, D., & Çetin, T. (2019a). Intangible cultural heritage attitude scale: validity and reliability study. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 8(1), 82-102. <https://doi.org/10.14686/buefad.465604>
- Gürel, D., & Çetin, T. (2019b). A qualitative study on the opinions of 7th grade students on intangible cultural heritage. *Review of International Geographical Education Online*, 9(1), 36-62. <https://doi.org/10.33403/rigeo.573470>
- Hallinger, P., & Kovačević, J. (2019). A bibliometric review of research on educational administration: Science mapping the literature, 1960 to 2018. *Review of Educational Research*, 89(3), 335-369, <https://doi.org/10.3102/0034654319830380>
- Juarez, G. F. (2013). The " Tio" is deaf: The Bolivian miners and the intangible cultural heritage. *Aibr-Revista de Antropologia Iberoamericana*, 8(3), 303-322.
- Karabaşa, S. (2014). Uygulamaları açısından somut olmayan kültürel miras ve folklor. *Folklor/Edebiyat*, 20(80), 99-105.
- Karakul, Ö. (2019). The effects of tourism on traditional craftsmanship for the sustainable development of historic environments. *European Journal of Sustainable Development*, 8(4), 380-380. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n4p380>
- Kasapoğlu Akyol, P. (2015). *Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) ve eğitim: Halk Kültürü Dersi örneği*. [Doctoral dissertation]. Hacettepe University.
- Kolaç, E. (2009). Somut olmayan kültürel mirası koruma, bilinç ve duyarlılık oluşturmada Türkçe eğitiminin önemi. *Milli Folklor*, 82(21), 19-31.
- Kong, F. (2020). Application of artificial intelligence in modern art teaching. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 15(13), 238-251. Retrieved from <https://www.learntechlib.org/p/217610/>
- Logan, W. S. (2007). Closing Pandora's box: human rights conundrums in cultural heritage protection. In H. Silverman & D.F. Ruggles (Eds.), *Cultural heritage and human rights* (pp. 33-52). Springer New York.

- Marschall, S. (2012). Memory and identity in South Africa: Contradictions and ambiguities in the process of post-apartheid memorialization. *Visual Anthropology*, 25(3), 189-204. <https://doi.org/10.1080/08949468.2012.665335>
- Oğuz, M. Ö. (2008). *Çağdaş kentün kültürü ve somut olmayan kültürel miras*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Terim olarak somut olmayan kültürel miras. *Milli Folklor*, 25(100), 5-13.
- Pelit, E., & Türkoğlu, T. (2019). Somut olmayan kültürel miras değerlerinin turizme yansımaları ebru sanatı üzerine bir inceleme. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 101-118. <https://doi.org/10.32572/guntad.463910>
- Qiu, Q. (2023). Identifying the role of intangible cultural heritage in distinguishing cities: A social media study of heritage, place, and sense in Guangzhou, China. *Journal of Destination Marketing & Management*, 27, 100764. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2023.100764>
- Sangchumnong, A., & Kozak, M. (2018). Sustainable cultural heritage tourism at ban Wangka Village, Thailand. *Anatolia*, 29(2), 183-193. <https://doi.org/10.1080/13032917.2017.1414435>
- Savova, N. D. (2009). Heritage Kinaesthetics: Local Constructivism and UNESCO's Intangible-Tangible Politics at a "Favela" Museum. *Anthropological Quarterly*, 547-585. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/25488282>
- Shahab, S. (2021). Crafting displacement: Reconfigurations of heritage among Syrian artisans in Amman. *Journal of Material Culture*, 26(4), 382-402. <https://doi.org/10.1177/13591835211042495>
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003). *Resmî Gazete: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. Retrieved form: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060311-2-1.pdf>
- Su, X., Li, X., & Kang, Y. (2019). A Bibliometric Analysis of Research on Intangible Cultural Heritage Using CiteSpace. *SAGE Open*, 9(2), 1-18. <https://doi.org/10.1177/2158244019840119>
- Tavares, D. S., Alves, F. B., & Vásquez, I. B. (2021). The Relationship between Intangible Cultural Heritage and Urban Resilience: A Systematic Literature Review. *Sustainability*, 13(22), 12921. <https://doi.org/10.3390/su132212921>
- Torrealba Alfonzo, G., & Navas Méndez, A. M. (2021). Bolivar's Sword: The Mapoyo and the Politics of Heritage-Making in Venezuela. *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology*, 26(3-4), 386-407. <https://doi.org/10.1111/jlca.12563>
- Turhan, M. (2010). *Kültür Değişmeleri (Sosyal Psikolojik Açıdan Bir Tetkik)*. (6. Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Türker, A., & Çelik, İ. (2012). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, 4(9), 86-98. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/yenifikirjournal/issue/61742/923104>
- Ulusoy, K. (2011). Türk toplum hayatında yaşatılan kahve ve kahvehane kültürü. *Milli Folklor Dergisi*, 12(89), 159-169.

- Van Eck, N., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538. <https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3>
- Wang, C. Y. (2019). Building a network for preserving intangible cultural heritage through education: A study of Indonesian Batik. *International Journal of Art & Design Education*, 38(2), 398-415. <https://doi.org/10.1111/jade.12200>
- Wang, G. J. (2017). The fusion of foreign-related tourism English teaching and intangible cultural heritage based on network perspective. *Agro Food Industry Hi-Tech*, 28, 1778-1782.

EXTENDED ABSTRACT

Global Trend on Research of Intangible Cultural Heritage: A Bibliometric Analysis

Introduction

Intangible cultural heritage (ICH) constitutes an important part of the cultural identity of all societies on Earth. This concept encompasses a wide range of cultural elements, from the traditions of communities to the knowledge and experiences they possess. This cultural heritage includes many cultural elements such as folk dances, music, traditional crafts, various rituals, belief systems, and oral traditions, which strengthen social cohesion and ensure social continuity. The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), a sub-organization of the United Nations, defines this heritage as practices, representations, expressions, knowledge, skills, and the instruments, artifacts, and cultural spaces associated with them, which communities, groups, and in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2003). Furthermore, in defining this, it operates in five different areas: oral traditions and expressions; performing arts; social practices, rituals, and festive events; knowledge and practices concerning nature and the universe; and traditional craftsmanship.

There have been numerous studies in the literature on ICH. These studies mainly focus on education (Barbara, 2022; Ferrer-Yulfo, 2022; Castro-Calvino, Rodriguez-Medina, & Lopez-Facal, 2021; Kong, 2020; Gürel & Çetin, 2020; Gürel & Çetin, 2019a; Gürel & Çetin, 2019b; Wang, 2019; Barghi et al., 2017; Kasapoğlu Akyol, 2015; Çengelci, 2012), folklore (Karabaşa, 2014; Oğuz, 2013; Ulusoy, 2011), anthropology (Torrealba Alfonso & Navas Méndez, 2021; Shahab, 2021; Juarez, 2013; Marschall, 2012; Savova, 2009), and tourism (Qiu, 2023; Pelit & Türkoğlu, 2019; Esfehni, 2019; Karakul, 2019; Esfehni & Albrecht, 2018; Sangchumngong & Kozak, 2018; Wang, 2017; Türker & Çelik, 2012; Çetin, 2010), but they have also been conducted in many other fields. Understanding the trends in these studies is considered important to better comprehend ICH and to establish a perspective for future research. In the literature review conducted on this subject, it is seen that various search criteria and analysis tools have been used in different studies. Among them, the studies by Godinho (2022), Dang et al. (2021), Tavares et al. (2021), Baytok, Boyraz & Başar (2021), Chen, Xue & Dai (2020), Álvarez-García (2019), and Su, Li & Kang (2019) stand out. These studies were conducted at different times, using different criteria and the CiteSpace analysis program, which makes the current study different from these studies in terms of obtaining more up-to-date and comprehensive results. Thus, it is believed that this study will fill a gap in the field and guide future research. To this end, the following questions were addressed in this study:

- What are the citation and publication count of authors with the most works on ICH?
- What are the most frequently used keywords in the examined articles?
- What are the most frequently used words in the abstracts of the examined articles?
- What are the distributions of the examined articles by years, journals, and publishers in which they were published?
- What are the geographical distributions of the examined studies?

Method

This research utilized an exploratory quantitative bibliometric analysis method (Andrés, 2009). This method serves the purposes of processing and mapping scientific data with large volumes obtained from various databases, as well as creating a high research impact (Hallinger & Kovacevic, 2019; Donthu et al., 2021). Furthermore, it is a method used by researchers to explore the performance of articles and journals, various collaboration models, and emerging trends in research, as well as the intellectual structure of a specific subject area in the existing literature (Donthu et al., 2021, p. 285). The bibliometric methodology is considered significant in aiding many researchers in understanding the results of numerous research reports (Ellegaard, 2018). With this method, it is possible to visualize and present researchers with various information, such as the distribution of research in a specific subject area by years, the key concepts used in the research, the number of authors and their countries, the number of publications by an author on the same subject, and citations. In this study, the trends in studies conducted in the field of intangible cultural heritage were systematically evaluated using bibliometric methods and descriptive analyses.

Findings

The initial step in bibliometric studies is defining the scope and purpose of the study. These studies are expected to involve a retrospective examination of research conducted in a research field or topic (Donthu et al., 2021). In this study aiming to reveal global trends that have emerged in the field of intangible cultural heritage over a period of 20 years, a systematic literature review and bibliometric analysis were employed. Various criteria were used in selecting relevant studies for this research. Firstly, a search was conducted in the Web of Science (WoS) Core Collection database on February 9, 2023, using specific criteria. During the search, the search terms "intangible cultural heritage," "intangible heritage," and "ICH" were entered into the search bar of the WoS database, and the search was conducted with the following criteria: Language: English, Document Types: Article, Timespan: 2003-2022, Indexes: Social Sciences Citation Index (SSCI), Emerging Sources Citation Index (ESCI), and Arts & Humanities Citation Index (A&HCI), Open Access: All Open Access criteria. As a result of the search, a total of 645 English-language articles indexed in SSCI, A&HCI, and ESCI, published between 2003 and 2022 and containing the keywords "intangible cultural heritage" and "intangible heritage," were retrieved. VOSviewer software version 1.6.19.0 was used for analyzing the data obtained from the WoS database.

Discussion and Conclusion:

The analyses of the data obtained in the study revealed a general increasing trend in the number of articles published from 2003 to 2022, particularly showing a significantly higher increase in 2019, 2020, and 2022 compared to previous years. The findings regarding the most published journals had both similarities and differences with previous studies. In the present study, the journal with the highest number of publications was "Sustainability," while in a study by Chen, Xue & Dai (2020), it was "Museum International." However, it can be stated that the most published journals generally consist of similar journals. When examining the countries with the highest number of publications, the findings support previous studies. In the current study, it was found that China, the United Kingdom, Spain, Italy, the United States, Australia, Greece,

and Turkey were the countries with the highest number of publications. Although the rankings and publication numbers of countries may differ, it can be said that the information presented by previous studies supports these findings (Chen, Xue & Dai, 2020; Álvarez-García, 2019; Su, Li & Kang, 2019). Additionally, in this study, unlike other studies, the continental distribution of the total number of publications was examined based on the number of publications by countries. As a result, it was observed that the highest number of publications was in Asia, while the lowest was in Africa.

Another finding of the study is that the frequently occurring keywords in the examined articles are "intangible cultural heritage," "cultural heritage," "intangible heritage," "heritage," "UNESCO," "sustainability," "tourism," "sustainable development," "authenticity," "cultural tourism," "cultural landscape," "culture," and "identity." Another finding is related to the keywords that are significantly interconnected in the abstracts, with a percentage of 60% or higher. These keywords are "heritage," "cultural heritage," "value," "intangible cultural heritage," "development," "article," "ICH," "person," and "intangible heritage." It can be said that a significant portion of these keywords overlaps with the keywords used in the articles.

EK-1 : Makaledeki Bazı İngilizce Kavramlar ve Türkçe Karşılıkları

article/makale, sözleşme maddesi
authenticity/özgünlük, otantiklik
centrality/merkezilik
conservation/koruma
cultural heritage/ kültürel miras
cultural landscape/kültürel peyzaj alanı
cultural tourism/kültürel turizm
culture/kültür
development/kalkınma
ethnic minority/etnik azınlık
heritage/miras
ICH/ intangible cultural heritage (kısaltma)
identity/kimlik
inheritors/varisler
intangible cultural heritage/somut olmayan kültürel miras
management/yönetim
memory/anı
paper/makale
person/kişi
politics/politika
preservation/koruma
productive protection/üretken koruma
protection/koruma
study/makale, çalışma
sustainability/sürdürülebilirlik
sustainable development/sürdürülebilir kalkınma
title/başlık
topic/konu
tourism/turizm
tradition/gelenek
value/değer

Araştırma Makalesi / Research Article

Arktik'teki Deniz Yetki Alanı İhtilafları ve Ukrayna-Rusya Savaşı'nın Bölge Devletlerindeki Silahlanmaya Etkisi*Maritime Jurisdiction Disputes in the Arctic and the Impact of the Ukraine-Russia War on Armament in Regional States*Burak KAHRAMANER ¹ & Yasemin ERDAMAR ²

Geliş/Received:08.05.2023

Kabul/Accepted:01.08.2023

Öz

Son yıllarda, buzulların iklim değişikliğinden kaynaklı erime hızındaki artış neticesinde Arktik Bölge sosyo-ekolojik bir alan hâline gelmiştir. Bölgenin sahip olduğu ekonomik zenginliklerin ortaya çıkardığı jeoekonomik güçten yararlanmayı amaçlayan devletler askerî açıdan güçlü konuma gelmek amacıyla çeşitli politikalar geliştirmeye başlamışlardır. Bundan kaynaklı olarak bölgedeki gerilim gün geçtikçe artmaktadır. Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlangıcından itibaren Rusya'ya uygulanan yaptırımlara Arktik'teki NATO üyesi olan devletlerin de dâhil olmasıyla birlikte bölgedeki gerilim had safhaya çıkmıştır. Bölge ülkelerinin gerçekleştirdikleri savunma harcamalarının deniz yetki alanları üzerinde doğuracağı muhtemel sonuçların araştırılması bu sebeplerle önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Arktik bölgedeki deniz yetki alanlarında yaşanan ihtilafları araştırmak ve Ukrayna-Rusya arasında yaşanan savaşın Arktik bölge ülkelerinin silahlanmasına etkisini incelemektir. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması kullanılmıştır. Bu çalışmaya bağlı olarak farklı yabancı kaynaklardan elde edilen nicel veriler kullanılarak tablolar oluşturulmuş, bölgedeki ihtilaflar ise Türkçeye çevrilen şekillerle desteklenerek incelenmiştir. Arktik bölgede deniz yetki alanları hususunda üç ihtilaflı bölge olduğu belirlenmiştir. Bu ihtilaflara taraf olan NATO üyesi devletlerin savunma harcamalarında Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlangıcından itibaren artış yaşandığı tespit edilmiştir. Savaşın, bölgedeki devletlerin askerî harcamalarını arttırması silahlanmayı ve gerilimi arttırmakta, bununla birlikte çatışma risklerini de beraberinde getirmektedir. "Arktik bölgedeki deniz yetki alanı ihtilafları ve Ukrayna-Rusya Savaşı'nın bölgedeki silahlanmaya etkileri" isimli bu çalışmanın sonuçlarına dayalı çözüm odaklı önerilerde bulunulmuştur. Araştırmanın alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arktik bölge, deniz yetki alanları, ihtilaflar, Ukrayna-Rusya savaşı, silahlanma

Abstract

As a result of increase in the melting rate of glaciers due to climate change in recent years, the Arctic Region has turned into a socio-ecological area. States aiming to benefit from geo-economic power created by economic riches of the region have started to develop various policies in order to become militarily strong. Since the beginning of the Ukraine-Russia War, tensions in the region have increased further with the inclusion of NATO member states in the Arctic in the sanctions imposed on Russia. For these reasons, it is important to investigate the possible consequences of the defense expenditures of the countries in the region on maritime jurisdictions. The aim of this study is to investigate the conflicts in maritime jurisdiction areas in the Arctic region and to examine the effect of war between Ukraine and Russia on armament of the Arctic region countries. Literature review was used as a method in the study. Depending on this study, tables were created using quantitative data obtained. It was determined that there are three disputed regions regarding maritime jurisdiction areas in the Arctic region. It has

¹ Bağımsız Araştırmacı, Ankara-Türkiye, E-Posta: burakkahramaner35@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1765-6017

² Sorumlu Yazar/Corresponding Author, Öğretmen, Ankara Keçiören Sosyal Bilimler Lisesi, Ankara-Türkiye, E-Posta: yaseminerdamar@gmail.com, ORCID ID: 0009-0001-1431-7901

been determined that the NATO member states, which are a party to these conflicts, have increased their defense expenditures since the beginning of the Ukraine-Russia War. As the war increases the military expenditures of the states in the region, it also increases armament and tension. Therefore, it also brings along the risks of conflict. It is aimed to contribute to the Turkish literature with the study titled "The effects of the Russian War on the armament in the region". In addition, solution-oriented suggestions were made based on the research results.

Keywords: Arctic region, maritime jurisdiction, conflicts, Ukraine-Russia war, armament

1. GİRİŞ

Kuzey Kutup bölgesi, Antik Yunan dilinde, arktos (ay) kökünden türetilmiştir ve kuzeyde yer alan Büyükayı takımyıldızını karşılayan Arktikos kelimesi ile de ifade edilmektedir. 66° 33' 39" Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyinde kalan Arktik, karalarla çevrelenmiş, buzlarla kaplı bir okyanus alanıdır. 16. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupalı kâşiflerin ilgisini çekmeye başlayan bölgede, 19. yüzyılda hızlanan ve pek çok can ve mal kaybının yaşanmasına yol açan keşif seferleri bölge üzerindeki stratejik ve ticari rekabeti de artırmıştır (Polar Discovery, 2022).

Arktik bölgenin 21. yüzyılda uluslararası güvenlik bağlamında bir kriz alanı olmasının en temel nedeni küresel iklim değişikliği neticesinde Arktik'te azalan ve incelen buzul tabakası neticesinde bölgedeki doğal kaynakların daha erişilebilir hâle gelmesidir. Arktik'in yaz sezonu buzul tabakasının çözülme süreci belgelenmekte ve 2007 yılından beri uluslararası kamuoyunda da tartışılmaktadır. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) 2014 yılında yayımlanan raporu, Arktik deniz buzullarının 1979-2012 yılları arasında, her on yılda bir %3,5-4,1 oranında azaldığını ortaya koyarken, 2050 yılından önce yaz aylarında Arktik Okyanusu'nun neredeyse buzdan arınmış bir hâle geleceği öngörülmektedir (IPCC, 2014).

Arktik Okyanusu'na kıyıdaş olmadıkları hâlde bölgedeki ekonomik fırsatlardan faydalanmayı amaçlayan devletlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu husus çeşitli güvenlik tartışmalarını beraberinde getirirse de küresel müşterekler arasında yer alan Arktik Okyanusu, tüm aktörlerin erişimine açıktır (Berkut, 2021). Uluslararası hukuki düzenlemeler bölgedeki genel hatları düzenlese de bölgedeki devletler arasında anlaşmazlıklar ve birbirlerinin çıkarlarına ters düşen talepler bulunmaktadır. Bölgede yaşanan ihtilafların temeli, Arktik deniz tabanının tam olarak bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, denizlerden yararlanma bağlamında ortaya yeni imkânlar çıkarmıştır. Deniz tabanlarının derinliklerinde bulunan petrol, doğal gaz ve değerli minerallerin çıkarılabilecek olması ve hızla artan nüfusun beslenme ihtiyaçları, denizlerin önemini artırmıştır. Bu durum denizlerin paylaşımı ve kullanımını açısından egemenlik alanlarının kesin olarak tanımlanması ihtiyacını doğurmuştur (İlgaz, 2009 s,41).

Adından da anlaşılacağı üzere esas olarak ekonomik kaygılarla ortaya atılan Münhasır Ekonomik Bölge, 1982 tarihli BMDHS'nin (Birleşmiş Millet Deniz Hukuku Sözleşmesi) V. Kısım 55-75. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre MEB (Münhasır Ekonomik Bölge), kıyı devletine kıyından başlayarak açık denize doğru 200 deniz mili mesafede bazı egemenlik hakları tanımaktadır. Hiçbir şekilde 200 deniz milinin ötesine uzatılmayacak olan bu bölgedeki hakları BMDHS şu şekilde ifade etmektedir: “Deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarının araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgârlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar” (BMDHS, 1982).

Son dönemde deniz alanlarında petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerinde yaşanan artış, MEB kavramını daha önemli hâle getirmektedir. Nitekim dünya üzerindeki deniz alanlarının yaklaşık %36'sını kapsamakta olan toplam MEB alanlarının, balık stoklarının %90'ını, petrol ve doğal gaz depolarının %87'sini içerdiği tahmin edilmektedir (Ertuğrul, 2017 s.63). İfade edilen verilerden de hareketle denizlerin altında ciddi kaynakların bulunması Arktik bölgedeki devletlerin bölgeye yönelik stratejiler geliştirmelerine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra bölgedeki devletlerin MEB alanlarında çakışmaların bulunması, bölgede ihtilaflara neden olmaktadır.

Devletlerin ilgilendiği bir diğer husus ise Arktik bölgedeki erişilebilir hâle gelen ticaret rotalarıdır. Son 10 yıl içinde, Arktik gemi trafiğinde gözlemlenen artış, gelecekte bölgedeki deniz trafiğinin daha da yoğunlaşacağına yönelik varsayımları desteklemektedir (Eguíluz vd, 2021, s.185). 2013-2019 yılları arasında Arktik Kutup Kodu alanına giren gemi sayısı %25 artış göstermiştir (PAME, 2022). Arktik bölgedeki iklim değişikliği sonucu yaşanan ekolojik problemler göz ardı edilerek bölgenin ekonomik olarak sağlayacağı katkı bölgedeki aktörlerin Arktik'e yönelik siyasi, askeri ve ekonomik politikalar geliştirmelerine neden olmaktadır (Arctic Council, 2022).

Bölgeye yönelik ilginin bir diğer temel nedeni ise bölgedeki doğal kaynaklardır. Buzul tabakasının incelenmesi neticesinde bölgedeki doğal kaynakların tespitine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmaları Kurumu'nun (United States Geological Survey) 2008 yılında paylaştığı tahminlere göre, Arktik'te 240 milyar varil kanıtlanmış petrol ve petrol dengi doğal gaz bulunmaktadır; söz konusu miktar, dünya rezervlerinin yaklaşık %10'una eşittir (Urban, 2015). Her geçen gün keşfedilen farklı rezervlerle birlikte Arktik'teki doğal kaynak potansiyeli bölgede komşu olan devletlerin

arasında egemenlik problemlerine de sebep olmaktadır. Deniz yetki alanlarının paylaşımında yaşanan sorun bölgedeki esas problemdir. Bununla beraber 21'inci yüzyıla gelindiğinde BMDHS'ye taraf olan kıyıdaş devletler art arda egemenlik sahalarını Arktika'nın merkezine doğru genişletme girişimlerinde bulunmuştur. Nitekim BM'ye yapılan kıta sahanlığının genişletilmesine yönelik başvurularda; Rusya, Danimarka ve Kanada Arktik Okyanusu altından geçen sırtları; Norveç ise Svalbard'ın kuzeyindeki alanı sahiplenmek istemiştir (United Nations, 2022).

24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Ukrayna-Rusya Savaşı'nın bölgedeki diplomatik çözümleri geri plana attığı tahmin edilmektedir. Bu yüzden, bölgedeki devletlerin savunma harcamalarına ayırdıkları bütçelerin incelenmesi mühimdir. Bununla birlikte Türkçe literatüre daha yakından bakıldığında, nispeten yeni bir tartışma alanı olan Arktik bölgedeki deniz yetki alanı hususundaki ihtilafli bölgeleri ve Arktik devletlerinin silahlanmalarını, Ukrayna-Rusya Savaşı bağlamında irdeleyen herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Muhtemel etkilerin tespit edilip en aza indirilmesi açısından öneriler sunulması ve Türkçe literatüre kazandırılması bakımından bu çalışma önemlidir.

1. 1. Amaç

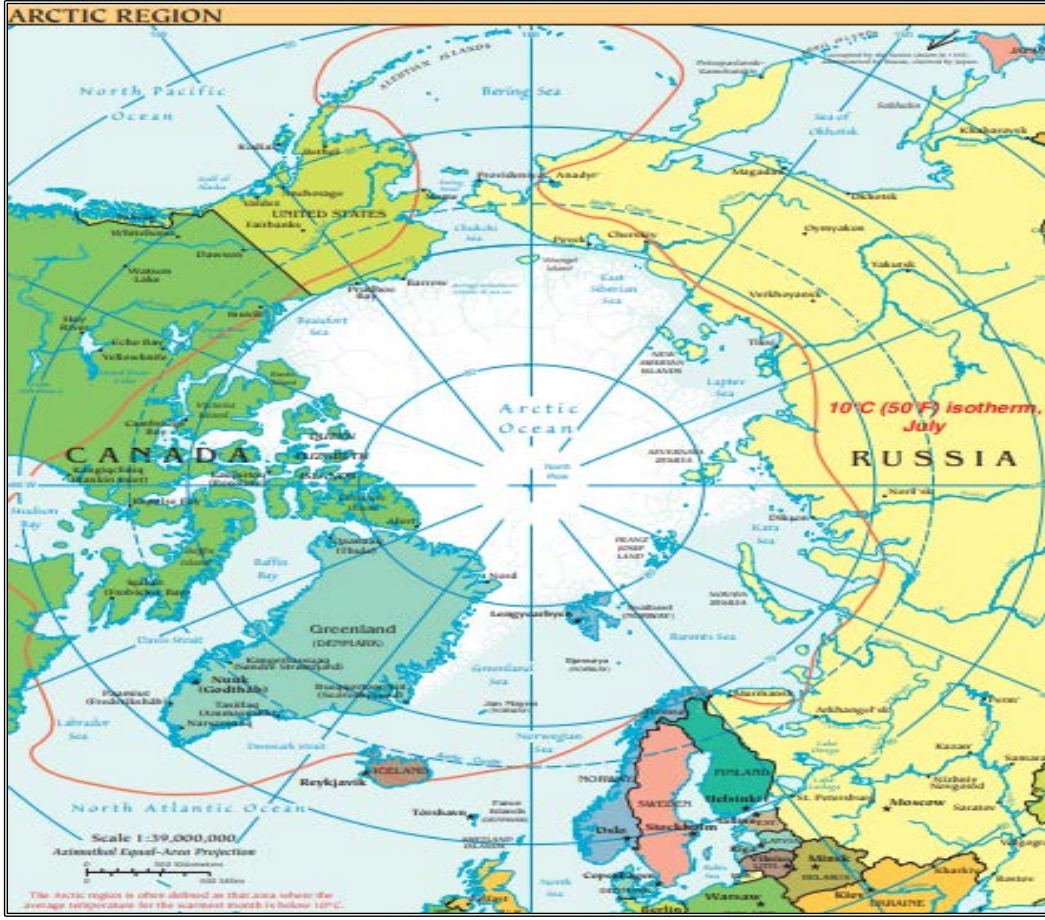
Arktik bölgenin adı son zamanlarda sıkça duyulmaktadır. Küresel iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinden birisi olan Arktik buzullarının erimesi bölgede ekolojik değişikliklere sebep olmanın yanı sıra politik açıdan değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Devletlerin Arktik bölgeye ilgileri yeni bir durum olmamakla birlikte bölgeye olan ilginin asıl sebebi, II. Dünya Savaşı sırasındaki güvenlik kaygılarından kaynaklanmaktadır. Günümüzde ise devletlerin odağını bölgeye çevirmesi ve gerek bölgedeki devletlerin gerekse bölge dışı devletlerin Arktik bölge hakkında politikalar belirlemesinin temel nedeni, buzulların erimesi neticesinde bölgenin her geçen gün daha da kullanılabilir hâle gelmesidir.

Bölgedeki deniz egemenliği mücadelesi dünyada yaşanan küresel çaptaki olaylardan da etkilenmektedir. Özellikle NATO üyesi devletler ve Rusya arasındaki gerilimler Arktik bölgeye de yansımaktadır. Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlangıcından bu yana NATO üyesi devletler ve Rusya, karşılıklı olarak ambargolar uygulamaktadır.

Arktik bölgede deniz yetki alanları hususundaki ihtilafın incelenmesi ve elde edilen araştırma sonuçlarının yaygınlaştırılması Türkçe literatürdeki eksikliği gidermesi bakımından önemlidir. Ayrıca savaşın bölge üzerindeki silahlanmaya etkilerinin araştırılması Arktik bölgenin geleceği açısından mühimdir. Sıralanan nedenlerden dolayı bu çalışmada Arktik bölgede deniz yetki alanları hususundaki ihtilaf ve Ukrayna-Rusya Savaşı'nın bölgedeki silahlanmaya etkisinin

araştırılması amaçlanmıştır.

Şekil 6 - Arktik Bölgesi

Kaynak: https://user.iiasa.ac.at/~marek/fbook/02/reference_maps/pdf/arctic.pdf

Araştırma kapsamında geliştirilen alt problem cümlelerinden yola çıkılarak bölgedeki ihtilaflar kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu alt problemler cümleleri şunlardır:

1. Arktik bölgedeki deniz yetki alanları hususunda ihtilaf yaşanan bölgeler nerelerdir ve ihtilaflara taraf olan devletler hangileridir?
2. Arktik'te ihtilaflara taraf olan NATO üyesi devletlerin Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlangıcından itibaren savunma harcamaları ne kadardır?
3. Lomonosov Sırtlarında deniz yetki alanı ihtilafı yaşanan bölgeler nerelerdir?
4. Lomonosov Sırtlarındaki deniz yetki alanı ihtilafına taraf olan devletlerin son yıllardaki savunma bütçeleri nasıldır ve savunma harcamalarında Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlangıcından itibaren bir artış bulunmakta mıdır?
5. Barents Denizi'nde deniz yetki alanı ihtilafı yaşanan bölgeler nerelerdir?

6. Barents Denizi'ndeki deniz yetki alanı ihtilafına taraf olan devletlerin son yıllardaki savunma bütçeleri nasıldır ve savunma harcamalarında Ukrayna-Rusya savaşı başlangıcından itibaren bir artış bulunmakta mıdır?

7. Beaufort Denizi'nde deniz yetki alanı ihtilafı yaşanan bölgeler nerelerdir?

8. Beaufort Denizi'ndeki deniz yetki alanı ihtilafına taraf olan devletlerin son yıllardaki savunma bütçeleri nasıldır ve savunma harcamalarında Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlangıcından itibaren bir artış bulunmakta mıdır?

2. YÖNTEM

Literatür taraması akademik araştırmalar için olmazsa olmaz bir şarttır. Akademik çalışmalarda; amaç, araştırma soruları, problem durumu, hipotezler, yöntem, bulgu ve sonuçlar literatür taraması sonucunda elde edilen bilgilerle desteklenerek sunulur. Akademik araştırmalar gereği gibi yapılmış literatür taraması ile bilimsel bir derinlik ve kimlik kazanır. Akademik araştırmaların insanlığa ve bilime katkısı da literatür taramasına verdiği önem nispetinde değişiklik gösterir (Demirci, 2014).

Arktik bölgeye ulaşımın zorluğu ve araştırma konusunun içeriği göz önüne alındığında çalışmada literatür taraması yöntemi tercih edilmiştir. Literatür taraması akademik araştırmalar için olmazsa olmaz bir şarttır. Akademik çalışmalarda; amaç, araştırma soruları, problem durumu, hipotezler, yöntem, bulgu ve sonuçlar literatür taraması sonucunda elde edilen bilgilerle desteklenerek sunulur. Akademik araştırmalar gereği gibi yapılmış literatür taraması ile bilimsel bir derinlik ve kimlik kazanır (Demirci, 2014). Literatür taraması yöntemiyle elde edilen veriler tablolar oluşturulurken kullanılmıştır. İhtilafların gösterildiği şekiller farklı dillerden Türkçeye çevrilmiştir. Literatür taramasıyla elde edilen NATO üyesi devletlerin savunma harcamalarına dair veriler Türkçeye çevrilip tablo hâline getirilmiştir. Bu sayede elde edilen sonuçlar arasında kurulan ilişkinin kolay anlaşılabilmesi hedeflenmiştir.

2.1. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan

“Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırmada kamuya açık bir kaynak olan NATO’ya ilişkin belge ve temel kaynaklar taranarak *doküman analizi* tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

3. BULGULAR

Arktik’te Deniz Yetki Alanları Hususunda İhtilaf Yaşanan Bölgelere Ait Bulgular

Arktik bölgede deniz yetki alanları hususunda ihtilaf yaşanan üç bölge bulunmaktadır. Beaufort Denizi’nde yaşanan deniz yetki alanı ihtilafına taraf olan devletlerin ikisi de NATO üyesi olan ABD ve Kanada’dır. Lomonosov Sırtları’nda yaşanan deniz yetki alanları ihtilafına taraf olan devletler ise NATO üyesi olan Danimarka, Kanada ve Rusya’dır. Svalbard Adası’nın deniz yetki alanı hususunda yaşanan ihtilafa taraf olan devletler ise NATO üyesi olan Norveç ve Rusya’dır. Aktarılan bilgiler, 1.Tablo’da gösterilmiştir.

Tablo 2. Arktik’te İhtilaf Yaşanan Bölgeler

İhtilaf Yaşanan Bölge	İhtilafa Taraf Olan Devletler
Lomonosov Sırtları	Kanada, Danimarka ve Rusya
Barents Denizi	Norveç ve Rusya
Beaufort Denizi	ABD ve Kanada

Arktik’te İhtilaflara Taraf Olan NATO Üyesi Devletlerin Ukrayna-Rusya Savaşı Başlangıcından İtibaren Savunma Harcamalarına Ait Bulgular

Arktik bölgesindeki deniz yetki alanı ihtilaflarına taraf olan NATO üyesi devletler: ABD, Danimarka, Kanada ve Norveç’tir. Ukrayna-Rusya Savaşı 24 Şubat 2022 tarihinde başladı. İhtilaflara taraf olan NATO üyesi devletlerin 2022 yılı savunma harcamaları bu bakımdan incelenerek tablo oluşturulmuştur. NATO üyesi olan ABD, 821 milyon 830 bin dolar; Danimarka, 37 milyon 461 bin Danimarka kronu; Kanada, 35 milyon 461 bin Kanada doları, Norveç ise 80 milyon 615 bin Norveç kronu olarak savunma harcamalarını açıklamışlardır (NATO, 2022). Aktarılan bilgiler, 2.Tablo’da gösterilmiştir.

Tablo 3. Arktik Bölgesindeki İhtilaflara Taraf Olan NATO Üyesi Devletlerin Savunma Bütçeleri (NATO, 2022)

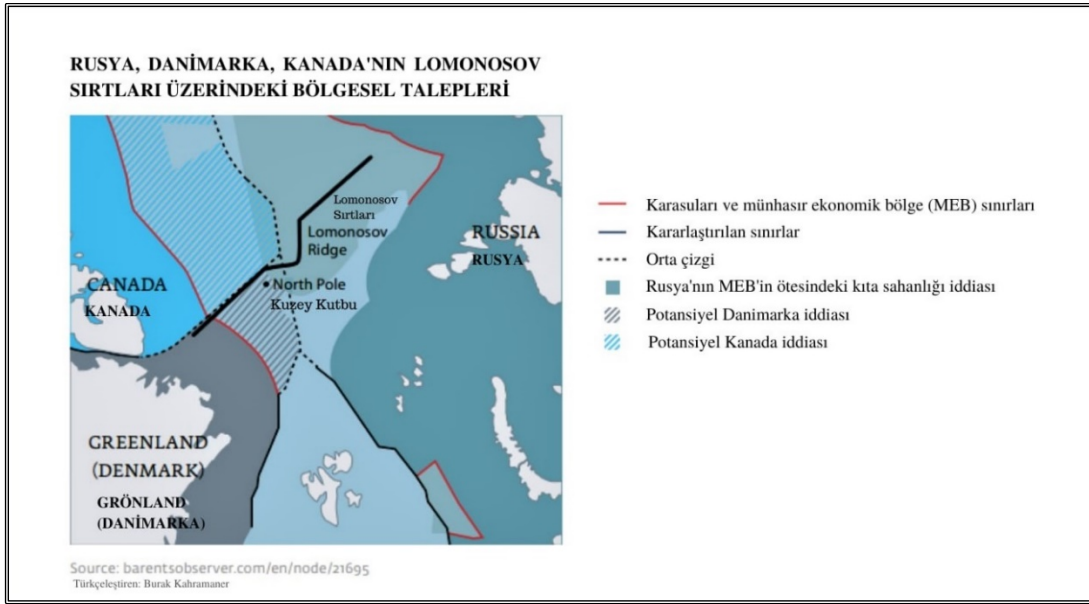
NATO Üyesi Devlet	2022 Savunma Bütçeleri	
	Ulusal Para Birimi	USD (Milyon)
ABD	821,830 (Milyon Dolar)	821,830
Kanada	35,461 (Milyon Kanada Doları)	26,886
Danimarka	37,751 (Milyon Danimarka Kronu)	5,716
Norveç	80,615 (Milyon Norveç Kronu)	7,954

Lomonosov Sırtları'nda Deniz Yetki Alanında İhtilaf Yaşanan Bölgeler

Lomonosov Sırtları son bir asırda Sovyet bilim insanları tarafından keşfedilen bir bölgedir. Bir kısmı Grönland (Danimarka) ve Ellesmere Adası (Kanada) kıta sahanlıkları kapsamına dâhil olan, bir kısmı ise Yeni Sibirya Adaları (Rusya) kıta sahanlığının yakınlarına uzanan bir bölgede bulunan Lomonosov Sırtları, bölgede üç devletin de taleplerinin kesiştiği bir bölgedir. Bölgede deniz yetki alanı talebinde bulunan devletler: NATO üyesi olan Danimarka ve Kanada'nın yanı sıra Rusya'dır. İhtilafa taraf olan devletlerin Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlangıcından itibaren yaptıkları savunma harcamaları bölgenin geleceği açısından kritiktir.

Şekil 7. Lomonosov Sırtları Üzerindeki İhtilaflar

Kaynak: <https://barentsobserver.com/en/node/2169>

Lomonosov Sırtları'nda Deniz Yetki Alanında İhtilafa Taraf Olan Devletlerin Savunma Bütçelerine Ait Bulgular

Danimarka 2018 yılında, 4,559 (Milyon Dolar) savunma harcaması yapmış ve 2019 yılında bu harcamayı 0,072 (Milyon Dolar) azaltarak 4,487 (Milyon Dolar)'a düşürmüştür. 2020 yılında 0,399 (Milyon Dolar) artırarak 4,886 (Milyon Dolar) yapmış; 2021 yılında 0,388 (Milyon Dolar) artırarak 5,274 (Milyon Dolar) yapmış ve son olarak Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı 2022 yılında 0,442 (Milyon Dolar) gibi ciddi bir savunma harcaması artışına giderek 5,716 (Milyon Dolar) yapmıştır (NATO, 2022).

Kanada 2018 yılında 22,007 (Milyon Dolar) savunma harcaması yapmış ve 2019 yılında bu harcamayı 0,700 (Milyon/Dolar) artırarak 22,707 (Milyon Dolar)'a yükseltmiştir. 2020 yılında 1,016 (Milyon Dolar) artırarak 23,723 (Milyon Dolar) yapmış; 2021 yılında 1,140 (Milyon Dolar) artırarak 24,863 (Milyon Dolar) yapmış ve son olarak Ukrayna-Rusya Savaşı'nın

başladığı 2022 yılında 2,023 (Milyon Dolar) gibi ciddi bir savunma harcaması artışına giderek 26,886 (Milyon Dolar) yapmıştır (NATO, 2022).

Rusya 2018 yılında 30,881 (Milyon Dolar) savunma harcaması yapmış ve 2019 yılında bu harcamayı 1,846 (Milyon Dolar) artırarak 32,727 (Milyon Dolar)'a yükseltmiştir. 2020 yılında 2,868 (Milyon Dolar) artırarak 35,595 (Milyon Dolar) yapmış; 2021 yılında 3,451 (Milyon Dolar) artırarak 39,046 (Milyon Dolar) yapmış ve son olarak Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı 2022 yılında 12,317 (Milyon Dolar) gibi ciddi bir savunma harcaması artışına giderek 51,363 (Milyon Dolar) yapmıştır (Statista, 2021), (Reuters, 2022).

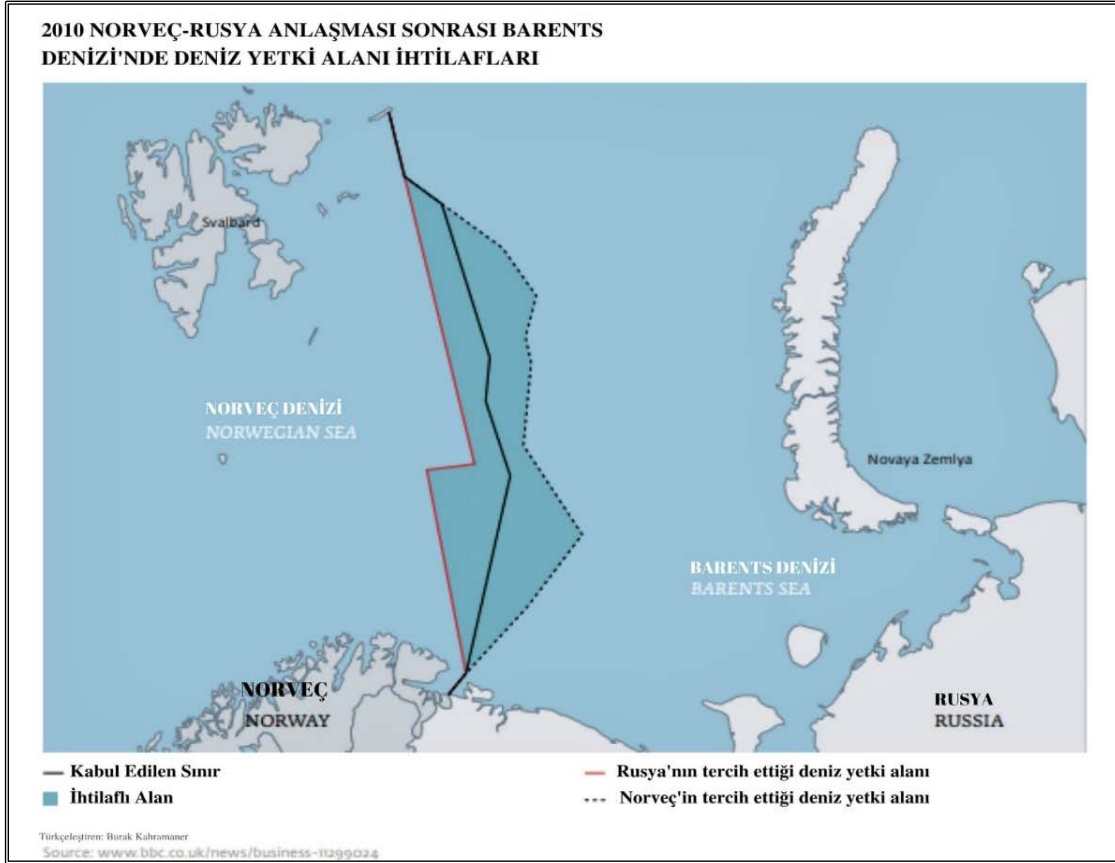
Tablo 4. Lomonosov Sırtları'ndaki Deniz Yetki Alanı İhtilafına Taraf Olan Devletlerin Son 5 Yıllık Savunma Harcamaları (NATO, 2022)

İhtilafa Taraf Olan Devlet	Savunma Harcaması (Milyon USD)				
	2018	2019	2020	2021	2022
Danimarka	4,559	4,487	4,886	5,274	5,716
Kanada	22,007	22,707	23,723	24,863	26,886
Rusya	30,881	32,727	35,595	39,046	51,363

Barents Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanında İhtilaf Yaşanan Bölgeler

Hollandalı denizci Willem Barents'in yaptığı keşiflerden dolayı onun adıyla anılan bu denizde deniz yetki alanı egemenliği hususunda ihtilaflar bulunmaktadır. Bölgede iki devlet arasında anlaşmazlık yaşanmaktadır. Bu devletlerden biri NATO üyesi olan Norveç bir diğeri ise Rusya'dır. I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Spitbergen (Svalbard) Antlaşması ile hukuki anlamda egemenliği Norveç'e bırakılan Svalbard Adası, bölgedeki deniz yetki alanı iddialarında Norveç'in gerekçesidir. Svalbard Takımadaları üzerindeki ihtilaflar, Norveç'in 1977 yılında takımadaların 200 deniz mili çevresinde "balıkçılık koruma alanı" ilan etmesiyle ortaya çıkmıştır. SSCB, Spitsbergen Antlaşması'nın bu girişime izin vermediğini öne sürerek Norveç'e karşı çıkmıştır (Sancak, 2019: 28). Son yıllarda ise Rusya'nın, bölgede çok sayıda tatbikat düzenlemesiyle beraber, NATO üyesi olan Norveç de diğer NATO üyesi ülkelerle tatbikatlar yapmaktadır. Bölgedeki iki ülkenin savunma yatırımlarını artırması bölgenin geleceği açısından kritik ve tehlikelidir.

Şekil 8. 2010 Norveç-Rusya Anlaşması Sonrası Barents Denizi'nde Deniz Yetki Alanı İhtilafları

Kaynak: www.bbc.co.uk/news/business-11299024.

Barents Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanında İhtilafa Taraf Olan Devletlerin Savunma Bütçelerine Ait Bulgular

Norveç 2018 yılında, 6,058 (Milyon Dolar) savunma harcaması yapmış ve 2019 yılında bu harcamayı 0,490 (Milyon Dolar) artırarak 6,548 (Milyon Dolar)'a yükseltmiştir. 2020 yılında 0,173 (Milyon Dolar) artırarak 6,721 (Milyon Dolar) yapmış; 2021 yılında 0,437 (Milyon Dolar) artırarak 7,158 (Milyon Dolar) yapmış ve son olarak Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı 2022 yılında 0,796 (Milyon Dolar) gibi ciddi bir savunma harcaması artışına giderek 7,954 (Milyon Dolar) yapmıştır (NATO, 2022).

Barents Denizi'ndeki deniz yetki alanı ihtilafına taraf olan bir diğer devlet ise Rusya'dır. Rusya 2018 yılında 30,881 (Milyon Dolar) savunma harcaması yapmış ve 2019 yılında bu harcamayı 1,846 (Milyon Dolar) artırarak 32,727 (Milyon Dolar)'a yükseltmiştir. 2020 yılında 2,868 (Milyon/Dolar) artırarak 35,595 (Milyon Dolar) yapmış; 2021 yılında 3,451 (Milyon Dolar) artırarak 39,046 (Milyon Dolar) yapmış ve son olarak Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı 2022 yılında 12,317 (Milyon Dolar) gibi ciddi bir savunma harcaması artışına giderek 51,363 (Milyon Dolar) yapmıştır (Statista, 202; Reuters, 2022).

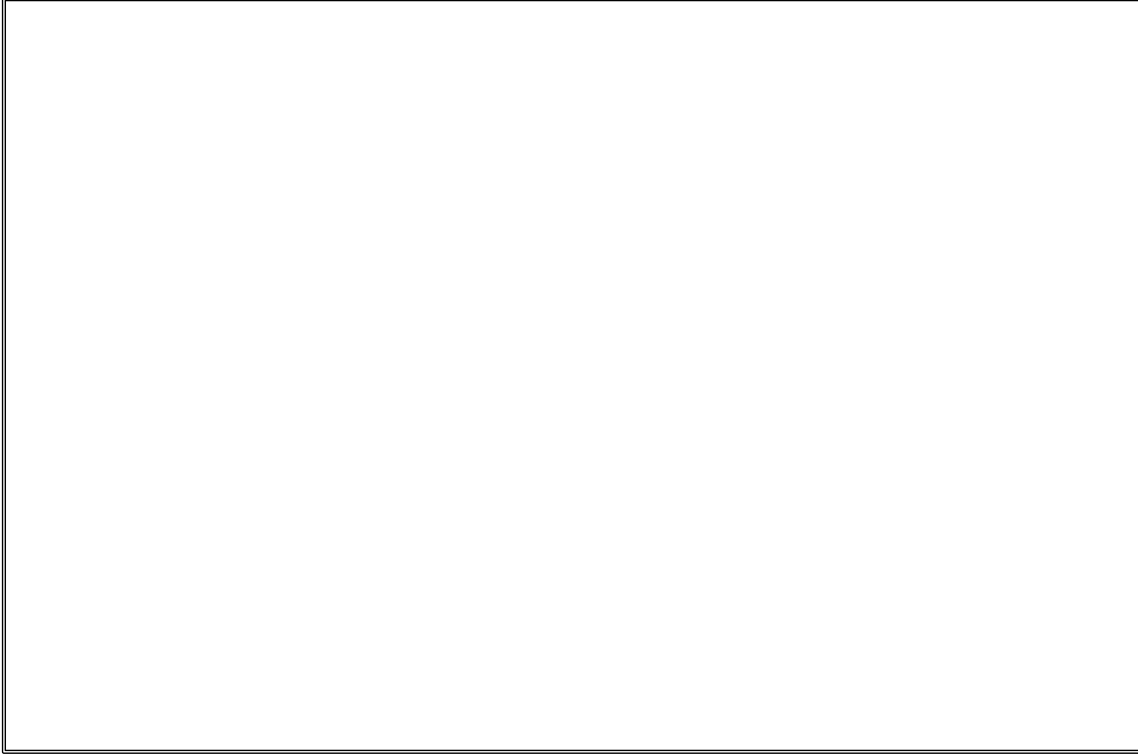
Tablo 5. Barents Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanı İhtilafına Taraf Olan Devletlerin Son 5 Yıllık Savunma Harcamaları (NATO, 2022)

İhtilafa Taraf Olan Devlet	Savunma Harcaması (Milyon USD)				
	2018	2019	2020	2021	2022
Norveç	6,058	6,548	6,721	7,158	7,954
Rusya	30,881	32,727	35,595	39,046	51,363

Beaufort Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanında İhtilaf Yaşanan Bölgeler

Arktik Okyanusu'nun güneyinde, Kanada'nın kuzey kıyılarında, Banks Adası (Kanada)'nın batısında ve Alaska (ABD)'nin doğusunda yer alan bir deniz olan Beaufort Denizi, deniz yetki alanı hususunda anlaşmazlık yaşanan bir bölgedir. Anlaşmazlığın tarafları ise bölgede sonradan komşu olan iki devlet olan Kanada ve ABD. Bölgede Rus Çarlığı'nın, Alaska'yı ABD'ye satması ve Kanada'nın ise İngilizlerden bağımsızlığını kazanması sonucu Saint Petersburg Antlaşması'nın, günümüzde ABD ve Kanada tarafından farklı yorumlanmasından kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Beaufort Denizi'ndeki anlaşmazlık bölgesi yaklaşık 21 bin kilometrekare alana tekabül etmektedir. Kanada Ulusal Enerji Kurumu tarafından yapılan araştırmaya göre söz konusu bölgede yaklaşık 1,7 milyar metreküp doğalgaz ve 1 milyar metreküpün üzerinde petrol rezervleri olduğu tahmin edilmektedir (Griffiths, 2010). Bölgedeki devletlerin silahlanması ve savunma harcamalarını artırması bölgenin geleceği açısından risk taşımaktadır. Ayrıca Ukrayna-Rusya Savaşı sonucu silahlanan NATO üyesi devletlerden olan ihtilaf sahibi devletler olan Kanada ve ABD'nin bu harcamaları sadece Rusya'ya karşı yapmadığı unutulmamalıdır. Bu bakımdan ABD ve Kanada'nın yıllara göre savunma harcamaları önemlidir.

Şekil 9. Beaufort Denizi'ndeki İhtilaflar

Kaynak: ArcticEcon, 2011.

Beaufort Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanında İhtilafa Taraf Olan Devletlerin Savunma Bütçelerine Ait Bulgular

ABD 2018 yılında 672,255 (Milyon Dolar) savunma harcaması yapmış ve 2019 yılında bu harcamayı 78,631 (Milyon Dolar) artırarak 750,886 (Milyon Dolar)' a yükseltmiştir. 2020 yılında 19,764 (Milyon Dolar) artırarak 770,650 (Milyon Dolar) yapmış; 2021 yılında 23,340 (Milyon Dolar) artırarak 793,990 (Milyon Dolar) yapmış ve son olarak Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı 2022 yılında 27,840 (Milyon Dolar) savunma harcaması artışına giderek son birkaç yıldaki savunma harcaması artışını yükselterek 821,830 (Milyon Dolar) yapmıştır (NATO, 2022).

Beaufort Denizi'ndeki ihtilafa taraf olan bir diğer devlet ise Kanada'dır. Kanada 2018 yılında 22,007 (Milyon Dolar) savunma harcaması yapmış ve 2019 yılında bu harcamayı 0,700 (Milyon Dolar) artırarak 22,707 (Milyon/Dolar)'a yükseltmiştir. 2020 yılında 1,016 (Milyon Dolar) artırarak 23,723 (Milyon Dolar) yapmış; 2021 yılında 1,140 (Milyon Dolar) artırarak 24,863 (Milyon Dolar) yapmış ve son olarak Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı 2022 yılında 2,023 (Milyon Dolar) gibi ciddi bir savunma harcaması artışına giderek 26,886 (Milyon Dolar) yapmıştır (NATO, 2022).

Tablo 6. Beaufort Denizi'ndeki Deniz Yetki Alanı İhtilafına Taraf Olan Devletlerin Son 5 Yıllık Savunma Harcamaları (NATO, 2022)

İhtilafa Taraf Olan Devlet	Savunma Harcaması (Milyon USD)				
	2018	2019	2020	2021	2022
ABD	672,255	750,886	770,650	793,990	821,830
Kanada	22,007	22,707	23,723	24,863	26,886

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Arktik bölgedeki buzul erime hızındaki artış neticesinde devletler odaklarını Arktik bölgeye çevirmekte ve bölgeye yönelik stratejiler geliştirmektedir. Bölgede doğal kaynakların daha ulaşılabilir olması ve Arktik'in deniz tabanına tam olarak ulaşılabilmesi dolayısıyla bölgeye kıyıdaş olan ülkeler farklı münhasır ekonomik bölge ve deniz yetki alanı taleplerinde bulunmaktadır. Talepleri birbirleriyle çakışan devletler ise öncelikli olarak hukuki ve diplomatik yollardan çözüm aramaktadır. Ancak Ukrayna-Rusya Savaşı küresel çapta olduğu kadar Arktik bölgesindeki diplomatik ilişkileri ve iş birliklerini de etkilemiştir. Arktik Konseyi devletlerinin Rusya olmadan ortak çalışmalar yürütmeye başlaması, Rusya'nın Avrupa Konseyi'nden ayrılması gibi etmenler bölgedeki diplomasiyi rafa kaldırmaktadır. Bununla beraber bölgedeki devletler, diplomatik yollardan deniz yetki alanı ihtilaflarına bir çözüm bulamayınca silahlanmaya yönelmektedir.

Son yıllarda Arktik devletlerinin savunma harcamalarını artırdığı görülmektedir. Özellikle Arktik devletlerinin Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı 2022 yılında, son yıllara kıyasla anlamlı bir şekilde savunma harcaması yaptığı tespit edilmiştir. Bölgenin geleceği açısından Arktik devletlerinin silahlanması risk teşkil etmekle beraber uzun vadede diplomatik çözümlerin önüne geçebileceği tahmin edilmektedir.

Bu çalışmada Arktik bölgedeki ihtilaf alanları, ihtilaflara taraf olan devletler ve talepleri belirlenmek istenip bölgedeki silahlanma ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca belirlenen olumsuzluklara, ortaya çıkan problemlere çözüm aranmıştır.

- Birinci alt probleme ait sonuç şu şekildedir:

Araştırma sonunda Arktik bölgede deniz yetki alanında ihtilaf yaşanan üç bölge olduğu görülmüştür. Bunlar: Lomonosov Sırtları, Barents Denizi ve Beaufort Denizi'dir. Lomonosov Sırtlarındaki ihtilafa taraf olan üç devlet bulunmaktadır. İki de NATO üyesi olan Danimarka ve Kanada'yla beraber üçüncü bir devlet olarak Rusya, bölgede deniz yetki alanı taleplerinde

bulunmaktadır. Üç farklı devletin taleplerinin kesiştiği bir nokta olmasından dolayı Lomonosov Sırtları bölgedeki ihtilaflar arasında gerilimin en yüksek olduğu bölgelerden bir tanesidir. Bölgedeki bir diğer ihtilaflı bölge ise Barents Denizi'dir. Bölgedeki ihtilafların tarihesi I. Dünya Savaşı sonrasında, Svalbard Adasının egemenliğinin Norveç'e bırakılması ve ilerleyen zamanlarda Sovyet Rusya ile balıkçılık sahalarında karşılıklı güç kullanımıyla başlamıştır. Bugün ise Rusya ve Norveç'in taraf olduğu Barents Denizi'ndeki ihtilaflı bölgede, Norveç'in de üye olduğu NATO üyesi devletlerle ortak tatbikatlar düzenlemesi nedeniyle bölgede gerilim had safhadadır. Buna müteakibliyet uygulayan Rusya ise aynı sıklıkta tatbikatlar düzenlemektedir. Bir diğer ihtilaflı bölge Beaufort Denizi'dir. Beaufort Denizi'ndeki ihtilaflara taraf olan iki devlet bulunmakla beraber bu devletler ABD ve Kanada'dır. Bölgedeki ihtilafların tarihsel süreçte Kanada'ya egemen olan İngiltere ile Alaska'ya egemen olan Çarlık Rusya arasında imzalanan Saint Petersburg Anlaşması'nın yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. ABD ve Kanada'nın birbirleriyle ilişkilerinin iyi düzeyde olması ve NATO üyesi olmaları, birbirlerini tehdit olarak görmemelerine sebep olmaktadır. Bundan kaynaklı olarak bölgedeki diğer ihtilaflara kıyasla gerginliğin en düşük olduğu bölgedir.

- İkinci alt probleme ait sonuç şu şekildedir:

ABD, Kanada, Danimarka ve Norveç Arktik bölgede olan NATO üyesi devletlerdir. 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Ukrayna-Rusya Savaşı devletlerin savunma harcamalarında değişikliklere neden olmuştur. 2022 yılında ise NATO üyesi olan ABD: 821 milyon 830 bin dolar; Danimarka: 37 milyon 461 bin Danimarka kronu; Kanada: 35 milyon 461 bin Kanada doları, Norveç ise 80 milyon 615 bin Norveç kronu olarak savunma harcamalarını açıklamışlardır.

- Üçüncü ve dördüncü alt probleme ait sonuç şu şekildedir:

Lomonosov Sırtları son asırda Sovyet bilim insanları tarafından keşfedilen bir bölgedir. Bir kısmı Grönland (Danimarka) ve Ellesmere Adası (Kanada) kıta sahanlıkları kapsamına dâhil olan bir kısmı Yeni Sibirya Adaları (Rusya) kıta sahanlığının yakınlarına uzanan bir bölgede bulunan Lomonosov Sırtları, bölgede üç devletin de taleplerinin kesiştiği bir bölgedir. Bölgede birbirleri ile talepleri birbirine karşı olan devletler: NATO üyesi olan Danimarka ve Kanada'nın yanı sıra Rusya da bulunmaktadır. İhtilaflara taraf olan devletlerin Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlangıcından itibaren yaptıkları savunma harcamaları bölgenin geleceği açısından kritiktir. Bulgularda elde edilen veriler incelendiğinde Danimarka, Kanada ve Rusya'nın son 5 yıldaki savunma harcamalarından hareketle, Ukrayna-Rusya Savaşı'nın bölgedeki devletlerin askerî

harcamalarını anlamlı bir şekilde artırdığı çıkarımında bulunulabilir. Bölgedeki silahlanmanın bu denli artışı bölgenin geleceği açısından endişe vericidir.

- Beşinci ve altıncı alt probleme ait sonuç şu şekildedir:

Barents Denizi de Arktik bölgede farklı deniz yetki alanı taleplerinin bulunduğu bir bölgedir. Bölgede iki devlet anlaşmazlık yaşamaktadır. Bu devletlerden birisi NATO üyesi olan Norveç olmakla beraber bir diğeri ise Rusya'dır. 1977 yılında Norveç'in takımadalarının 200 deniz mili çevresinde "balıkçılık koruma alanı" ilan etmesiyle ihtilaflar ortaya çıkmıştır. SSCB, Spitsbergen Antlaşması'nın bu girişime izin vermediğini öne sürerek Norveç'e karşı çıkmıştır (Sancak, 2019 s.28). Son yıllarda ise Rusya bölgede çok sayıda tatbikat düzenlemekle beraber NATO üyesi olan Norveç de diğer NATO üyesi ülkelerle bölgede tatbikatlar yapmaktadır. Bölgedeki iki ülkenin savunma yatırımlarını artırması bölgenin geleceği açısından kritik ve tehlikelidir.

Norveç son 5 yılda doğrusal bir şekilde savunma harcamalarını artırmıştır. Ancak Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı 2022 yılında anlamlı bir harcama artışında bulunmuştur. Ukrayna-Rusya Savaşı'nın içinde yer alan Rusya ise savunma harcamalarını içinde bulunduğu durumdan dolayı anlamlı bir şekilde artırmıştır. Ancak kendisine karşı silahlanan ve komşu olduğu NATO devletlerine karşı da savunma harcamalarını artırmaktadır. Bu bakımdan ilerleyen zamanda bölgede ciddi gerilimlerin yaşanması muhtemeldir.

- Yedinci ve sekizinci alt probleme ait sonuç şu şekildedir:

Bir diğer ihtilaf yaşanan bölge ise Beaufort Denizi'dir. Bölgedeki ihtilafa taraf olan devletler ise ABD ve Kanada'dır. Bölgedeki ihtilaf iyi ilişkilere sahip olan ABD ve Kanada arasında olması hasebiyle Arktik bölgedeki diğer ihtilafli olan bölgelere kıyasla daha ılımlı bir diplomatik atmosfer bulunmaktadır. Ukrayna-Rusya Savaşı sonrasında gerek Kanada gerekse ABD savunma harcamalarında anlamlı artışlara gitmiştir. Ancak bölgedeki ihtilafa taraf olan devletlerin iyi ilişkileri nedeniyle bölgede uzun vadede bir gerilim yaşanması muhtemel değildir.

Öneriler

Bölgede yaşanan deniz yetki alanı ihtilaflarının hukuki ve diplomatik yollardan çözümü, Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlangıcından itibaren bölge devletlerinin savunma harcamalarını anlamlı bir şekilde artırıp yatırım yapmalarıyla beraber zorlaşmaktadır. Bu bakımdan

diplomatik ve hukuki yollardan çözüm elde edilmesine yönelik farklı kurum ve kuruluşlar tarafından arabuluculuk çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Bunun yanı sıra Türkçe literatüre bakıldığında, bölgedeki deniz yetki alanı ihtilaflarının çözümüne yönelik arabuluculuk faaliyetleri sunan çalışmalardan ziyade, ihtilafları dahi Türkçe literatüre işleyip bölgedeki silahlanmayla ilişkilendiren bir çalışmanın yer almadığı görülmüştür. Bu bakımdan TÜBİTAK MAM KARE tarafından, Arktik bölgede son zamanlarda yaşanan güncel olayları aktarmak için ve Türkçe literatüre kaynak olması amacıyla bir web sitesi geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Arctic Council, (2020). *First arctic shipping status report from PAME Working Group highlights increase in Arctic shipping traffic*. [Erişim tarihi: 03.11.2022. <https://arctic-council.org/en/news/first-arctic-shipping-status-report-increase-shipping-traffic/>].
- ArcticEcon,(2011). *Beaufort Sea dispute*. [Erişim tarihi: 24.12.2022. <https://arcticecon.wordpress.com/2011/01/10/beaufort-sea-dispute>].
- BBC News, (2010). *Norway and Russia 'open up for business' in the Barents sea*. [Erişim tarihi: 24.12.2022 www.bbc.co.uk/news/business-11299024].
- Berkut, N. (2021). Küresel ısınmanın etkisi bağlamında Arktik (Kuzey Kutbu) Bölgesi'nin hukuki rejimi. Seçkin Yayıncılık.
- BM, (1984). *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*. [Erişim tarihi: 21.07.2022 <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf>].
- Demirci, A. (2014). Araştırma yöntemleri. Coğrafyacılar Derneği.
- Eguíluz, V. M., Gracia, J., F., Irigoien, X. & Duarte, C. M. (2016). A quantitative assessment of Arctic shipping in 2010-2014. *Scientific Reports* 6, 30682.
- Cantürk, İ.U. & Atvur, S. (2021). Arktik bölgede çevresel bozulma, strateji ve rekabet: çevresel güvenlik bağlamında bir değerlendirme. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 3(1), 180-217.
- Ertuğrul, Ü.E. (2017). Birleşmiş Milletler deniz hukuku sözleşmesine göre kıyı devletinin egemen hakları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 41-81
- Griffiths, S. (2010). *US-Canada arctic border dispute key to maritime riches*. [Erişim tarihi: 24.12.2022. BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-10834006>].
- İlgaz, H. (2009). Denizde bilimsel araştırmaların uluslararası hukukta düzenlenmesi ihtiyacının ortaya çıkışı, *Journal of Naval Science and Engineering*, 5(1),39-48.
- IPCC, (2014). *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I,II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cenevre: IPCC.

- Köroğlu, S. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *GİDB Dergisi*, 1, 61-69.
- NATO, (2022). Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2022).
- Ondrej U. (2015). *Future of the Arctic Oil Reserves*. Stanford University Coursework PH240. [Erişim tarihi: 31.10.2022. <http://large.stanford.edu/courses/2015/ph240/urban2/#:~:text=Available%20Resources&text=As%20such%2C%20the%20Arctic%20is,world's%20individual%20undiscovered%20hydrocarbon%20resources>].
- PAME. (2021) *The Polar Code*. [Erişim tarihi: 03.11.2022. <https://www.pame.is/projects/arctic-marine-shipping/the-arctic-shipping-best-practices-information-forum/the-polar-code>].
- Polar Discovery. *The Arctic: Exploration Timeline*. [Erişim tarihi: 23.12.2022. <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/330.html>].
- Reuters, (2022). *Russia to spend \$600 billion on defence and security by 2025*. [Erişim tarihi: 24.12.2022. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/russia-spend-600-bln-defence-security-by-2025-source-2022-09-23/>].
- Sancak, K. (2019). Deniz hukukuna ilişkin temel egemenlik alanları bağlamında Arktik'teki ihtilafli alanlar ve hukuki durum. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 23, 17-34.
- Statista, (2021). *National defense expenditure in the federal budget of Russia from 2006 to 2021(in billion Russian rubles)*. [Erişim tarihi: 24.12.2022. <https://www.statista.com/statistics/1045682/russia-national-defense-federal-expenditure/>].
- The Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, (2022), *Submissions, through the Secretary General of the United Nations, to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, pursuant to article 76, paragraph 8, of the United Nations Convention*. [Erişim tarihi: 17.09.2022, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm].

EXTENDED ABSTRACT

Maritime Jurisdiction Disputes in the Arctic and the Impact of the Ukraine-Russia War on Armament in Regional States

Introduction

The main reason for the Arctic region to become a crisis area in the context of international security in the 21st century is the decreasing and thinning ice cover in the Arctic due to global climate change, which makes the natural resources in the region more accessible.

Despite not being coastal states of the Arctic Ocean, the number of countries aiming to benefit from the economic opportunities in the region is increasing every day. While this leads to various security debates, the Arctic Ocean, considered a global common, remains accessible to all actors.

The root cause of the disputes in the region lies in the incomplete knowledge of the Arctic seabed. Another fundamental reason for the interest in the region is its natural resources. As the ice cover continues to thin, it has become possible to conduct studies for identifying the natural resources in the area. With the discovery of different reserves every day, the potential natural resources in the Arctic are causing sovereignty problems among neighboring states.

Another aspect that interests states is the newly accessible trade routes in the Arctic region. The observed increase in Arctic ship traffic in the past 10 years supports assumptions that maritime traffic in the region will further intensify in the future.

It is estimated that the Ukraine-Russia War, which began on February 24, 2022, has pushed diplomatic solutions in the region to the background. Therefore, examining the defense budgets of states in the region is deemed important. Moreover, when the Turkish literature is reviewed, it is observed that there is no study specifically addressing the disputed areas of maritime jurisdiction in the Arctic and the armament of Arctic states within the context of the Ukraine-Russia War, which represents a relatively new area of debate. This study aims to examine the subject in the context of the Ukraine-Russia War and provide suggestions to identify and minimize potential negative impacts, thus contributing to the Turkish literature.

Materials and Methods

Considering the difficulty of access to the Arctic region and the nature of the research topic, a literature review method has been deemed appropriate and chosen for this study.

Findings

At the end of the research, three areas of maritime jurisdiction disputes were identified in the Arctic region. These are the Lomonosov Ridge, the Barents Sea, and the Beaufort Sea. The Lomonosov Ridge dispute involves three states: Denmark and Canada, both NATO members, along with Russia, which claims maritime jurisdiction in the region. As the claims of these three different states intersect, the Lomonosov Ridge is the area with the highest tension among the studied disputes.

Another disputed area in the region is the Barents Sea. The history of the conflict in this area dates back to the aftermath of World War I. The dispute began with the transfer of sovereignty

over Svalbard Island to Norway after the war, and later escalated with mutual use of force in fishing areas between Soviet Russia and Norway. Today, the tension in the disputed area in the Barents Sea is high due to Norway's joint military exercises with NATO countries, of which Norway is a member, while Russia reciprocates with exercises conducted with similar frequency.

The third disputed area is the Beaufort Sea, involving two states in conflict: the United States and Canada. The conflict in this region stems from the misinterpretation of the Saint Petersburg Treaty signed between England, which had sovereignty over Canada in historical context, and the Tsarist Russia, which had sovereignty over Alaska. The good relations between the US and Canada and their NATO membership contribute to them not perceiving each other as threats, resulting in lower tension in this disputed area compared to others.

In recent years, it has been observed that Arctic states have increased their defense expenditures. Particularly, during the 2022 Ukraine-Russia War, Arctic states were found to have higher defense spending compared to previous years. While the armament of Arctic states poses a risk for the future of the region, it is also predicted that it could hinder diplomatic solutions in the long run.

Conclusions and Suggestions

It is recommended to conduct mediation efforts by different institutions and organizations with the aim of achieving a resolution through diplomatic and legal means. Furthermore, when examining the Turkish literature, it is observed that there is not only a lack of studies investigating mediation activities for resolving maritime jurisdiction disputes in the region but also a lack of works addressing the disputes themselves and linking them to the armament in the Turkish literature. Therefore, it is considered appropriate for TÜBİTAK MAM KARE to develop a website to provide information on recent events in the Arctic region and serve as a resource in the Turkish literature.

Araştırma Makalesi / Research Article

Ortaokul Öğrencilerine Yönelik 21. Yüzyıl Becerileri Öz Yeterlik Ölçeği Geliştirme Çalışması*Development of 21st Century Skills Self-Efficacy Scale for Middle School Students*Selda DEMİREZEN ¹ & Ergin HAMZAOĞLU ²

Geliş/Received:11.07.2023

Kabul/Accepted:07.08.2023

Öz

Bu çalışmanın amacı, 21. yüzyıl becerilerine yönelik ortaokul öğrencilerinin öz yeterlik düzeylerinin belirlenmesinde geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçme aracı geliştirmektir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizleri, Ankara ili Elmadağ ilçesindeki üç farklı ortaokulda öğrenim gören 641 öğrenciden elde edilen veriler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ölçeğin kapsam geçerliğini belirlemek amacıyla uzmanlardan ve ortaokul Türkçe dersi öğretmenlerinden dönütler alınarak, uygun görülmeyen maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Maddelerin anlaşılabilirliğinin, cevaplanma süresinin ve karşılaşılan sorunların tespiti için 32 öğrenciye pilot uygulama yapılmıştır. Öğrenciler tarafından net olarak anlaşılamayan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Pilot uygulama sonuçlarına ve uzman görüşlerine göre taslak ölçek çalışma gruplarında uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Taslak ölçeğin faktör yapısını ortaya koymak amacıyla açıklayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. AFA sonucunda ölçeğin 6 faktör, 24 maddeden oluştuğu tespit edilmiştir. Meydana gelen yapının geçerliğini incelemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. DFA' dan elde edilen uyum değerleri incelenmiş ve yapının veri setiyle yeterli derecede uyum sağladığı tespit edilmiştir. Ölçek güvenilirliği, Cronbach Alfa ve madde toplam puan korelasyon değerleri ile yorumlanmıştır. Analiz sonuçları, ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik açısından uygulanabilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: 21.yüzyıl becerileri, öz yeterlik, ortaokul, ölçek geliştirme

Abstract

The aim of this study is to develop a measurement tool with proven validity and reliability for determining the self-efficacy levels of middle school students towards 21st century skills. The validity and reliability analyses of the scale were carried out on the data obtained from 641 students who studied in three different secondary schools in Elmadağ district of Ankara province. In the study, in order to determine the content validity of the scale, feedback was received from field experts and middle school Turkish language teachers, items that were determined to be inappropriate were removed from the scale. A pilot application was used with 32 students to assess item understandability, response time, and challenges faced. Items that students could not understand were eliminated from the scale. The draft scale was prepared for use in the research groups based on the results of the pilot application and expert inputs. Exploratory factor analysis (EFA) was applied to reveal the factor structure of the draft scale. According to the results of EFA, it was determined that the scale consisted of 6 factors and 24 items. Confirmatory factor analysis (CFA) was applied to examine the validity of the obtained structure. The fit values obtained from the CFA were examined and it was determined that the structure was sufficient to fit the data set. Scale reliability was evaluated with Cronbach's alpha and item total score correlation values. The results of the analysis reveal that the developed 21st century skills self-efficacy scale is an applicable scale whose validity and reliability have been ensured.

Keywords: 21st century skills, self-efficacy, middle school, scale development

¹ Sorumlu yazar/Corresponding Author, Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara-Türkiye. E-posta: selda.demirezen@gazi.edu.tr

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi ABD, Ankara-Türkiye. E-posta: erginhamzaoglu@gazi.edu.tr

1. GİRİŞ

Bilgi ve teknolojiye hızlı değişim ve gelişim, birey ve beraberinde toplumların da sosyal, ekonomik, kültürel olarak bu değişime ve gelişime uyum sağlama hatta yön verme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu zorunlu değişim, yetiştirilmek istenen insandan beklentilerin de değişmesine neden olmuştur. Bunun için bilginin hazır kullanıcısı olmaktan ziyade, yaşadığı çağın koşullarını anlayabilen, ihtiyaç analizi yapabilen, araştıran, sorgulayan, yenilikçi düşünebilen, bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurabilen, bilgiye kolay ve hızlı erişebilen, elde ettikleri bilgiyi günlük yaşamlarında kullanabilen nesiller yetiştirmek önem arz etmektedir. (Uçak & Erdem, 2020) Günümüzde değişen düzene uyum sağlayabilmek için bireylerin sahip olması gereken bu beceriler ve yeterlikler alan yazınında 21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılmaktadır (Anagün, Atalay, Kılıç & Yaşar, 2016).

21. yüzyıl becerilerinin, herkes tarafından kabul gören ortak bir tanımı olmamakla birlikte bu becerilerin neler olduğuna yönelik, literatürde farklı araştırmacı ve kurumlarca farklı isimlerde ancak içerik olarak benzer 21. yüzyıl beceri çerçeveleri oluşturulmuştur (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2023; Organisation for Economic Cooperation and Development [OECD], 2000; Partnership for 21 st century learning [P21], 2009; Trilling & Fadel, 2009).

Tablo 1. 21.yüzyıl becerileri sınıflandırmalarındaki benzerlik ve farklılıklar

Bütün kuruluşların tanımlarında ortak bulunan beceriler	Çoğu kuruluş (P21, EnGauge, ATCS, NETS/ISTE) tanımıyla bulunan beceriler	Bazı kuruluşların tanımlarında bulunan beceriler	Sadece bir kuruluşta bulunan beceriler
İş birliği	Yaratıcılık	Öğrenmeyi öğrenme (ATCS, EU)	Risk alma (En Gauge)
İletişim	Eleştirel Düşünme	Öz yönetim (P21, En Gauge, OECD)	Çatışma yönetme ve çözme (OECD)
ICT okuryazarlığı- Dijital okuryazarlık	Problem Çözme	Planlama (En Gauge, OECD)	Girişim ve girişimcilik duyarlılığı (EU)
Sosyal ve/veya kültürel beceriler, vatandaşlık	Kaliteli ürünleri üretme yeteneği (ATCS hariç)	Esneklik ve uyum yeteneği (P21, EnGauge)	Disiplinler arası temalar(P21)
		Matematik, yabancı dillerde iletişim, fen bilimleri (EU, P21, ATCS)	Çekirdek konular (ekonomi, coğrafya, hükümet ve yurttaşlar)(P21)
		Tarih ve sanat (P21 and ATCS)	

Voogt & Roblin'in (2012) analizinde incelediği 32 rapor ve araştırmada, iletişim, iş birliği, bilgi-teknoloji okuryazarlığı, vatandaşlık, yaratıcılık, eleştirel düşünme, sosyal ve kültürel becerilerin ortak 21.yüzyıl becerileri olduğunu belirtmektedir. Ekici, Abide, Canbolat & Öztürk'ün (2017) 19 kaynaktan edindikleri verileri analiz etmeleri sonucunda 21.yüzyıl becerileri olarak birbirinden farklı 63 beceriye ulaşılmıştır. En çok tekrarlanan beceriler ise eleştirel düşünme, iletişim, problem çözme, iş birliği, yaratıcılık becerileridir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgi, medya teknolojisi alanındaki yeniliklerin takip edilmesi zorunlu hâle geldiğinden, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlıkları becerileri de bugünün 21.yüzyıl becerileri olarak anılan eleştirel düşünme, problem çözme, iş birliği, iletişim, yaratıcılık becerilerine dâhil edilmiştir (Voogt & Roblin, 2010) ve günümüzde 21. yüzyıl becerilerine ait farklı sınıflamalar olmasına rağmen bu beceriler ortak beceriler olarak karşımıza çıkmaktadır (Çiftçi & Bakar, 2020; Murat, 2018). Bu ortak beceriler, 21. Yüzyıl Becerileri Ortaklığı (P21) becerileri ile örtüşmektedir (Yalçın, 2018). P21 becerileri, sınıflandırma yapılan çalışmaların içinde en kapsamlı ve ayrıntılı olduğu için literatürde en çok kabul gören sınıflandırmadır (Dede, 2010) ve bu çalışmanın da alt yapısını oluşturmaktadır.

21. Yüzyıl Becerileri Ortaklığı (P21, 2023), 21.yüzyıl becerilerinin üç ana beceriden (öğrenme ve yenilenme becerileri; bilgi, medya ve teknoloji becerileri ile yaşam ve meslek becerileri) oluştuğunu belirtmektedir. Öğrenme ve yenilenme becerileri; 4C becerileri olarak bilinen “eleştirel düşünme, iletişim, iş birliği, yaratıcılık” becerileridir. Bunlar günümüzün karmaşık iş ve yaşam koşullarına hazırlanan veya hazırlanmayan öğrencileri ayırt etmeye yarayan becerilerdir. “Bilgi, medya ve teknoloji okuryazarlığı” becerileri, “bilgi”, “medya”, “bilgi ve iletişim teknolojileri” okuryazarlığı becerilerini içermektedir. Günümüzde, teknolojinin öğrenmedeki önemi artmaktadır. Bu becerileri geliştirmek için, çeşitli kaynaklardan bilgi edinmek, bilgiyi analiz etmek, eleştirmek ve yorumlamak, bilgiyi yaratıcı bir şekilde paylaşmak, teknoloji ve medya araçlarını kullanmak ve bunlara katkıda bulunmak gerekmektedir. Yaşam ve meslek becerileri kişinin meslek hayatına hazır olma, yapacağı mesleki planlarını meslek yaşamının bir bileşeni olarak görüp kendini geliştirme konusunda istekli olma şeklinde ifade edilmektedir. Trilling & Fadel (2009) ise kariyer ve yaşam becerilerini, günümüzde bireylerin karmaşık yaşam ve çalışma hayatıyla başa çıkabilmeleri için geliştirmesi gereken beceriler olarak tanımlamıştır. Bu becerileri; “esneklik ve uyumluluk”, “girişkenlik”, “kendi kendini yönetme”, “sosyal ve kültürlerarası etkileşim”, “üretkenlik ve hesap verebilirlik”, “liderlik ve sorumluluk” alt becerileri olarak tanımlamaktadırlar. Yaşam ve meslek becerileri tanım ve alt boyutları incelendiğinde, yaşam ve kariyer becerilerinin çalışma

hayatını ilgilendirdiği ve meslek sürecinde ölçülebilecek özellikler olduğu görülmekte olup ortaokul öğrencilerine yönelik hazırlanacak olan “21.yüzyıl becerileri öz yeterlik ölçeği”nde kariyer ve yaşam becerilerine yer verilmemiştir.

Literatür incelendiğinde, 21. yüzyıl becerilerine yönelik pek çok çalışma dikkat çekmekle birlikte (Bal, 2019; Bozkurt & Çakır, 2016; Çiftçi, Efe, Turan & Ünsal, 2022; Çiftçi, Yayla & Sağlam, 2021; Günüş, Odabaşı & Kuzu, 2013; Han & Elçiçek, 2021; Mete, 2021; Yalçın, 2018; Zeybek, 2019), öğrenen ve öğretenlerin 21. yüzyıl becerileri ile ilgili yapılan araştırmaların örneklem grubunu çoğunlukla öğretmen adaylarının, üniversite öğrencilerinin ve öğretmenlerin oluşturduğu belirlenmiştir (Altınpulluk & Yıldırım 2021; Düzgüneri, Karabulut & Kariper, 2021; Kalemkuş & Bulut-Özek, 2021)

21. yüzyıl becerilerinin neler olduğu, hangi düzeyde olduğu ve nasıl geliştirilmesi gerektiğinin belirlenmesinin önemli olduğu kadar, 21. yüzyıl becerilerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi için uygun araç seçimi de önemlidir. 21. yüzyıl becerilerinin ölçülmesinde farklı ölçme araçlarının (derecelendirme ölçekleri, durumsal yargı testleri, performans değerlendirmeler vb.) kullanılabilmesi, derecelendirme ölçeklerinin birey hakkında hem kendinin hem de başkasının derecelendirme yapabilmesini kolaylaştırması açısından, 21. yüzyıl becerilerini ölçmek için kullanılan en popüler yol olarak görüldüğü belirtilmiştir (Soland, Hamilto & Stecher, 2013, aktaran Yalçın, 2018).

Alan yazınında öğrencilerin (ortaokul, lise), öğretmenlerin, öğretmen adaylarının ve yöneticilerin 21. yüzyıl becerileri ve yeterlik/öz yeterlik algılarını ölçmeye yönelik ölçek geliştirme/uyarlama çalışmaları bulunmaktadır. Aslan & Alcı (2023), mesleki ve teknik lise öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri ile okul yöneticilerine yönelik 21. yüzyıl becerileri öz yeterlik algıları arasındaki ilişkiyi anlamaya; Anagün vd. (2016), 21. yüzyıl becerilerine yönelik öğretmen adaylarının yeterlilik algılarının belirlenmesine; Ball, Drew & Anderson-Butcher (2010), kendi öğrenmesini yönetme, başkalarıyla iş birliği yaparak çalışma, liderlik ve zaman yönetimi alt boyutlarında hazırladığı ölçek, ortaokul 6. Sınıf öğrencilerinin 21. yüzyıl becerilerinin ölçülmesine yönelik olarak geliştirilmiştir. Çoban, Bozkurt & Kan (2019) tarafından geliştirilen ölçek, eğitim yöneticisinin 21. yüzyıl becerilerini ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Düzgüneri, Karabulut & Kariper (2022) bilgi okuryazarlığı, eleştirel düşünme ve yaratıcılık, yaratıcı düşünce ve yenilik, bilgi ve teknoloji okuryazarlığı, liderlik ve sorumluluk becerilerine yönelik bütün ortaokul kademesindeki öğrencilerin yeterlilik algılarını belirlemek için bir ölçek geliştirme çalışması yapmıştır. Kalemkuş & Bulut-Özek (2022) tarafından geliştirilen ölçek, ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl beceri düzeylerini kapsamlı

olarak ölçmeyi, Karakaş (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek ise ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersine yönelik 21. yüzyıl becerilerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Yılmaz & Alkış (2019) tarafından geliştirilen ölçek ise üniversite öğrencilerinin 21. yüzyıl yeterliliklerini ölçmeye yönelik geliştirilmiştir.

Alan yazınında görüldüğü üzere ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl becerilerine yönelik ölçek geliştirme çalışmaları bulunmasına rağmen, yeterlilik algı düzeylerini belirlemeye yönelik ölçek geliştirme çalışmalarının yeterli sayıda olmadığı görülmektedir. Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl becerileri yeterlilik algılarını belirlemeye yönelik, eleştirel düşünme, problem çözme, iş birliği, iletişim, yaratıcılık ve bilgi-iletişim teknolojileri okuryazarlıkları becerilerine yönelik, yapılan çalışmalarda her ne kadar yer verilse de hususi bir çalışma bulunmamaktadır. Bireylerin hangi becerilere ne düzeyde sahip olduklarını bilmeleri kadar, o becerilerinin yeterliklerini gerçekleştirebileceğine dair öz yeterlik/yeterlik algısına da sahip olmaları gerekmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim ve bu değişime uyum sağlamak zorunda olan alt kademe öğrencileri için de 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yeterlik düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak geçerli ve güvenilir ölçme araçlarının geliştirilmesi gerekmektedir (Düzgüner vd.,2022). Bu kapsamda, ortaokul öğrencilerinin 21.yy. becerilerine yönelik öz yeterlik düzeylerinin belirlenmesinde geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçme aracı geliştirilerek, alan yazınına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Elmadağ ilçesinde üç farklı devlet ortaokulunda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Genel bir kural olarak, örneklem büyüklüğünün ölçekteki madde sayısının en az beş katı kadar olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2002). DFA’da, AFA’dan farklı bir veri seti kullanılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi sırasındaki ön uygulamalarda toplam 641 öğrenciden (32 öğrenci pilot uygulama, 409 öğrenci AFA, 200 öğrenci DFA) veri toplanmıştır. Katılımcıların 333’ü kız (%51,95), 308’i (%48,05) erkektir. Çalışma grubundaki öğrencilerin 116’sı (%18,09) 5. sınıfta, 177’si (%27,61) 6. sınıfta, 187’si (%29,17) 7. sınıfta, 161’i (%25,11) 8. sınıfta öğrenim görmektedir.

Pilot uygulama yapılan çalışma grubuna ait bilgiler 2.Tablo’da verilmiştir.

Tablo 2. Pilot Uygulama Çalışma Grubu Demografik Bilgileri

		n	%
Sınıf	5	8	25
	6	8	25
	7	8	25
	8	8	25
Cinsiyet	Kız	16	50
	Erkek	16	50
Toplam		32	100

Pilot uygulama çalışma grubu, 8'i 5. sınıf (%25), 8'i 6. sınıf (%25), 8'i 7. sınıf (%25) ve 8'i 8. sınıf (%25) olmak üzere toplam 32 öğrenciden (16 kız (%50) ,16 erkek (%50)) oluşmaktadır.

AFA çalışma grubuna ait bilgiler 3.Tablo'da verilmiştir.

Tablo 3. AFA Çalışma Grubu Demografik Bilgileri

Okul			AFA	
			n	%
A Ortaokulu	Sınıf	5	28	20,4
		6	34	24,8
		7	39	28,5
		8	36	26,3
	Cinsiyet	Kız	77	56,2
		Erkek	60	43,8
	Toplam		137	100
B Ortaokulu	Sınıf	5	32	23
		6	35	25,2
		7	42	30,2
		8	30	21,6
	Cinsiyet	Kız	71	51,1
		Erkek	68	48,9
	Toplam		139	100
C Ortaokulu	Sınıf	5	31	23,3
		6	34	25,6
		7	36	27
		8	32	24,1
	Cinsiyet	Kız	76	57,1
		Erkek	57	42,9
	Toplam		133	100

AFA çalışma grubunu 91'i 5. Sınıf (22,24), 103'ü 6. sınıf (%25,2), 117'si 7. sınıf (%28,6), 98'i 8. sınıf (%23,9) olmak üzere toplam 409 öğrenci (224 kız (%54,76), 185 erkek (%45,24)) oluşturmaktadır.

DFA çalışma grubuna ait bilgiler 4.Tablo'da verilmiştir.

Tablo 4. DFA Çalışma Grubu Demografik Bilgileri

Okul			DFA	
			n	%
Ortaokulu 1	Sınıf	5	17	25
		6	20	29,4
		7	15	22,1
		8	16	23,5
	Cinsiyet	Kız	30	44,1
		Erkek	38	55,9
	Toplam		68	100
Ortaokulu 2	Sınıf	5	-	-
		6	20	35,1
		7	18	31,6
		8	19	33,3
	Cinsiyet	Kız	28	49,1
		Erkek	29	50,9
	Toplam		57	100
Ortaokulu 3	Sınıf	5	-	-
		6	26	34,7
		7	29	38,7
		8	20	26,6
	Cinsiyet	Kız	35	46,7
		Erkek	40	53,3
	Toplam		75	100

DFA çalışma grubu; 17'si 5. sınıf (%8,5), 66'sı 6. sınıf (%33), 62'si 7. sınıf (%31) ve 55'i 8. sınıf (%27,5) olmak üzere toplam 200 öğrenciden (93 kız,107 erkek) oluşmaktadır.

2.2. 21.yy. Becerileri Öz Yeterlik Ölçeğinin (YYBÖÖ) Geliştirilmesi

21. yüzyıl öz yeterlik düzeylerinin belirlenmesi için madde havuzu oluşturulmasında literatür taramasından (Anagün, vd., 2016; Çevik & Şentürk, 2019; Gülen, 2013; Mete, 2021; Orhan Göksun, 2016; Yılmaz & Alkış, 2019) ve kuramsal yapıdan faydalanılmıştır. Maddeler oluştururken P21'in boyutları dikkate alınmıştır. Ölçmek istenilen 21. yüzyıl becerileri öz

yeterlikleriyle ilgili, 21.yüzyıl kavramının temelini oluşturduğu kabul edilen 6 beceri belirlenmiştir. Belirlenen becerilere yönelik 57 taslak madde hazırlanarak madde havuzu oluşturulmuştur. Kapsam geçerliliğinin sağlanması için dört uzmandan taslak maddeleri incelemeleri ve uygunluk açısından değerlendirme yapmaları istenmiştir. Devlet okulunda görev yapan iki Türkçe öğretmeni ve alan uzmanlarından, okunabilirlik ve cümle yapısının uygunluğu açısından taslak maddeleri incelemeleri ve görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Uzmanlardan gelen dönütler sonucunda, alt boyutlara uygun olmayan 3 madde ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan maddeler yazım, biçim, dil ve anlatım yönünde düzenlenmiş ve iyileştirilmiştir. Ölçekteki maddelerin, bireylerin kendilerinde bulunma düzeylerini belirlemek üzere 5’li Likert tipi derecelendirme ölçeği kullanılmıştır.

54 maddelik 5’li Likert tipi taslak ölçek, pilot uygulama olarak Ankara’daki bir devlet ortaokulunda 5.(4 kız-4 erkek), 6.(4 kız-4 erkek), 7.(4 kız-4 erkek), 8.(4 kız-4 erkek) sınıflarda öğrenim gören toplam 32 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama sonuçlarına göre maddelerin anlaşılabilirlik, cevaplanma süresi ve karşılaşılan sorunların tespiti sağlanmıştır. Cevaplama süresi 15-25dk olarak belirlenmiştir. 3 madde, öğrencilerin çoğu tarafından yanlış anlaşılma ya da anlayamamış olduğu için elenmiştir.

Uzman görüşleri ve pilot uygulama sonucunda daha anlaşılır hâle getirilen ifadelerle toplam 51 maddelik 5’li Likert tipinde taslak bir ölçek oluşturulmuştur.

Oluşturulan ölçekteki maddelerin, öğrencilerin 21. yüzyıl becerileri öz yeterlik düzeylerini ölçüp ölçmediğini belirleyebilecek bir yapı elde etmek için AFA yapılmıştır. AFA için 51 maddelik 5’li Likert tipinde taslak ölçek, Ankara’daki devlet ortaokullarında öğrenim gören 409 öğrenciye uygulanarak elde edilen veriler incelenmiştir. AFA sonucu elde edilen yapının, 200 kişilik farklı bir veri setindeki uyumunu inceleyebilmek için DFA yapılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik analizlerinde, SPSS 25.0 ve Lisrel 8.80 paket programları kullanılmıştır.

2.3. Veri Analizi

21.yy. becerileri öz yeterlik ölçeği yapı geçerliğini belirleyebilmek için AFA yapılmıştır. Analizlere başlamadan önce veri setinin analize uygun olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. Eğer elde edilen veriler küçük örneklemelerden elde edildiye sonuçların daha az güvenilir olma durumu oluşabilir. Bu yüzden, örneklem büyüklüğünün, sonuçların güvenilirliğini sağlayacak büyüklükte olması önemlidir (Büyüköztürk, 2002). Çalışmada AFA için 409 kişilik örneklemde elde edilen veriler kullanılmıştır. Kline (1994), 200 kişilik

örneklemin, güvenilir sonuçlar elde etmek için yeterli olacağını belirtmiştir. Bu durumda araştırmanın AFA örneklem sayısının yeterli olduğu söylenebilir.

Ayrıca Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Barlett Küresellik testi ile örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygunluğu belirlenmiştir. Faktör analizi uygulamaları içinde yer alan, en sık ve yaygın olarak kullanılan temel bileşenler analizi (PCA) kullanılmıştır. Maddelerin ölçekten çıkarılmasında, maddelere ait yük değerlerinin 0,30'dan büyük olmasına ve farklı faktörlere yük değeri veren maddelerin yük değerlerinin binişik olmamasına (0,10'dan büyük fark) dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2017).

Maddelerin ölçekten çıkarılıp çıkarılmayacağına karar verebilmek için faktörlerin, ortak varyans değerlerine de dikkat edilmiştir. Bu değer 0,20 olarak alınmıştır (Şencan, 2005).

İç tutarlık güvenilirliği için Cronbach Alfa güvenilirliği ve madde-toplam puan korelasyon analizi yapılmıştır. Cronbach Alfa değerinin değerlendirilmesinde Özdamar (1999) tarafından belirtilen kriterler kullanılmıştır. İç tutarlık güvenilirliği için madde-toplam puan korelasyon değerleri de analiz edilmiştir. Madde test korelasyonu 0,30 ve daha yüksek olan maddelerin ayırt ediciliği yüksek olduğu için teste alınmasında sorun olmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca korelasyon değeri 0,20-0,30 arası maddelerin zorunlu hâllerde ölçeğe alınabileceği (Büyüköztürk, 2017), korelasyon değeri düşük olan maddeler çıkarıldığında Cronbach Alfa değerindeki değişime bakılarak buna karar verilebileceği vurgulanmaktadır (Kalaycı, 2005). Çalışmamızda korelasyon değeri olarak 0,20-0,30 arası maddelerin Cronbach Alfa değerine de bakılarak değerlendirilmiştir.

AFA ile elde edilen yapı-veri seti uyumunu belirlemek amacıyla 200 kişiden oluşan farklı bir öğrenci grubundan elde edilen verilere DFA yapılmıştır (DeVellis, 2003). DFA'da çeşitli uyum indekslerinden yararlanılmaktadır. DFA sürecinde uyum indeks çeşitleri olarak, Sümer (2000) tarafından da önerilen ve Lisrel kullanan araştırmacıların çoğunlukla raporlamada kullandığını belirttiği AGFI (Düzenlenmiş İyilik Uyum İndeksi), χ^2 (Ki-Kare Uyum İyiliği Testi), GFI (İyilik Uyum İndeksi), CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi), NFI (Normlaştırılmış Uyum İndeksi), NNFI (Normlaştırılmamış Uyum İndeksi) ve RMSEA (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü) değerleri incelenmiştir.

2.4. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik

yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırma için Gazi Üniversitesi Etik Komisyonunun 22.11.2022 tarih ve 19 sayılı toplantısında 2022-1380 numaralı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

3. BULGULAR

Gerçekleştirilen analizler çerçevesinde elde edilen bulguların; verilerin faktör analizi için uygunluğu, ölçeğin yapı geçerliliği ve ölçeğin güvenilirliği başlıkları altında incelenerek daha anlaşılır bir yapıda sunulması amaçlanmaktadır.

3.1. Verilerin Faktör Analizi İçin Uygunluğu

409 kişilik veri seti için Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ve Barlett Küresellik testi sonuçları yorumlanmıştır. Ölçek için KMO değeri 0,75'tir. Bu değer 0,70-0,79 arasında olup örneklemimiz, veri setinin faktörleştirilebilmesi için yeterli bir ölçüt olarak kabul edilir (Kalaycı, 2016). Barlett Küresellik testi, korelasyon matrisinde değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olduğu, değişkenler arası korelasyonun faktör analizi için uygun olduğunu gösterir. Barlett testi sonucu $p < ,05$ olması istenir (Kalaycı, 2006).

Ölçeğin Barlett Küresellik testi sonucu incelenmiş olup ($\chi^2 (1275)=6469,292$; $p=,00 < 0,05$) veri setinin faktör analizine uygun olduğu belirlenmiştir.

Yapılan testler itibarıyla, araştırmada elde edilen KMO ve Bartlett Küresellik testi değerlerinin anlamlı çıkması ölçeğin faktör analizi yapmaya yeterli olduğunu göstermiştir.

3.2. Ölçeğin Yapı Geçerliliği

Faktör analiziyle aralarında yüksek ilişki bulunan çok sayıda değişkenin bir araya getirilmesiyle, bu değişkenlerin aralarındaki ilişkiye göre az sayıda ve bağımsız faktöre indirgenmesi amaçlanmaktadır (Kalaycı, 2006; Tavşancıl, 2014). 21.yy. becerileri öz yeterlik ölçeğine ait AFA ve DFA yapılarak elde edilen veriler, başlıklar hâlinde değerlendirilmiştir.

3.2.1. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

AFA öncesinde, ölçekte belirtilen olumsuz maddelere (M1-M2-M3-M6-M12-M13-M22-M25-M31-M32-M33-M37-M47-M49-M51) ters kodlama işlemi yapılmıştır.

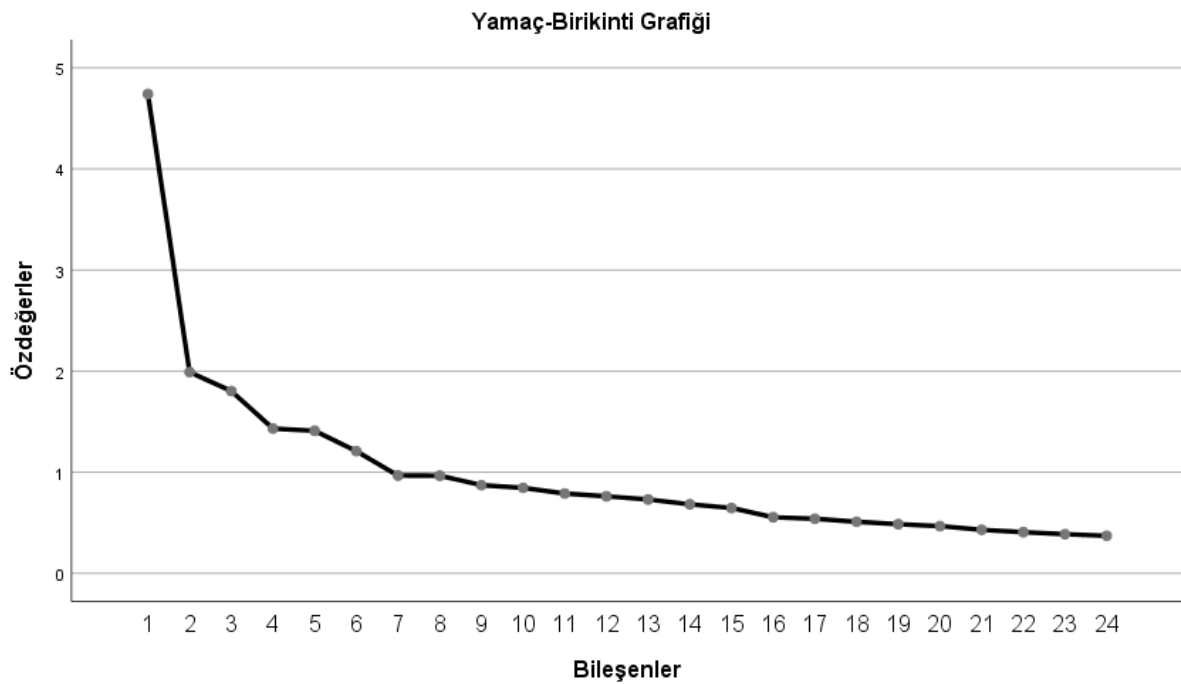
AFA için taslak ölçek, 409 katılımcıya uygulanmıştır.

Ölçeğin faktör yapısını belirlemek için, faktörleştirme teknikleri arasında en sık kullanılan ve yorumlaması kolay olan temel bileşenler tekniği (principal component) kullanılmıştır. Ayrıca eldeki veriler ile en uygun sonuçların alınmasında etkili olacağı düşünülen ve faktörlerin ilişkisiz olduğunu varsayan dik (orthogonal) döndürme tekniklerinden Varimax tekniği uygulanmıştır (Büyüköztürk, 2002; Kalaycı, 2006).

Taslak ölçekte yer alan 51 maddeden elde edilen verilere AFA uygulanmıştır. AFA sonucunda, toplam varyansın %64, 94'ünü açıklayan, öz değeri (eigen values) 1'den büyük, 17 faktör belirlenmiştir. Genel olarak işaretinin önemi olmaksızın 0,30 ile 0,59 aralığındaki yük değerleri büyüklük olarak orta seviyede tanımlanmakta olup (Kline, 1994) ölçekteki 0,30 altı faktör yüküne sahip olan maddeler ve farklı faktörlere yük veren binişik (yük farkı<0,10) maddeler ölçekten birer birer çıkarılmıştır.

İyi bir yapı elde etmek için faktörlerin yüksek yüklü 3'ten fazla maddeye sahip olması gerektiği (Hogarth vd; 2005; Maccallum vd, 1999) göz önünde bulundurularak bir faktöre 3'ten az sayıda ve düşük yük veren maddeler de yine ölçekten birer birer çıkarılmıştır. Kalan 24 madde için faktör sayısı ve değişkenlerini belirleme işlemleri gerçekleştirilmiştir.

24 maddenin öz değerlerine göre çizilmiş Yamaç-Birikinti (Scree Plot) 1.Şekil'de verilmiştir.

Şekil 1. Yamaç-Birikinti (Scree Plot) Grafiği

1.Şekil incelendiğinde 1. 2. 3. 4. 5. ve 6. bileşenlerde kırılma olduğu ve diğer bileşenlerde bir yataylığın olduğu görülmektedir. Kırılmanın kısmen bittiği 6. bileşen faktör sayısını vermektedir. Faktör sayısının belirlenmesinde öz değeri (eigenvalue) 1'den büyük olan değerler tercih edilmiştir

(Büyüköztürk, 2002). Ölçek maddelerinin, öz değeri 1'den büyük 6 faktörde toplandığı görülmüştür. Faktörler ve faktörleri oluşturan maddelerin bilgileri 5.Tablo'da verilmiştir.

Tablo 5. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonuçları

Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Ortak Faktör Varyansı
M29	0,565			0,382			0,539
M30	0,482	0,316					0,417
M34	0,674						0,530
M35	0,663						0,541
M36	0,726						0,579
M39	0,312	0,607					0,478
M42		0,604					0,450
M43		0,661					0,495
M44		0,516					0,361
M45		0,639					0,438
M1			0,627				0,434
M2			0,709				0,558
M3			0,589				0,406
M6			0,792				0,700
M8				0,676			0,566
M14				0,736			0,592
M15				0,715			0,550
M17			0,321	0,421			0,365
M10					0,780		0,629
M12					0,792		0,633
M13					0,728		0,566
M26						0,787	0,656
M27						0,734	0,561
M28						0,680	0,542
Özdeğer	4,741	1,990	1,803	1,432	1,410	1,208	
Açıklanan varyans	19,754	8,293	7,512	5,966	5,876	5,035	
Açıklanan Toplam Varyans					52,436		

5.Tablo incelendiğinde, ölçeğin öz değeri (eigenvalue) 1'den büyük 6 faktörlü bir yapıdan oluştuğu ve toplam varyansın %52, 436'sını açıkladığı görülmektedir.

Analiz sonucunda M17, M29, M30 ve M39 maddelerinin birden fazla faktöre değer verdiği görülmüştür. Bir ölçekteki maddelerin faktör analizi sonucunda elde edilen yük değerleri, maddelerin hangi faktörlere ait olduklarını gösterir. Bir maddenin bir faktörde yüksek yük

değeri vermesi, o maddenin o faktörü iyi ölçtüğü anlamına gelir. Ancak bir maddenin farklı faktörlere verdiği yük değeri arasındaki farkın en az 0,10 olması ölçüt olarak kabul edilmiş ve M17, M29, M30 ve M39 maddelerinin yük değerleri arasındaki fark 0,10 ve 0,10'dan büyük olması nedeniyle bu maddeler ölçekten çıkarılmamıştır (Tavşancıl, 2014).

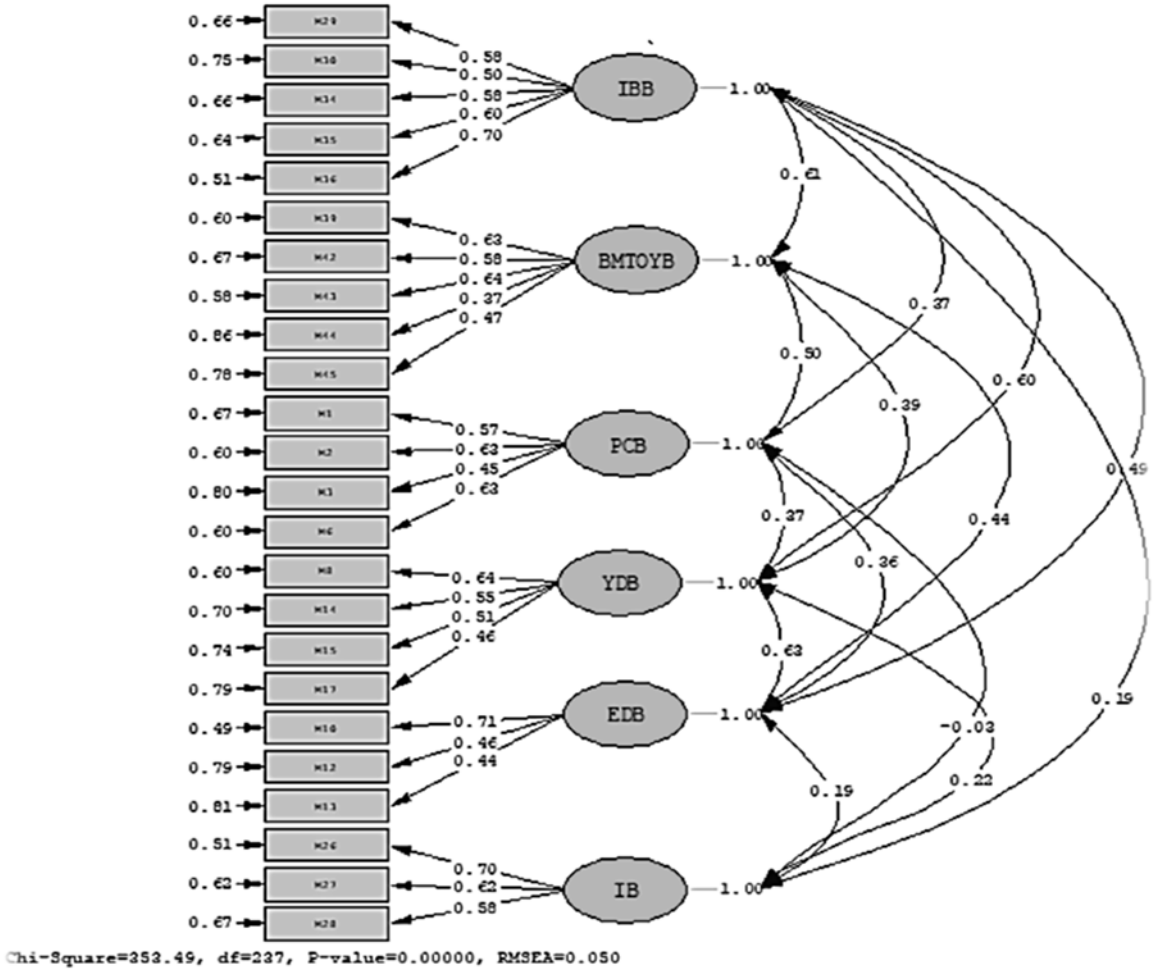
Birinci faktördeki maddelerin yük değerleri 0,482- 0,726 aralığında, ikinci faktördeki yük değerleri 0,516-0,661 aralığında, üçüncü faktördeki yük değerleri 0,589-0,792 aralığında, dördüncü faktördeki yük değerleri 0,421-0,736 aralığında, beşinci faktördeki yük değerleri 0,728-0,792 aralığında, altıncı faktördeki yük değerleri 0,680-0,787 aralığında bulunmaktadır. 24 maddenin faktör yükleri 0,421-0,792 aralığında değişmektedir. Ölçekteki maddelerin faktörlere önemli bir katkı sağladığı söylenebilir.

Ölçekteki maddelere ait ortak faktör varyans değerleri 0,361-0,700 aralığında değişmektedir. Değerler incelendiğinde, bütün maddelerin varyansa olan katkısının yeterli olduğunu söylenebilir (Şencan, 2005).

Faktörler; bilgi medya ve teknoloji okuryazarlığı becerisi (BMTOYB), problem çözme becerisi (PÇB), eleştirel düşünme becerisi (EDB), yaratıcı düşünme becerisi (YDB), iş birliği becerisi (İBB) ve iletişim becerisi (İB) olarak adlandırılmıştır.

3.2.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Çalışmada DFA için 200 kişilik farklı bir veri seti yeterli görülmüş olup toplanan veriler değerlendirilerek yapı-veri uyumu test edilmiştir (Kline, 2010; Worthington & Whittaker, 2006).

Şekil 2. YYBÖÖ'ne İlişkin Faktör Dağılımları

2.Şekil incelendiğinde, maddelerin faktör yüklerinin 0,37-0,71 aralığında değiştiği görülmüştür. Literatürde uyum indeksleri için kabul gören uyum eşik değerleri (Hoe 2008; Hu & Bentler, 1999; Marsh & Hau, 1996) belirtilmiştir. 6.Tablo'da Sümer'in (2000) literatürde sıklıkla kullanıldığını belirttiği uyum indeks çeşitlerine, DFA sonucu elde edilen değerlerine ve değerlerin uygunluk düzeylerine ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 6. Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

İndeksler	Ölçme aracının değeri	Kriterler	Uygunluk
χ^2/sd	1.5	$0 < \chi^2/sd \leq 2$ $\chi^2/sd \leq 3$ $\chi^2/sd < 5$	Mükemmel uyum Kabul edilebilir uyum Orta düzeyde uyum
RMSEA	0.05	$RMSEA \leq 0,05$ $0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$	Mükemmel uyum Mükemmel uyum

			Kabul edilebilir uyum	
GFI	0.87	$0,90 \leq \text{GFI} < 1$ $0,80 \leq \text{GFI} < 0,90$	Mükemmel uyum Kabul edilebilir uyum	Kabul edilebilir uyum
AGFI	0.84	$0,90 \leq \text{AGFI} < 1$ $0,80 \leq \text{AGFI} < 0,90$	Mükemmel uyum Kabul edilebilir uyum	Kabul edilebilir uyum
CFI	0.92	$0,90 \leq \text{CFI} < 1$ $0,80 \leq \text{CFI} < 0,90$	Mükemmel uyum Kabul edilebilir uyum	Mükemmel uyum
NFI	0.81	$0,90 \leq \text{NFI} < 1$ $0,80 \leq \text{NFI} < 0,90$	Mükemmel uyum Kabul edilebilir uyum	Kabul edilebilir uyum
NNFI	0,90	$0,90 \leq \text{NNFI} < 1$ $0,80 \leq \text{NNFI} < 0,90$	Mükemmel uyum Kabul edilebilir uyum	Mükemmel uyum

DFA sonucunda $\chi^2/\text{sd}=1.5$; RMSEA, 0.05; NFI=0.81; NNFI=0,90; CFI=0.92; GFI=0.87; AGFI=0,84 olarak belirlenmiştir. χ^2/sd değerinin 1,5 olduğu görülmüştür. Bu değer 2' den küçük olması durumunda faktör yapısının mükemmel uyum sağladığı belirlenmiştir (Kline 1998, aktaran Hoe, 2008). RMSEA değeri 0,05 olduğu için, faktör yapısının mükemmel uyum özelliği gösterdiği söylenebilir (Hoe, 2008). GFI, AGFI, NFI değerlerinin $0,80 < x < 0,90$ aralığında olması model-veri uyumunun kabul edilebilir düzeyde, CFI VE NNFI değerlerinin en az 0,90 ve büyük olması model-veri uyumunun mükemmel düzeyde olduğunu göstermektedir.

Elde edilen yapı ve veri seti uyumunun kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür.

3.3. Güvenirlilik Analizi

Ölçeğin iç tutarlık güvenirliliği, madde-toplam puan korelasyon ve Cronbach Alfa değerleri ile değerlendirilmiştir.

Ölçeğin güvenirliliğini değerlendirmek için incelenen madde-toplam puan korelasyon değerlerinin, negatif olmadığı ve 0,20-0,49 aralığında olduğu belirlenmiştir. Madde-toplam puan korelasyon değerleri 0,20-0,30 aralığında maddeler ölçekten çıkarıldığında alfa değerindeki düşme veya yükselme durumuna bakılarak maddenin ölçekte kalmasına karar verilebileceği belirtilmiştir (Kalaycı 2005). Bu bilgiler doğrultusunda, madde-toplam puan korelasyon değerleri 0,20-0,30 aralığında olan maddeler (M1, M6, M10, M12, M13, M26,

M27) çıkarıldığında ölçeğin toplam Cronbach Alfa değerlerinde düşüş meydana geldiği için bu maddeler ölçekten çıkarılmamıştır. Bütün ölçek ifadelerinin madde-toplam puan korelasyon değerlerinin 0,20'den büyük olması, madde analizi sonucunda güvenilirliğin sağlandığını göstermiştir (Büyüköztürk, 2017).

Cronbach Alfa değerleri incelendiğinde, İBB faktörü Cronbach Alfa değerinin 0,72, BMTOYB faktörü Cronbach Alfa değerinin 0,66, PÇB faktörü Cronbach Alfa değerinin 0,67, YDB faktörü Cronbach Alfa değerinin 0,65, EDB Cronbach Alfa değerinin 0,67, İB faktörü Cronbach Alfa değerinin 0,61 olduğu belirlenmiştir. YYBÖÖ'ne ait Cronbach Alfa değeri 0,81'dir. Alt faktörlerin Cronbach Alfa değerleri de 0,61-0,72 arası değişmektedir.

YYBÖÖ tamamının güvenilirliğinin yüksek olduğu ($0,80 \leq \alpha$), alt faktörlerin de oldukça güvenilir ($0,60 \leq \alpha$) olduğu söylenebilir (Özdamar,1999).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmada öğrencilerin 21.yy. becerileri öz yeterlik algılarını belirlemeye yönelik 24 maddelik 5'li Likert tipinde derecelendirilmiş ölçek geliştirilmiştir. İlk olarak yapı geçerliği AFA ile incelenmiş ve analizler sonucunda YYBÖÖ'nin 6 faktör, 24 maddeden oluştuğu, toplam varyansın %52,436'sını açıkladığı belirlenmiştir. Sosyal bilimlerde yapılan analizlerde, %40 ile %60 arasında değişen oranlar varyans oranı olarak kabul edilmektedir (Schere vd., 1988, aktaran Tavşancıl, 2014). Faktörler sırasıyla toplam varyansın %19,754; %8,293; %7,512; %5,966; %5,876 ve %5,035'ini açıklamaktadır.

Elde edilen yapının geçerliğini ispatlayabilmek için AFA örneklemeden farklı bir örneklem üzerinden DFA yapılmıştır. DFA sonucunda RMSEA, 0,05; $\chi^2 /sd=1,5$; NFI=0,81; NNFI=0,90; CFI=0,92; GFI=0,87; AGFI=0,84 olarak bulunmuştur. Bu değerler yapı-veri uyumunun yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir.

Alt faktörler için hesaplanan Cronbach Alfa değerlerinin 0,61-0,72 aralığında olduğu, ölçeğin tümüne ait Cronbach alfa değerinin 0,81 olduğu görülmüştür. Ölçeğin tamamının Cronbach Alfa değeri 0,80'den büyük olduğu için güvenilirliği yüksek; alt faktörlerin Cronbach Alfa değeri 0,60'tan büyük olduğu için oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde 21.yüzyıl becerilerinin yeterliklerinin/öz yeterliklerinin belirlendiği çalışmaların olduğu, çalışmaların üniversite öğrencileri ve öğretmen adayları üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Ortaokul öğrencilerine yönelik 21. yüzyıl

becerilerinin ölçülmesine yönelik çalışmaların sayıca az olduğu belirlenmiştir (Ball vd. 2010; Kalemkuş & Özek, 2021).

Öğrencilere katkı sağlayacak temel beceri ve kazanımların, öz yeterlik düzeylerinin, alt kademelerde belirlenmesinin ve geliştirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

21. Yüzyıl Becerileri Öz yeterlik Ölçeği; ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme, problem çözme, iş birliği, iletişim, yaratıcılık ve bilgi, medya, teknoloji okuryazarlığı alt becerilerinin öz yeterlik düzeylerini belirlediği düşünülen, geçerlik ve güvenilirlik kriterlerine uygun uygulanabilir bir ölçek olarak geliştirilmiştir.

Geliştirilen 21.yüzyıl becerileri öz yeterlik ölçeği kullanılarak, alt kademe öğrencilerinin temel becerilerine yönelik öz yeterlik düzeyleri belirlenebilir. Gelecekte eğitim ve iş hayatında başarılı olabilmeleri için öğrencilerin öz yeterlik düzeylerini geliştirecek ve onları motive edecek çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Altınpulluk, H., & Yıldırım, Y. (2021). 2010-2019 yılları arasında yayınlanan 21. Yüzyıl becerileri araştırmalarının incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 11 (1) , 438-461. <https://doi.org/10.18039/ajesi.734426>
- Anagün, Ş. S., Atalay, N., Kılıç, Z., & Yaşar, S. (2016). Öğretmen adaylarına yönelik 21. Yüzyıl becerileri yeterlilik algıları ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(2), 160-175. <https://doi.org/10.9779/PUJE768>
- Aslan, M., & Alcı, B. (2023). Meslek ve teknik lise öğretmenlerinin 21. yy becerileri ile okul yöneticilerine yönelik 21. yy becerileri öz-yeterlik algıları arasındaki ilişki. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(87), 1151-1173. <https://doi.org/10.17755/esosder.1265817>
- Bal, M. (2018). Türkçe dersinin 21. Yüzyıl becerileri açısından incelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 13(4), 49-64. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12922>
- Bal, N. (2019). *Temel robotik eğitiminin ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl becerilerine ve bilgi işlemsel düşünme becerilerine etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hatay]. <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Ball, A., Drew, H., & Anderson-Butcher, D. (2010). *The 21st century assessment: Measuring 21st century skills among middle school students*. [Erişim Tarihi: 25.05.2022. https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/46549/221posterball_drew.pdf?sequence=2]
- Başar, S. (2018). *Fen bilimleri öğretmen adaylarının fende matematiğin kullanımına yönelik öz yeterlik inançları, 21.yy becerileri ve aralarındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara]. <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Bozkurt, Ş. B., & Çakır, H. (2016). Ortaokul öğrencilerinin 21. Yüzyıl öğrenme beceri düzeylerinin cinsiyet ve sınıf seviyesine göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39 (39), 69-82. <https://doi.org/10.9779/PUJE757>

- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32 (32), 470-483.
- Cemaloğlu, N., Arslangilay, A. S., Üstündağ, M.T., & Bilasa, P. (2019). Meslek lisesi öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri öz yeterlik algıları. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 845-874. <https://doi.org/10.29299/kefad.2019.20.02.010>
- Çevik, M., & Şentürk C. (2019). Multidimensional 21th century skills scale: Validity and reliability study. *Cypriot Journal of Educational Science*, 14(1), 11-28. <https://doi.org/10.18844/cjes.v14i1.3506>
- Çiftçi, B., & Bakar, M. H. D. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerileri yeterlilik algılarının incelenmesi: (Nevşehir ili örneği). *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 1(2), 44-61.
- Çiftçi, S., Yayla, A., & Sağlam, A. (2021). 21. yüzyıl becerileri bağlamında öğrenci, öğretmen ve eğitim ortamları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 718-734. <https://doi.org/10.29000/rumelide.995863>
- Çoban, Ö., Bozkurt, S., & Kan, A. (2019). Eğitim yöneticisi 21. yy. becerileri ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27 (3), 1059-1071. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2572>
- Dede, C. (2010). *Comparing Frameworks for "21st Century Skills"*. [Erişim tarihi: 20.05.2023. [http://sttechnology.pbworks.com/f/Dede_\(2010\)_Comparing%20Frameworks%20for%2021st%20Century%20Skills.pdf](http://sttechnology.pbworks.com/f/Dede_(2010)_Comparing%20Frameworks%20for%2021st%20Century%20Skills.pdf)].
- De Vellis, RF (2003). *Ölçek geliştirme: teori ve uygulamalar*. Thousand Oaks, CA: Sage Yayınları.
- Düzgüner, T.T, Karabulut, H., & Kariper,İ.A. (2021). 21. Yüzyıl becerileri ile ilgili yapılmış olan çalışmaların incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 179-199.
- Düzgüner, T. T., Karabulut, H., & Kariper, İ.A. (2022). Ortaokul öğrencilerine yönelik 21. Yüzyıl becerileri yeterlik algısı ölçeği geliştirme çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (2), 1-21. <https://doi.org/10.30803/adusobed.1074325>
- Ekici, G., Abide, F., Canbolat, Y., & Öztürk, A. (2017). 21.yüzyıl becerilerine ait veri kaynaklarının analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 124-134.
- Gülen, Ş.B. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri ve bilişim teknolojileri ile destekleme düzeylerinin cinsiyet ve sınıf seviyesine göre incelenmesi*. [Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara]. <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Günüç, S., Odabaşı, H. F., & Kuzu, A. (2013). 21. yüzyıl öğrenci özelliklerinin öğretmen adayları tarafından tanımlanması: Bir twitter uygulaması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(4), 436-455.
- Han, B., & Elçiçek, Z. (2021). Öğretmen adaylarının olumsuz değerlendirilme korkusu ile öz yeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 59-73.

- Hoe, S. L. (2008). Issues and procedures in adopting structural equation modeling technique. *Journal of Applied Quantitative Methods*, 3(1), 76-83.
- Hogarty, K. Y., Hines, C. V., Kromrey, J. D., Ferron, J. M., & Mumford, K. R. (2005). The quality of factor solutions in exploratory factor analysis: The influence of sample size, communality and overdetermination. *Educational and Psychological Measurement*, 65, 202-226. <https://doi.org/10.1177/0013164404267287>
- Hu, L., & Bentler, P.M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives, *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Kalaycı, Ş. (Ed.) (2006). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kalemkuş, F., & Bulut Özek, M. (2021). 21. Yüzyıl becerileri konusunda araştırma eğilimleri: 2000-2020 (Ocak ayı). *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (2), 878-900. <https://doi.org/10.33206/mjss.774848>
- Kalemkuş, F., & Bulut Özek, M. (2022). Kapsamlı 21. Yüzyıl becerileri ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 12 (2) , 359-388. <https://doi.org/10.18039/ajesi.899338>
- Karakaş, M. M. (2015). *Ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin fen bilimlerine yönelik 21.yüzyıl beceri düzeylerinin ölçülmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir]. <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Karakaya, F., & Yılmaz, M. (2022). STEM etkinlikleri öz yeterlik algı ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *TEBD*, 20(2), 610-629. <https://doi.org/10.37217/tebd.1095954>
- Kline, P. (1994). *Faktör analizi için kolay bir kılavuz*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Kline, RB (2010). *Yapısal eşitlik modellemenin ilkeleri ve uygulamaları*. New York: Guilford Press.
- Kozikoğlu, İ., & Altunova, N. (2018). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin öz-yeterlik algılarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini yordama gücü. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (3), 522-531.
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang, S., & Hong, S. (1999). Sample size in factor analysis. *Psychological Methods*, 4(1), 84-99. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.4.1.84>
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2023). *21. Yüzyıl becerileri ve değerlere yönelik araştırma raporu* [Erişim Tarihi: 28.06.2023, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/11153521_21.yy_becerileri_ve_degerlere_yonelik_arastirma_raporu.pdf].
- Mete, G. (2021). Ortaokul öğrencilerine yönelik 21. yüzyıl becerileri ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (51), 196-208. <https://doi.org/10.29228/SOBIDER.50754>
- Murat, A. (2018). *Fen bilimleri öğretmen adaylarının 21.yüzyıl becerileri yeterlik alguları ile STEM'e yönelik tutumlarının incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Elazığ]. <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.

- OECD. (2000). *Literacy in the information age: Final report of the international adult literacy survey*. [Erişim tarihi: 25.06.2023, <https://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41529765.pdf>].
- Orhan-Göksun, D. (2016). *Öğretmen adaylarının 21. yy. öğrenen becerileri ve 21. yy. öğreten becerileri arasındaki ilişki*. [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir]. <https://tez.yok.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Özdamar, K. (1999). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir:1. Kaan Kitabevi.
- P21 (2019). *Framework for 21st century learning*. [Erişimtarihi:13.07.2023, <https://www.battelleforkids.org/networks/p21/frameworks-resources>].
- Sümer, N. (2000). Yapısal esitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3, 49-73.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlik*. Ankara: Seçkin Yayınevi
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. USA: John Wiley & Sons
- Uçak, S., & Erdem, H.H. (2020). Eğitimde yeni bir yön arayışı bağlamında “21. Yüzyıl becerileri ve eğitim felsefesi”. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 76-93. <https://doi.org/10.29065/usakead.690205>
- Voogt, J., & Roblin, P. N. (2010). *21st Century Skills Discussion Paper*. Report prepared for Kennisnet, University of Twente, The Netherlands. <http://hdl.voced.edu.au/10707/254371>
- Voogt, J., & Roblin, P. N. (2012). A comparative analysis of international frameworks for 21st century competences: Implications for national curriculum policies, *Journal of Curriculum Studies*, 44(3), 299-321. <http://dx.doi.org/10.1080/00220272.2012.668938>
- Yalçın, S. (2018). 21. yy becerileri ve bu beceriler ölçümünde kullanılan araçlar ve başvurular. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51 (1), 183-201. <https://doi.org/10.30964/auebfd.405860>
- Yılmaz, E., & Alkış, M. (2019). 21. yüzyıl yeterlilikleri ölçeği'nin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 5(1), 125-154. <https://doi.org/10.34137/jilses.578533>
- Zeybek, G. (2019). Lise öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri kullanım düzeylerinin belirlenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 5(2), 142-156. <https://doi.org/10.24289/ijsser.505263>

EXTENDED ABSTRACT

Development of 21st Century Skills Self-Efficacy Scale for Middle School Students

Introduction

Rapid change and development in information and technology have made it necessary for individuals and societies to change as well. It is critical to educate generations who can analyze needs, conduct research and inquiry, think innovatively, keep up with scientific and technological developments, access information easily and quickly, and use the received information in their daily lives, rather than simply being users of information. (Uçak & Erdem, 2020). These skills and competencies are defined in the literature as 21st century skills (Anagün, Atalay, Kılıç & Yaşar, 2016).

In the literature, 21st century skills frameworks with different names but similar content have been developed (Ministry of National Education [MEB], 2023; Organisation for Economic Cooperation & Development [OECD], 2000; Partnership for 21st century learning [P21], 2009; Trilling & Fadel, 2009). Critical thinking, problem solving, collaboration, communication, information, and communication technologies literacy skills which are the most repeated among the framework skills, can be seen as common skills. (Çiftçi & Bakar, 2020; Murat, 2018).

When the scale development studies on the 21st century skills of middle school students were examined, it was determined that there were not enough scale development studies to determine self-efficacy / efficacy levels and there was no specific study on critical thinking, problem solving, cooperation, communication, creativity and information and communication technology literacy skills, although they were included in different studies. People need to have a self-efficacy/efficacy perception that they can realize the competencies of those skills as well as know which skills they have and at what level. It is necessary to develop valid and reliable measurement tools to determine the 21st century skills and self-efficacy levels of undergrad students who must adapt to the rapid development and innovation in information and communication technologies. (Düzgüner et al., 2022). It is thought that the scale prepared in this framework will contribute to the academic field.

Material and Method

Working group

The study group consists of 641 students (333 of them girls (51.95%), 308 of them boys (48.05%) studying at three different public middle schools in Elmadağ district of Ankara province in the 2022-2023 academic year. 116 of the students in the study group (18.09%) 5. class, 177 of them (27.61%) 6. class, 187 of them (29.17%) 7. class, 161 of them (25.11%) 8. He is studying in the classroom.

Development of 21st century skills self-efficacy scale

A literature review (Anagün, et al., 2016; Çevik & Şentürk, 2019; Gülen, 2013; Mete, 2021; Orhan-Göksun, 2016; Yılmaz & Alkış, 2019) and the theoretical structure were utilized to create an item pool to determine the 21st century self-efficacy levels.

57 draft items have been prepared. In order to ensure content validity, 4 field experts and 2 Turkish teachers working in a public school were asked to examine the draft items and evaluate them for appropriateness. As a result of the feedback from the experts, 3 items were removed and the remaining items were edited and improved in terms of spelling, format, language and expression.

The 54-item, 5-point Likert-type draft scale was applied to a total of 32 students (5(4 girls-4 boys), 6(4 girls-4 boys), 7(4 girls-4 boys), 8(4 girls-4 boys)) in a public middle school in Ankara province as a pilot study. According to the results of the application, the comprehensibility of the items, the response time and the determination of the problems encountered were ensured. 3 items were eliminated because they were misunderstood or not understood by most of the students. With the statements made more understandable as a result of expert opinions and pilot applications, a draft scale of 5 Likert types with a total of 51 items has been obtained.

Data Analysis

In the validity and reliability analyses, SPSS 25.0 and Lisrel 8.80 package programs were used. The suitability of the sample size for factor analysis was determined by the KaiserMeyer Olkin (KMO) and Bartlett Sphericity test.

For the exploratory factor analysis (EFA), the draft scale prepared in the 5-item Likert type with 51 items was applied to 409 participants. Varimax technique, one of the most frequently and widely used basic component analysis and vertical rotation techniques, was used. To decide

whether the items should be removed from the scale, attention has been paid to the common variance values and load values of the factors.

Cronbach alpha reliability and item-total score correlation analysis were performed for internal consistency reliability.

Confirmatory Factor Analysis (CFA) was performed on the data obtained from a different study group consisting of 200 people in order to determine the structure-data set compliance obtained with the EFA (DeVellis, 2003). In the CFA process, AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index), χ^2 (Chi-Square Goodness of Fit Test), GFI (Goodness of Fit Index), CFI (Comparative Fit Index), NFI (Normed Fit Index), NNFI (Non-Normed Fit Index) and RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) values suggested by Sumer (2000) were examined as fit index types.

Findings

Suitability of Data for Factor Analysis

Kaiser-Meyer Olkin (KMO) and Bartlett Sphericity test results were interpreted for a data set of 409 people. The KMO value for the scale was 0.75, the Bartlett Sphericity test result χ^2 (1275) = 6469.292; $p = .00 < 0.05$ was found. The results obtained show that the data set is suitable for analysis.

Construct Validity of the Scale

21. the construct validity was tested by conducting Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA) of the yy skills self-efficacy scale.

Exploratory Factor Analysis (EFA)

During the analysis, items with factor loadings below 0.30, overlapping items loading on different factors (difference < 0.10), and items loading less than 3 and low on a factor were removed from the scale one by one. As a result of the analysis, a structure consisting of 24 items with a 6-factor eigen value greater than 1 and explaining 52.436% of the total variance was formed.

The factors were named as information media and technology literacy skills (BMTOYB), problem solving skills (PCB), critical thinking skills (EDB), creative thinking skills (YDB), cooperation skills (IMM) and communication skills (IB).

Confirmatory Factor Analysis (CFA)

The compatibility of the structure obtained as a result of Exploratory Factor Analysis with the data obtained from the study group of 200 people was tested.

As a result of the analysis, $\chi^2 = 353.49$, $sd=237$, $\chi^2/sd=1.5$, $p=,00$; RMSEA, 0.05; NFI=0.81; NNFI=0.90; CFI=0.92; GFI=0.87; AGFI=0.84 were determined.

According to the results of DFA and AFA, it was determined that the structural validity of the scale was achieved.

Reliability Analysis

Item-total score correlation values ranged between 0.20-0.49 and Cronbach's Alpha values for the factors ranged between 0.61-0.72. The Cronbach's Alpha value for all 24 items is 0.81. It can be said that the reliability of the scale is high ($0.80 \leq \alpha$) and the sub-factors are highly reliable ($0.60 \leq \alpha$) (Özdamar, 1999).

Conclusion, Discussion and Suggestions

In this study, a 24-item 5-point Likert-type scale was developed to determine middle school students' perceptions of 21st century skills self-efficacy.

The 57-item draft scale was submitted for the opinions of field experts and Turkish language teachers and piloted with 32 participants. A 51-item graded form was created. The 51-item form was applied to 409 participants and the data obtained were evaluated with EFA and turned into a 24-item 5-point Likert-type scale with 6 factors, explaining 52.436% of the total variance. The scale obtained through EFA was applied to a group of 200 participants. When the obtained fit indices were evaluated, it was seen that the structure-data fit was at an adequate level. The Cronbach's Alpha values calculated for the sub-factors were in the range of 0.61-0.72, and the Cronbach's Alpha value for the whole scale was 0.81. Since the Cronbach's Alpha value of the whole scale is greater than 0.80, it is found to be highly reliable, and since the Cronbach's Alpha value of the sub-factors is greater than 0.60, it is found to be highly reliable. An applicable scale that is thought to determine the self-efficacy levels of middle school students in critical thinking, problem solving, cooperation, communication, creativity and information, media and technology literacy sub-skills has been developed in accordance with the validity and reliability criteria.

It is thought that it is important to identify and develop the self-efficacy levels of basic skills and gains that will contribute to students at lower levels.

The self-efficacy levels of lower-level students for basic abilities can be identified using the developed 21st century skills self-efficacy scale, and studies can be conducted to raise students' self-efficacy levels and inspire them to succeed in school and in the workplace in the future.

Derleme Makale / Review Article

Stoa Felsefesinde Doğayla Bütünleşip Kayalaşan Bilgenin Düşündürdükleri

The Thoughts of the Sage Who Integrates with Nature and Becomes Rock in Stoic Philosophy

Şule GECE ¹

Geliş/Received:06.06.2022

Kabul/Accepted:03.08.2023

“Bizi gerçekten korkutan ve umutsuzluğa düşüren şey dışımızdaki olayların kendileri değil, fakat bizim onlar hakkındaki düşüncelerimizdir.” (Epiktetos)

Öz

Bu çalışma, Helen Roma felsefesinin en etkili okullarından olan Stoacı Okulu ve bu okulun başlıca düşünürlerini; bilgelik, erdem ve doğayla ilişkileri bakımından inceleme amacıyla kaleme alınmıştır. Çalışmada, Stoacı okulun kendilerinden önceki İlk Çağ doğa filozofları ile Platon, Sokrates ve Aristoteles etkisi hissedilen düşüncelerinde, en etkili çalışma alanlarından olan etik öğretilerinin nasıl geliştirdiği ve bilgelik, akıl ve doğa ilişkisi içinde insanın kendi doğasıyla dışsal doğayı uyumlu hâle getirme çabalarının izleri sürülmeye çalışacaktır. Özellikle Roma Stoacılığının etkisinin belirgin hâle geldiği son dönemlerde gerek yaşamları gerekse düşünceleri aracılığıyla bu döneme katkı sağlayan ünlü Stoik düşünürlerin düşünceleri doğa, akıl, bilgelik, erdem açısından ele alınıp değerlendirilecektir. Dinginlik ve ölçülülüğün öne çıkarıldığı temel erdemler vasıtasıyla insanın doğayla nasıl bütünleşip onun bir parçası olmaya yönlendirildiği temel metinler aracılığıyla aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Stoa okulu, bilgelik, Epiktetos, Seneca, Marcus Aurelius

Abstract

This study aims to analyze the Stoic School, one of the most influential schools of Hellenistic Roman philosophy, and its main thinkers in terms of their relations with wisdom, virtue and nature. The study will try to trace how the Stoic school developed their ethical doctrine, which is one of their most influential fields of study, and how they tried to harmonize their own nature and external nature in the relationship between wisdom, reason and nature, in the thoughts of the Stoic school, which were influenced by the natural philosophers of the First Age and Plato, Socrates and Aristotle. Especially in the last periods when the influence of Roman Stoicism became evident, the thoughts of the famous Stoic thinkers who contributed to this period through their lives and thoughts will be discussed and evaluated in terms of nature, reason, wisdom and virtue. It will be tried to illuminate through basic texts how human beings are guided to integrate with nature and be a part of it through the basic virtues in which calmness and moderation are emphasized.

Keywords: Stoic school, wisdom, Epictetus, Seneca, Marcus Aurelius

1. GİRİŞ

İnsanın kendisi ve başkaları için iyiyi ve mutluluğu istemesi elbette gereklidir. Bunun için kendi içimize ve içsel doğamıza dönüp derinlemesine düşündüğümüz zamanlarda, insanın kendisi ve başka insanlar için istediği iyilik ve mutluluk isteğinin temelinde bulunan “en yüksek iyiyi” ne şekilde tasarlaması ve olanın ötesinde olması gereken olarak kurması gerektiği hususunda bir

¹ Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Kırıkkale-Türkiye. E-posta: gecesule@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5668-9335

felsefe okulunun düşüncelerinin herkese rahatlatıcı ve umut verici geleceği düşünülmektedir. Felsefe tarihinde, bir ara evre ya da bir geçiş dönemi olarak İlk Çağ ve Orta Çağ dönemleri ile felsefeleri arasında varlık bulan bu döneme Helenistik Dönem veya Helen-Roma Dönemi Felsefesi denilmektedir. Son yıllarda, söz konusu okulun düşünürlerinin kişisel yaşam yolunda ne derece önemli öğütler verdiğini gösteren kitap çevirilerinin yaygınlık kazanması, bu son derece sakin ve dingin felsefenin yaşanılan sıkıntılı ve hızlı dönemlere ferahlık veren akliselim telkinlerle okuyucuyu buluşturabilir.

Helen Roma felsefesinin iki büyük okulundan olan Stoa Okulu ya da felsefesi, Epikür Okulu veya Epikürosçuluğun karşısında fizik, mantık ve etik alanında kendine özgü düşünceleriyle dönem üzerinde oldukça kalıcı düşünsel etkiler yaratmıştır. “Kıbrıslı Zenon’ un (MÖ 336-264) kurucusu olduğu Stoacılık; felsefe tarihinde, İlk Çağ’ın Platon ve Aristoteles gibi iki büyük filozofundan sonra adı en çok anılan okullardan biri olarak sadece kendi döneminde değil daha sonraları Hristiyan-Roma dünyasında da temsil edilmiş ve fizik mantık görüşlerinin yanında daha çok mutluluk, erdem ve bilgelik üzerine düşünceleriyle ahlak alanında etkili olmuş bir okuldur” (Gündoğan, 2018, s.130). Bu dönemin etik alanı üzerinde baskın olan söylemlerini dönemin kaotik havasıyla ilişkilendirmemiz mümkündür. Site devletlerinin güvenilir ve iç içe olan yaşamının uzun süren savaşlar, yıkımlar ve İmparatorluklar gibi büyük toplumsal yaşamlara değişim ve dönüşümü, insanların bilindik, stabil ve devam eden yaşamının kesintiye uğraması nihayetinde belirsizlik güdülerinin ağır varoluşsal etkilerini beraberinde getirmektedir. İnsan yaşamının belirsizlik karşısındaki umutsuzluk, bocalama ve dönüşümü, yabancılaşmayı da beraberinde getirmektedir. İnsanın yavaş ve olağan dönüşümün tanıdık ve bildik dünyasından uzaklaşması kaygı, korku, endişe ve iç sıkıntısına zemin hazırlamaktadır. Stoa Okulu ve Epikür Okulu işte böyle bir dönemde etik alanına yoğunlaşarak, insanın bu kaygı durumunu ve yabancılaşmayı aşıp mutlu olabileceği bir yaşamı nasıl sürdürebileceği sorununa odaklanmıştır.

2. STOA OKULUNDA BİLGELİK

İyi, mutlu, sağlıklı ve huzurlu bir yaşam için dinginliği ve doğaya uygun yaşamayı tavsiye eden Stoa okulu, insanın sadece dış doğayla değil, iç doğasıyla da uyumlu bir yaşam sürebilirse mutluluğa ve dinginliğe erişebileceğini ve bilgelik yolunda yürüyerek mutlu olabileceğini belirtmiştir. Bu anlamda doğada her şeyin bir akış, bir değişim, dönüşüm ve akılsallık (logos) yolunda ilerlediğini söyleyerek Herakleitos’un öğretisini temel almışlardır. Aynı zamanda Herakleitos’un, evrenin özünün ateş olduğu arkhesi de yine öğretinin başlangıç noktasında kabul edilmiş ve dönüşüm her şeyin temeli sayılmıştır. “Herakleitos’u izleyen Khryssippos,

ögelerin birbirine dönüşmesini yoğunlaşma ve seyrelme süreci olarak düşünür. Ateş, ilkin havaya, sonra suya ve nihayetinde toprağa dönüşür. Çözülme süreci ise tersine işler; toprak ilkin su, sonra hava ve son olarak ateş hâline gelir” (Stock, 2021, s.68). Böylece doğa ve onun içindeki dönüşüm hem Stoacılar hem de Epikürcüler için temel bir prensip olarak kabul edilmiştir. Bu temel kabul, iki okulun da fizikte materyalist bir yapıya sahip olmalarına sebep olmuştur. Doğanın ve içindeki temel ögelerin vazgeçilmezliği kutsallığın doğaya, bedene ve doğal öğelere indirgenmesine yol açmıştır. “Okulda yaşantısı boyunca değişmez kalan ana öğretiler kozmik determinizm (belirlemecilik) ve insan özgürlüğü ile ilgilidir. Zenon, rastlantı diye bir şey kabul etmez. O, doğanın akışının doğal yasalarla belirlendiğine inanır. Herakleitos’ta olduğu gibi temelde yalnız ateş vardır. Sonra sırasıyla hava, su ve toprak yavaş yavaş ortaya çıkmıştır fakat er geç bir kozmik yanma olacak, her şey yine ateşe dönüşecektir (Özgüney, 2017, s.21). Bu dönüşüm ve değişimin yapıcılığına inanan Stoa Okulu, doğayı insanların önem vermesi ve saygı duyması gereken önemli bir yapı olarak kabul etmiştir. “Doğa, insanların saygı göstermekle ve hatta pek çok durumda taklit etmekle kazançlı çıkacakları ahenkli bir bütünlük teşkil eder” (Fery, 2017, s.28). Bu ahenkli yapıya uyum sağlamak ve onu kendi içindeki ahenkli yapıyla yani logosla anlamaya çalışmak bütünlüğü daha da kuvvetlendiren bir belirteç olarak görülmüş ve insanın mutlu yaşaması için en uygun yol olarak değerlendirilmiştir. Akla ve doğaya uygun yaşamının bilgece bir yaşam olduğuna inanan Stoa Okulu ve düşünürleri bu şekilde eylemde bulunan insanın yanılgıya düşmeyeceğini ve mevcut olayları dinginlikle karşılayacağını belirtmişlerdir. “Doğayı olduğu gibi kabul etmeyi ve ona uygun eylemde bulunmayı gerektiren bu mutlulukçu anlayış, bilge insanın doğa içindeki yerini kabullenmeyi ve kaderin karşısına çıkardığı her şeye tevekkül içinde rıza göstermeyi ortaya çıkardığı için bir çeşit çilecilik (ascetizm) olarak da değerlendirilmiştir” (Gündoğan, 2018, s.31). Bu çeşit bir çilecilik, okulun temellerinin dayandığı kol Sokratesçi Okullardan Kynik öğretiyeye ve Diyojen’e götürülebilir. Gerçi Zenon, okulun tamamıyla çileci bir yaşam temelinde devam edemeyeceğinin farkına vardığı için çileci yaklaşımı yumuşatmayı uygun bulmuştur. “Kinizm adı Antik Çağ’da farklı şekilde açıklanmıştır, ama kesinlikle Grekçe ‘kyon’, ‘köpek’ sözcüğüyle ilişkilidir. Kinikler orta hâlli çağdaşlarının gözünde köpek gibi davranan insanlardı ve onların da alaya alma amacını taşıyan bu adı benimsediği, âdeta saygın bir ad hâline getirdiği tahmin edilir” (Luck, 2011, s.15). Toplumsal yaşam ve değerleri önemsemeyen kinikler için yeme, içme, uyuma, zenginlik, mevki gibi hiçbir değer yaşamda gerekliliği yoktu ve bundan dolayı da küçümseme ile karşılanmalıydı. Dolayısıyla çağdaşları tarafından yok sayılma ve küçümsemeyi önemsemeyen Kinikler, kendileri ile uzlaşım içinde

yaşamış ve gerekliliği kendileri için yeterli olanın da azıyla sınırlandırmışlardır. Onlar için en iyi ve mutlu yaşam, erdemli ve zorunlulukların gölgelemediği bir yaşamdır. Bu amaçları Stoa Okulu tarafından da benimsendiği için benzer bir yaşam geleneğini paylaşmışlardır.

“Bu yüzden Kinizm erdemini kısaltılması diye tanımlanır. Kitionlu Zenon da böyle yaşıyordu. Onlar kanaatkâr bir yaşamı vaaz ediyor, sadece açlığı giderecek kadar yiyeceklerle yetiniyor ve harmanı giyiyorlardı. Zenginliği, itibarı, soyluluğu hor görüyorlar; kimi zaman sadece yeşillikle besleniyor, genellikle sadece soğuk su içiyorlardı. Herhangi bir kulübede veya Diogenes gibi fiçılarda barınıyorlardı. Diogenes ‘Hiçbir şeye ihtiyaç duymamak Tanrı’ya özgüdür, çok az şeye gerek duymak Tanrı’ya benzemektir’ diyordu” (Luck, 2011, s.18-19). Kuşkusuz bu şekilde hiçbir dış etkene bağlı kalmayan kinikleri, kendilerini özgür ve erdemli olarak nitelendirmişlerdir. Bu geleneği hoca öğrenci ilişkisi içinde devam ettiren okul, ahlaki yaşamın güzelliğini, hazlarla dolu bir yaşamdan üstün görerek öğrencilerine aktarmışlardır. “Stoa Okulu, Sokrates döneminden başlayıp hoca öğrenci ilişkisi yoluyla uzun yıllar taşınmış bilgiler ışığında Zenon önderliğinde kurulmuş bir okuldur. Zenon’un hocası Krates, Krates’in hocası Diyojen, Diyojenin hocası Antisthenes ve Antisthenes’in hocası ise Sokrates’tir” (Karadayı, Dinçşahin, 2021, s.15). Erdemi kendilerine temel kabul eden Sokrates ve öğrencilerinin Stoa Okulu’nun gelişimi açısından önemi tartışılmazdır. Sokrates’in öğrencisi Platon, Akademia’yı kurarak kendi döneminin sistematik düşünce ve erdem geleneğine katkıda bulunurken, Sokrates, Platon ve Aristoteles geleneği ve düşüncesinin Stoa Okulu için katkısı asla inkâr edilemez. Aynı şekilde dönemin düşünsel bakış açısı bu ünlü düşünürlerin düşünceleri ekseninde şekillenmiş ve devam ettirilmiştir. Helen ve Roma düşüncesi bu anlamda kendinden önceki okullar ve düşünce geleneğine bağlı kalmış etik alanındaki bakış açısıyla Orta Çağ Hristiyan düşüncesine önemli katkılar sağlamıştır. Etik alanında özellikle dinginlik, sakinlik ve ölçülülük erdemleriyle beliren Stoacı bilgelik, olaylar ve durumlar karşısında aşırı tepki vermemeyi ve gerektiğinde bir kaya gibi doğanın içinde sert ve olduğu gibi kalabilmeyi öğütler. Bir kaya parçası doğanın hüküm süren akışında aşınsa da dayanıklı ve tek başına durabiliyorsa bilge insan da o şekilde acılar ve yokluklar karşısında dingin şekilde tek başına durabilir. Bunun için her şeyin olduğu gibi olduğunu kabul eden insan, ancak bilge ve mutlu olabilir. “Olaylar ve insanlar bizim onların olmasını arzu ettiğimiz gibi ya da gördükleri gibi değildir. Onlar oldukları gibidir” (Epiktetos, 2019, s.12). Dolayısıyla özellikle bütün Stoacı düşünürler, dıştan gelen etmenlerde akla(logosa)uygun eylemi en doğru eylem olarak kabul ederler. Örneğin Seneca “İnsan aklını ölçülü biçimde kullandığı takdirde, tehlikede olduğu anda bile mutlaka bir çıkış yolu bulabilir. Başlarına gelen herhangi bir olay karşısında ne yapacağını şaşırın insanlar doğruyu seçmekten

yoksun zavallı insanlardır” (Seneca, 2014, s.18) demiştir. Yine Roma Stoacılığından Marcus Aurelius, insana sıkıntı veren talihsiz durumlarda bile bunların kalıcı olmayacağını idrak eden insanın, sağduyusu yerinde insan olduğunu belirtmiştir. “Sağduyunu yeniden bul, kendine gel, uyku durumundan çıkar çıkmaz, seni üzen şeylerin düş olduğu bilincine var, bir kez uyanınca da önceden gördüğün gibi gör her şeyi” (Antoninus Aurelius, 2016, s.61). Yaşamda, insanın bir düş içinde olduğunu ve talihsizliklerin akılla, iradeyle ve yaşamı olduğu gibi kabullenme ile kolaylıkla aşılacağını belirten düşünürler, kendi yaşamlarında da sadeliği ve ölçülülüğü benimsemişlerdir. Türk kültüründe de olan “insana dayanamayacağı yükün verilmeyeceği” inancı en somut ve doğal örneğini Stoa Felsefesi’nde bulur. Doğa, insana ancak yükleyebileceği kadarını verir ve bir şey gerçekleşiyorsa bu aslında yaşamın akışı içinde gerçekleşmesi gereken bir iyiliktir. “Tüm olaylar parçası bulunduğu evrensel dünyaya gerekli ve yararlıdır. Doğanın her parçası için iyilik, evrensel doğanın taşıdığı ve kendi varlığına özgü olan şeydir” (Antoninus Aurelius, 2016, s.14). Dolayısıyla, Stoacılar için varoluşsal düzlemde, doğadan gelen hiçbir şey kötü ve gereksiz değil yaşanılabilir ve iyidir. Doğayla bütünleşip kozmostaki düzeni, mükemmelliği görmek, tanımak bütün Stoa düşünürleri için önemlidir. “Duyarlı, evrendeki olguları derinden kavrayacak zekâsı olan bir insan, ikincil sonuçlar olarak ortaya çıkan şeyler arasında bile, kendine özgü çekiciliği olmayan neredeyse hiçbir şey bulamaz” (Antoninus Aurelius, 2019, s.16). Dolayısıyla insanın dış doğasını iç doğasıyla uyumlu kılması ve başına gelen her olayda iyilik ve güzellik araması, evrenin gizemlerini anlamasına yarayacak bir rehber olacaktır. Bilge kişinin de önemli bir özelliği olarak görülen dış olaylardan etkilenmeme, özellikle Seneca’nın metinlerinde de sıklıkla görülmektedir. Seneca bilgeyi, iyilik ve kötülük düşüncesinin etkilemediği bir çeşit ölümlü Tanrı olarak değerlendirmektedir. “Hiç kimsenin bilgeye bir zararı ya da iyiliği dokunamaz, çünkü Tanrısal şeylerin yardım edilmeye ihtiyacı olmayıp yaralanmaları da mümkün değildir. Bilge de tanrılara benzeyen ve onlara en yakın duran kişidir, ölümlülüğü hariç tutulursa Tanrı gibidir” (Seneca, 2017, s.41). Böylece bilge kişinin birçok insanın etkilendiği kabalık, hakaret, dışsal kayıplar gibi durumlardan etkilenmediğini ve asla öfkeye kapılmadığını belirten Seneca, bunu içsel erdemleri sayesinde gerçekleştirdiğini ve bu erdem değerinin bilge kişiden asla eksilmeyeceğini belirtmektedir. “Bilge ise hiç kimse tarafından küçük düşürülemez, büyüklüğünün bilincindedir ve hiç kimsenin onun üzerinde böyle bir etki bırakmaya hakkı olmadığını bilir. Hatta ruhun acıları yerine rahatsızlıkları denilen bütün bu şeyleri bırakın yenmeyi, hissetmez bile!” (Seneca, 2017, s.44). Stoanın en önemli değerlerinden biri olan “kayıtsız kalınması gereken şeyler konusunda kayıtsız kalınması” ilkesi ve “ruhun kayıtdan uzak durması” prensibiyle bilgenin olaylarla ilgili

düşüncesinin hoşgörülü ve etkilenmez olacağını belirten Stoacı düşünürler, düşüncenin olumsuzlukla beslenmemesi gerektiğini özellikle belirtmişlerdir. Dışsal olayların insanlarda zaafıya neden olduğunu belirten Stoa düşünürleri, bilgenin dışsal olayların sürekli hareket ve değişime tabi olmasından dolayı onların sonluluğunu kabul etmesi ve onlara güvenmemesi gerektiğini ayrıca her zaafın insanı köle kılacağını düşünmektedir. Kuşkusuz, modern yaşamda da yaşamın konfor ve lüks değerlerinin artması ve bunlara olan zaafın artması, insanın dışsal değerleri varoluşsal yaşam değerleri olarak benimsemesine sebep olmuştur. Oysa Stoacılar için her konfor ve lüks bir zaaf olarak insanın dışsal olayların güvenilmezliğine kendilerini kaptırmalarına ve içsel değer ve erdemlerden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Ve dışsal değerlere kendini kaptıran insanın mutlu olmasının sadece talihe bağlı olduğu yerde, içsel değerleri olan insanın mutluluğunun sadece kendisinde olduğu aşikârdır. Seneca tutkuların tamamıyla dışarıda bırakılmasının daha uygun olduğunu düşünerek bunları kabul eden insanların onlardan kurtulmasının zor olduğunu belirtmektedir. “Evvela zararlı olan tutkuları yönetmektense dışarıda bırakmak ve onları kabul ettikten sonra dizginlemekten ziyade hiç kabul etmemek daha kolaydır, zira bunlar hükmü bir kez ele geçirdiler mi bir yöneticiden daha güçlü olurlar ve ne kısıtlanmaya ne de küçültülmeye meydan verirler” (Seneca, 2022’a, s.33). Tutkular ve zaafın aklın doğru şekilde kullanımına engel olacağını bilen Stoacı düşünürler, bunların insan için tamamıyla zararlı olacağına hükmetmişlerdir. “Sonuç olarak zaafı, yer yer bazı işlere yarıyorlar diye kullanıma alınmamalıdır. Zira vücuttaki ateşin bazı özel durumlarda rahatlama sağlıyor olması, ondan tamamıyla kurtulmanın daha iyi olduğu gerçeğini değiştirmez” (Seneca, 2022a, s.40). Kuşkusuz Stoa Okulunun kurucusu Zenon da bu tarz duygu, tutku ve zaafı bozukluk olarak nitelendirmiş ve aklın doğru kullanımından sapma olarak değerlendirmiştir. Ancak Zenon’a göre bilge kişi bundan uzaktır. “Onlar bu zihin bozukluğunu insandan söküp atmıyorlar. Sadece onları sınırlayıp dar bir çerçeveye sıkıştırıyorlar, o ise bilgenin bu hastalıklardan uzak olduğunu düşündü. Eskiler bu bozuklukların doğal ve akıldan yoksunluk olduğunu söyleyip arzuyu ve akli ruhun farklı bölümlerine yerleştirirken, o bunlara katılmıyordu. Zira bozuklukların tercihe dayalı olduğunu ve sanıya bağlı bir kararla benimsendiğini varsayıyor ve tüm bozuklukların anasının ölçsüzlük ve aşırılık olduğunu düşünüyordu” (Zenon & Kleanthes, 2021, s.82). Böylece bilge insan, aşırılığa sapmayan, ölçülü ve akli kendi için temel kabul eden bir insan olarak ortaya konulmaktadır. Hazların sadece bireysel değil toplumsal olarak çatışmalara, kargaşaya ve savaşlara da neden olduğunu belirten Cicero ise aynen Seneca gibi bunun ancak bilgece bir tutum ile ortadan kaldırılabilmesine inanır. “Üzüntüyü ruhlardan söküp atacak, korkudan

dehşete kapılmamıza izin vermeyecek olan sadece bilgeliktir; onun önderliğinde tüm şiddetli isteklerin coşkusu ortadan kaldırdıktan sonra dinginlik içinde yaşanabilir. Nitekim sadece tek tek insanları değil, aynı zamanda tüm aileleri yıkan, hatta çoğu kere tüm devleti çökerten doyumsuz isteklerdir” (Cicero, 2020, s.85). Bu doyumsuzluğa son veren bilgece yaşam doğaya ve akla uygun yaşamdır ve sadece doğal isteklerin giderilmesi ile ilişkilidir. Burada doğal istek ve arzuların normal olduğundan bahseden Cicero, insanın bunları karşılama sürecinin zorunlu sonucu olduğuna dikkatleri çeker. “Gerekli istekler çok çaba harcamadan ve çok bedel ödmeden tatmin edilir, doğal arzular çok şey istemez, zira kendisine yeterli gelen doğanın bereketi her an hazır ve sınırlıdır, buna karşılık içi boş arzuların ne bir ölçüsü ne de bir sonu olduğu keşfedilir” (Cicero, 2020, s.86). Kuşkusuz Cicero’nun Stoacı öğretiyi hazla bağdaştırma çabası bilgenin doğadan gelen doğal ve sınırlı isteklerinin inkâr edilemezliğini içermektedir. En azla yetinen dingin ve ölçülü kişi bilgedir, ancak bilge kişi aynı zamanda kendi doğal yaşam akışındaki doğal döngüsüne de sırtını çevirmeyen kişidir. Bedeni yaşam akışına katılmak için bir madde olan bilge, ruhunu erdemle, bilgi ve ölçülülükle besler. Bilge kişi kendisinde sahip olduğu erdemleri yitirmede hiçbir şey yitirmeyecektir. “Bir insanda alınıp verilemeyen şeyi öv, o adama özgü olan şeyi. Nedir bu? diyorsun: Onun ruhu, ruhundaki yetkin akıl! İnsan akıllı bir hayvandır çünkü. Doğduğu amaca uygun görevi yerine getirirse, ‘en üstün iyi’ ye ulaşır. Peki bu akıl insandan ne ister? Çok kolay bir şey, yani yaratılışına uygun olarak yaşamasını ister, bunu ister yalnız” (Seneca, 2019, s.146). Böylece Stoa düşüncesinde akla uygun yaşamak, belirtildiği gibi kendi doğasına uygun yaşamak; evrenle uyum içinde yaşamak anlamına gelmektedir. Akıl, ruhu besleyen en önemli kaynaktır. Mutlu yaşamak için zaruri olan aklın yön göstericiliğini ve erdemlerin derinliğini kavramaktır. “İyi ve kötü zihin dışında başka bir iyi veya kötü tanımayan, ahlaki doğruluğa önem veren, erdemden hoşnut olan, şansın getirdiklerinin şımartmadığı ve parçalayamadığı, kendisine gerçek hazzın hazları küçümsemek olduğu düşüncesini benimsetmekten daha büyük bir iyilik yapamayacağını bilen insana mutlu diyelim” (Seneca, 2022b, s.18). Kuşkusuz, Seneca’nın bu mutluluk tanımında Stoa Felsefesi’nin genel anlayışı kendisini bütün açıklığıyla göstermektedir. Aklı kendisine çıkış noktası olarak alan, erdeme önem veren ve dışsal olaylara kesinlikle önem vermeyen insan mutlu insandır.

3. SONUÇ

Yaşamın bir akış, döngüsellik ve görünüş olduğunu kabul eden Stoa Okulu ve filozoflarına göre kontrol edilemeyen şeylere takılmadan yaşamak önemli bir bilgelik kabul edilmiştir. Aklını kullanan, iradesine sahip olan ve doğaya uygun yaşayan insanın doğru seçimler yapabilme

kabiliyetinin gelişeceğine ve doğaya saygılı olacağına inanan Stoacılara göre, olayları olduğu gibi görmek ve kabullenmek yıkım yaşamamak için önemli bir belirteçtir. Ölümü ve acıları hayatın bir gerçeği olarak görüp sakinliğini ve dinginliğini her durumda koruma düşüncesi bilgeliğin ve doğaya uygun yaşamının bir gereği olarak benimsenmiş ve tevekkül düşüncesi ağır basmıştır. Ancak bu tevekkül aynı zamanda insanın kendi ölümünü seçebilme hakkına sahip olduğu anlayışı ile Stoacıların kendi ölümlerine de müdahale etme hakkını getirmiştir. İnsanların olaylardan daha çok o olaylarla ilgili düşüncelerinin yargılarını ve zaaflarını belirlediğini düşünen Stoacı Okul, olaylar karşısındaki tutum ve düşüncenin değiştirilmesi ile kızılacak, üzülecek ve korkulacak hiçbir şeyin bulunmadığını ve duyguların düşüncelerle dönüştürülerek âdeta bir tür zihinsel ve ruhsal katharsis yaşanabileceği imasında bulunmuşlardır. Evrende her şeyin bir ahenk, güzellik ve düzen içinde olduğunu ve bu nedenle insanın bu tanrısal düzenin bir parçası olarak kendi uyum, ahenk ve güzelliğini yaratabileceğini savunan Stoacı düşünürler, içsel huzurun korunması için nasıl eylemde bulunup nasıl düşüneceğinin ancak insanın kendi ruhunda ve içsel erdeminde bulunduğunu kabul etmişlerdir. Felsefenin bu anlamda insan ruhunu, aklını ve erdemi geliştirebilmenin en önemli kılavuzu olduğunu içselleştiren yaklaşımlarıyla kendini bilmek ve tanımak anlayışını felsefelerine düstur edinmişlerdir. “En yüksek iyiyi ve mutluluğu” ahlaki ve zihinsel erdem olarak kabul eden, dışsal zaaf ve tutkulardan arınmış insanı, bu erdeme en çok ulaşmış mutlu ve iyi insan olarak kabul eden Stoacı bilgelik; beden hastalandığı gibi ruhun da hastalandığına, bu hastalığın ancak zorlukların artması, insanın sınanması ve bu zorluklara sabır, huzur ve dinginlikle yaklaşan insanın ahlaki olarak özgürleşeceği inancının kabulü ile eşlik etmektedir. Ancak kuşkusuz ahlaki özgürleşmenin, sadece ben düşüncesinden ziyade ötekine karşı sorumluluklarının da bilincine varmak ve ötekine olan ödevlerini de yerine getirmek olduğunu benimseyen Stoacı Okul, düşünce kadar eylemin önemine de dikkat çekmektedir. Dolayısıyla insanlara adil olmanın, nezaketin, mütevazılığın, gülümsemenin, iyilik yapmanın ve yaşamda kendi anlamlarını bulmanın yollarını gösteren Stoa düşüncesi; kötülüğün insanın yaşamda yok olup gideceği düşüncesi ile bağdaşmayacağı ve insanın bunu her gün kendine tekrarlaması gerektiğinin altını çizmektedir. Bilgelik için ölçülü yaşamayı, sabırla katlanmayı, dinginliği, zihnin ve ruhun kendi içine dönmesini tavsiye eden Stoacılar insanın yaşamda kendi ilkeleri ile kendini ve yaşamının anlamını bulmasını ve kurmasını tavsiye etmektedirler. Üstünlük ve bencillik düşüncesini doğaya aykırı bulan bu bilgece yaklaşım, herkesin insan olarak aynı kökten geldiğini; birbirlerine aşına ve yakın olmaları gerektiğini söylemektedir. Bu kapsamda Türk kültüründe de kullanılan “beşer, şaşar” deyimini, tam da bu öğretiyi hatırlatır. İnsanın

yaşamda yanılma, hatalar yapma payı hep olacaktır. Bu durumda Stoacı düşünürler hata yapan insanlara da değer vermek gerektiğini ifade eden düşünceleriyle “kusurları örtmede gece gibi ol” diyen Mevlâna yaklaşımına da benzetilebilir. Haksızlık yapmaktansa haksızlığa uğramayı tercih eden Sokrates gibi, erdemi en büyük güzellik sayan Stoa düşüncesi modern yaşamda, insanın kendine ve başkalarına saygılı olması, sabırlı ve dingin kalabilmesi, yaşamın kısa ve geçiciliğine dikkat çekmesi ve her alanda sadeleşme ve erdem beklentisiyle mutluluğu dışsallıktan ziyade insanın kendi ellerine teslim etmekte ve akli yaşamın “en yüksek iyisi ve mutluluk kaynağı” olarak görmektedir. Bilge insan kendine ve başkalarına saygılı ve ölçülü insan olarak erdemleri ve güzelliği kendisinde toplamış bir kaya gibidir. O, dik duruşlu fakat mütevazı, etkilenen ama yerinde kalan, doğayla bütünleşen bir bilge kayadır.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılacak tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Antoninus Aurelius, M. (2016). *Kendime düşünceler*. (Çev. Ceyda Eskin). İstanbul: Oda Yayınları.
- Cicero. (2020). *İyi ve kötü şeylerin gayeleri üzerine*. (Çev. C. Cengiz Çevik). İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Epiktetos. (2019). *İçsel huzur iyi yaşamın kapısını açar*. (Çev. Cengiz Erengil). İstanbul: Beta Kitap Yayınları.
- Ferry, Luc. (2017). *Gençler için batı felsefesi*. (çev. Devrim Çetinkasap). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Gündoğan, A. O. (2018). *Felsefeye giriş. 3. Basım*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Karadayı, K., & Dinçşahin, U. (2021). *Filozoflarla beş çayı stoa felsefesi*. İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Luck, G. (2011). *Köpeklerin bilgeliği antikçağ kiniklerinden metinler*. (Çev. Oğuz Özügül). İstanbul: Say Yayınları.

Özgüney, T. (2022). *Stoa okulu*. İstanbul: Beyaz Baykuş Yayınları.

Seneca. (2014). *Tanrısai öngörü (De Providentia)* (Çev. Çiğdem Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.

Seneca. (2017). *Bilgenin sarsılmazlığı*. (Çev. Elif Burcu Özkan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Seneca. (2019). *Ahlak mektupları*, (Çev. Türkan Uzel). İstanbul: Jaguar Kitap.

Seneca. (2022a). *Öfke üzerine*. (Çev. A. Doğucan Hanegelioğlu). Ankara: Doğubati Yayınları.

Seneca. (2022b). *Mutlu yaşam üzerine & yaşamın kısalığı üzerine* (Çev. C. Cengiz Çevik). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Stock, George. St. (2021). *Stoacılık*. (Çev. Melike Molacı). Ankara: Fol Yayınları.

Zenon & Kleanthes. (2021). *Stoa felsefesinin kuruluş fragmanları*. (Çev. C. Cengiz Çevik). İstanbul: Albaraka Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

The Thoughts of the Sage Who Integrates with Nature and Becomes Rock in Stoic Philosophy

Introduction

In this study, the criteria of wisdom and virtue of Stoic philosophy are discussed, and the qualities of wisdom such as patience, courage, temperance, using reason correctly and living in accordance with nature are discussed by Stoic philosophy and Stoic philosophers. In particular, it has been tried to show why Stoic life emphasizes ideals such as the correct use of reason and living in accordance with nature, and that these are important elements for human life. The fact that the School of Stoa was one of the most important schools of the Early Ages and that the ethical foundation therein later influenced religious life in medieval philosophy shows the importance of the philosophical thoughts and lifestyle of this intermediate period. This study has tried to reveal the basic requirements of this way of life and indicate how a wise life should be.

Wisdom in Stoic Philosophy

One of the significant schools of the Hellenistic era is the Stoic School. This school, which was particularly characterized by Heraclitean elements, envisaged a union in which the exterior and internal natures of humans may coexist in harmony under the control of the logos (reason). It declared that a moderate lifestyle would be beneficial for man and that he could disregard little matters in life without becoming enamored with passions. They claimed that people would gradually enter the path of wisdom through their purification from material pleasures and passions, and that the wise person would not be harmed by any external and material conditions. In order to realize this, he emphasized the importance of acting under the guidance of one's own reason in all circumstances and feeling oneself as a microcosm within the larger universe and being included in the larger universe. Arguing that ethical principles are the most important criteria that a person can have in life, they stated that living in this way is the greatest wealth and that people who live like this live a good and happy life under all circumstances.

Conclusion and Discussion

In this study, it was attempted to explain how the lives of the Stoic philosophers and their philosophies were compatible as well as to identify signs of a wise existence. It has been attempted to shed light on the connection between this wisdom and a smart life and human

freedom and happiness, two of humanity's main aspirations. Especially in the light of the thoughts of the Stoic philosopher Seneca, who continued to be active in the Roman period, the details of the wise life were tried to be explained. According to the Stoic philosophers, the greatest achievement of man is the existence of moral criteria and values, while the progress of man on this path is accepted as the factor that leads to the highest happiness and freedom in the sense of collecting virtues. Stoic thinkers, who emphasized the importance of patient endurance and an ascetic life, emphasized that the greatest happiness for man can be achieved with inner freedom without being dependent on any external conditions. Such wisdom leads to a sober and courageous wise person who has turned away from all external conditions and turned away from the consolations of fortune.